

Державний вищий навчальний заклад
„Українська академія банківської справи
Національного банку України”

На правах рукопису

ДУТЧЕНКО ОЛЕНА ОЛЕГІВНА

УДК 336.717.061

**БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ НА ОСНОВІ ВРАХУВАННЯ
ГАЛУЗЕВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОЗИЧАЛЬНИКА**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор

Єпіфанов Анатолій Олександрович

Суми – 2011

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ТА ЙОГО ГАЛУЗЕВИЙ ХАРАКТЕР.....	12
1.1. Сутність банківського кредитування та його роль в економіці...12	
1.2. Аналіз основних моделей організації банківського кредитування	29
1.3. Галузевий фактор та його вплив на кредитоспроможність позичальника.....	48
Висновки до розділу 1.....	62
РОЗДІЛ 2. РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НА ОСНОВІ ВРАХУВАННЯ ГАЛУЗЕВОЇ СПЕЦИФІКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА.....	66
2.1. Дослідження банківської практики оцінки кредитоспроможності позичальника.....	66
2.2. Особливості визначення кредитного рейтингу позичальника з урахуванням галузевої специфіки діяльності.....	82
2.3. Посилення ролі забезпечення кредиту при проведенні банківського кредитування	103
Висновки до розділу 2.....	122
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВРАХУВАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИ БАНКІВСЬКОМУ КРЕДИТУВАННІ.....	126
3.1. Шляхи забезпечення ефективності проведення банківського кредитування.....	126
3.2. Модель врахування галузевих особливостей в процесі банківського кредитування.....	132

3.3. Практичне застосування підходу врахування галузевих особливостей позичальника при проведенні банківського кредитування.....	146
Висновки до розділу 3.....	156
ВИСНОВКИ.....	159
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	169
ДОДАТКИ.....	190

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

ВСТУП

Трансформаційні процеси в економіці держави передусім позначилися на механізмі формування фінансових ресурсів для забезпечення функціонування суб'єктів господарювання. В умовах нестабільності економіки, кризи платежів, виникнення інфляційних процесів у підприємств різних форм власності все частіше виникає потреба у залученні додаткових коштів для здійснення господарської діяльності та отримання прибутку. Найбільш поширеною формою залучення коштів є отримання банківського кредиту за кредитним договором.

Банківське кредитування суб'єктів господарювання є дієвим способом виходу економіки з кризи. Економіка країни й досі перебуває в тому стані, коли її розвиток гальмується відсутністю чітко визначених, пріоритетних програм розвитку підприємництва та галузей економіки, у тому числі програм розвитку за допомогою кредиту. Посилення ролі кредитних відносин як засобу стимулювання розвитку виробництва проявляється в різних аспектах. Кредит є обов'язковою умовою розширеного відтворення, важливою складовою діяльності державних, акціонерних та приватних підприємств, надійним інструментом, який опосередковує процес виробництва та реалізації продукції. Кредит сприяє науково-технічному прогресу, є джерелом капітальних вкладень, виступає інструментом стимулювання виробництва.

Кредит сприяє зміцненню господарської діяльності підприємств, оскільки він є необхідною умовою кругообігу виробничих фондів і фондів обігу. В умовах розширеного відтворення кредит надає можливість безперервно здійснювати процес обігу та сприяє виробництву та реалізації продукції.

На даний момент у сфері банківського кредитування спостерігається збільшення обсягів неповернених позик. Відсутність швидкої реакції на

зміни в економічних процесах та неврахування їх впливу на діяльність суб'єктів господарювання значно збільшує кредитний ризик.

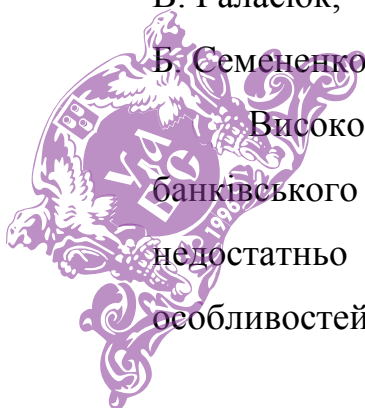
У сучасних економічних умовах особливого значення набуває створення якісної та зрозумілої процедури кредитування. Оцінка фінансового стану позичальника та його кредитоспроможності є основним чинником визначення спроможності суб'єкта до кредитування. Кредитоспроможність підприємств – позичальників формується під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів, найбільш вагомим з яких є галузева приналежність позичальника.

Все це обумовлює значимість врахування галузевих особливостей діяльності позичальника при проведенні банківського кредитування.

Питання щодо розвитку та функціонування кредитних відносин активно досліджуються у зарубіжній та вітчизняній науковій літературі.

Теоретико-методологічні основи банківського кредитування досліджуються у наукових працях таких вчених, як: Г. Азаренкова, А. Ачкасов, А. Єпіфанов, В. Ковальов, О. Лаврушин, В. Лагутін, А. Поддєрьогін, С. Салига, І. Сало, Е. Стоянова. Дослідженню окремих питань запобігання негативному впливу результатів кредитних операцій на сталість функціонування банку присвячено роботи О. [Васюренка](#), С. Козьменка, А. Мещерякова, Р. Павлова. Питанням оцінки кредитоспроможності позичальників комерційних банків присвячено наукові праці В. Вітлінського, О. Дзюблюка, Т. Карапетяна, А. Мороза, О. Терещенка, Я. Чайковського та ін. Суттєвий внесок у дослідження проблеми заставного забезпечення по кредиту зробили такі вчені, як: В. Галасюк, В. Галасюк (мол.), Д. Петров, М. Помазанов, В. Рослов, Б. Семененко, Г. Харрісон тощо.

Високо оцінюючи їх вклад у вирішення теоретико-практичних проблем банківського кредитування, зауважимо, що на сьогоднішній день недостатньо розкритим залишається питання врахування галузевих особливостей діяльності позичальника саме при проведенні банківського

кредитування. Подальшого дослідження потребують питання, пов'язані з формуванням комплексного підходу до врахування галузевих особливостей функціонування позичальників при визначенні його кредитного рейтингу та встановленні рівня заставного забезпечення по кредиту.

Усе вищевикладене й обумовило вибір об'єкта, теми, мети дослідження, її актуальність, сформувало структуру дисертаційної роботи.

Наукові результати, теоретичні положення і висновки дисертаційного дослідження були використані при виконанні науково-дослідних робіт ДВНЗ „Українська академія банківської справи Національного банку України”, зокрема „Сучасні технології фінансово-банківської діяльності” (номер державної реєстрації 0102U006965) та „Реформування фінансової системи України в умовах євроінтеграційних процесів” (номер державної реєстрації 0109U006782). До звітів за цією темою включено пропозиції автора щодо врахування галузевих особливостей діяльності позичальника в процесі банківського кредитування.

Метою дисертаційної роботи є розвиток науково-методичних підходів та розробка практичних рекомендацій щодо проведення банківського кредитування на основі врахування галузевих особливостей позичальника при оцінці кредитоспроможності та визначенні розміру забезпечення по кредиту.

Виходячи з цієї мети, були поставлені наступні задачі:

- дослідити науково-методичні підходи до визначення сутності банківського кредитування та його складових компонент;
- дослідити теоретичні основи організації банківського кредитування, узагальнити та систематизувати теоретико-методичні засади до визначення галузевого фактора та його врахування в процесі банківського кредитування суб'єктів господарювання;
- проаналізувати діючу практику банківського кредитування суб'єктів господарювання та удосконалити методичний підхід до визначення кредитного рейтингу позичальника;

- удосконалити методичний підхід до визначення розміру вартості застави по відношенню до суми кредиту;
- розробити підхід до комплексного врахування галузевих особливостей на стадіях оцінки кредитоспроможності та визначення ринкової вартості заставного майна позичальника;
- розробити напрямки удосконалення організації моніторингу кредитних операцій;
- дослідити можливості практичного застосування підходу до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника в процесі банківського кредитування.

Об'єктом дослідження є процес банківського кредитування.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні аспекти банківського кредитування на основі врахування галузевих особливостей позичальника.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження складають фундаментальні положення економічної теорії, теорії кредиту, банківської справи, фінансів суб'єктів господарювання, а також дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців. Вирішення обраного науково-практичного завдання базується на загальнонаукових принципах проведення комплексних наукових досліджень. У процесі дослідження використано ряд загальнонаукових методів, зокрема: аналізу, синтезу та наукової абстракції (для забезпечення узгодженості термінології в рамках системи банківського кредитування); статистичного аналізу (для дослідження тенденцій банківського кредитування в Україні); аналогії та логічного узагальнення (для дослідження проблем та перспектив розвитку банківського кредитування); системний аналіз (для вивчення організації процесу банківського кредитування); економіко-статистичні та економіко-математичні (для розрахунку показників фінансового стану галузі); формально-логічний (при побудові методичних підходів до врахування

галузевого фактору в процесі банківського кредитування); зіставлення, групування, графічний (для побудови таблиць, графіків та діаграм).

Інформаційною базою дослідження є Закони України, постанови Правління Національного банку України, офіційні статистичні матеріали Державного комітету статистики України, Національного банку України та окремих банківських установ, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, інформаційні матеріали статистичних і періодичних видань України та світу, ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні питань, пов'язаних з удосконаленням процедури проведення банківського кредитування.

Найбільш значними науковими результатами дисертаційного дослідження є такі:

вперше:

- запропоновано науково-методичний підхід до комплексного врахування галузевих особливостей позичальника у процесі банківського кредитування. Зміст даного підходу полягає в авторському обґрунтуванні відповідного інструментарію врахування галузевих особливостей позичальника, що застосовуються банком на різних етапах кредитування, а також у визначенні необхідних складових інформаційного та організаційного забезпечення кредитного процесу;

удосконалено:

- науково-методичний підхід до визначення кредитного рейтингу позичальника на основі введення коригуючої поправки до бальної оцінки кредитоспроможності, який, на відміну від існуючих, дозволяє залежно від особливостей функціонування галузі оцінити спроможність позичальника обслуговувати свою заборгованість у довгостроковому періоді;

- науково-методичний підхід до визначення коефіцієнта заставного забезпечення кредиту на основі врахування відмінностей у рентабельності діяльності галузей. Це дозволяє мінімізувати ризик кредитора щодо ліквідаційної вартості заставного майна;
- науково-методичне забезпечення організації моніторингу кредитної операції при регулярній переоцінці фінансового стану позичальника шляхом врахування зміни середньогалузевих показників рентабельності діяльності, що дає змогу оперативного реагування на зміну стану розвитку галузі;

набули подальшого розвитку:

- уточнено набір складових системи банківського кредитування за рахунок узгодження діючих підходів до їх визначення, що дозволяє досягти збалансованості системно-функціонального зв'язку між кредитором та позичальником;
- теоретичний підхід до визначення економічного змісту галузевого фактора в процесі банківського кредитування за рахунок доповнення переліку відмінних характеристик галузі специфікою предмета застави.

Сформульовані в дисертаційній роботі теоретичні узагальнення та методичні рекомендації до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника в процесі банківського кредитування спрямовані на підвищення якості та зрозумілості процедури кредитування з метою зменшення кредитних ризиків.

Обґрунтовані теоретичні висновки та розроблені практичні рекомендації, представлені у дисертаційному дослідженні, можуть бути використані в практичній діяльності банківських установ та в навчальному процесі у вищих навчальних закладах.

Запропонований автором підхід до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника при оцінці кредитоспроможності та визначенні вартості заставного майна прийнятий до впровадження в діяльність ПАТ АБ

„Столичний” (довідка про впровадження № 08-14/1690 від 02.12.2010р.).

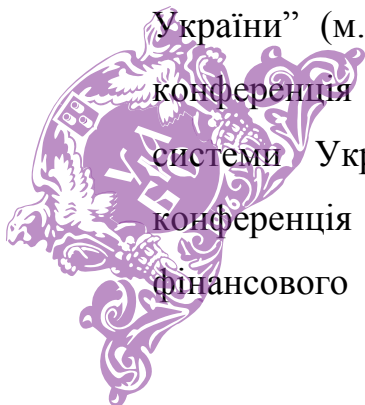
Методичний підхід до визначення коефіцієнта заставного забезпечення по кредиту на основі врахування показника рентабельності галузі впроваджено у діяльність філії – Сумське обласне управління АТ „Державний ощадний банк України” (довідка про впровадження № 7302 від 28.12.2010р.).

Запропонований автором підхід до визначення кредитного рейтингу позичальника на основі введення коригуючої поправки до бальної оцінки його кредитоспроможності впроваджено у діяльність філії в м. Суми ПАТ „Державний експортно-імпорتنний банк України” (довідка про впровадження № 115/127 від 18.01.2011р.).

Результати наукових розробок використовуються у навчальному процесі ДВНЗ „Українська академія банківської справи Національного банку України” при викладанні дисциплін: „Банківські операції”, „Інвестиційне кредитування”, „Фінансовий аналіз”, „Фінанси підприємств” (акт від 10.05.2011).

Дисертаційна робота є самостійним завершеним дослідженням. Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використано лише ті положення, які розроблені автором особисто.

Основні положення і результати виконаного наукового дослідження доповідались, обговорювались та одержали позитивну оцінку на науково-практичних конференціях, серед яких: Всеукраїнська науково-практична конференція „Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 2006, 2010), Друга Всеукраїнська науково-практична конференція аспірантів та молодих учених „Розвиток фінансово-кредитної системи України” (м. Львів, 2006), Всеукраїнська науково-практична конференція студентів і молодих вчених „Реструктуризація розвитку фінансового ринку в Україні” (м. Київ, 2007), Міжнародна науково-

практична конференція „Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика” (м. Суми, 2007, 2010), Науково-практична конференція Інституту „Економіки та менеджменту” СНАУ „Актуальні проблеми економіки та менеджменту” (м. Суми, 2009).

За темою дисертаційного дослідження опубліковано 16 наукових праць загальним обсягом 10,27 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,66 друк. арк., у тому числі: 1 колективна монографія, 8 статті, опубліковані у фахових виданнях, 7 публікацій – у збірниках матеріалів конференцій.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

Повний обсяг дисертації – 205 сторінок, у тому числі на 60 сторінках розміщено 36 таблиць, 20 рисунків, 4 додатки і список використаної літератури зі 190 найменувань.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ТА ЙОГО ГАЛУЗЕВИЙ ХАРАКТЕР

1.1. Сутність банківського кредитування та його роль в економіці

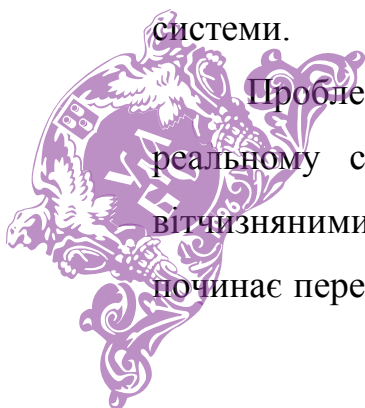
У сучасних умовах господарювання банківські установи є важливим інфраструктурним елементом, що сприяє укріпленню та всебічного розвитку економіки.

За допомогою банків здійснюється перерозподіл фінансових ресурсів між різними секторами економіки, активізуються потенційні джерела залучення ресурсної бази, надається можливість розвитку пріоритетних напрямків ведення бізнесу [3].

Ефективне функціонування економіки країни значною мірою визначається рівнем розвитку банківської системи. Банківська система – важливий елемент ринкової економіки, котрий забезпечує як регулювання кредитно-грошового обігу, так і рух, перерозподіл і ефективне використання фінансових ресурсів [29]. В розвинутих країнах банківська система представляє собою результат тривалого й складного історичного розвитку в умовах ринкової економіки [124, с.6]. В Україні банківська діяльність регулюється державою [131, 134, 136, 138].

Нестабільність фінансового сектору економіки, що ускладнюється скороченням обсягів виробництва, дефіцитом фінансових ресурсів та кризою неплатежів створює несприятливі умови для функціонування банківської системи.

Проблеми банківської системи призводять до виникнення труднощів у реальному секторі економіки. За результатами проведених досліджень вітчизняними вченими [1, 120, 172] доведено, що найчастіше фінансова криза починає перевіряти стійкість економіки саме з банківської системи, з іншого

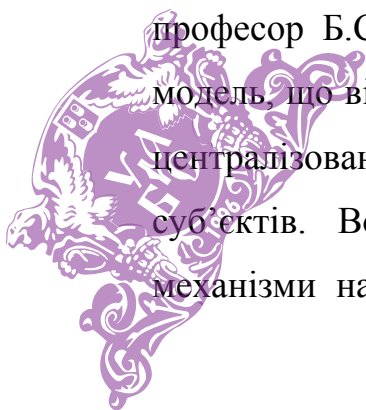
боку – стійкість банківської системи в значній мірі базується на макроекономічній стабільності й економічному зрості. Однією з основних причин виникнення кризових ситуацій можна також виділити виникнення проблем із платіжним балансом – уповільненням темпів економічного зросту, зниження обсягів експорту, ріст імпорту, що стимулює виникнення пасивного сальдо. Один з можливих наслідків – масштабні спекулятивні атаки, падіння курсу національної валюти, ринку акцій, виникнення проблем з обслуговуванням зовнішнього, а також внутрішнього боргу. Банківські кризи характеризуються банківською панікою, що супроводжується зростом недовіри населення, кредиторів і інвесторів до банківських інститутів [63].

Трансформаційні процеси у вітчизняній економіці передусім позначилися на механізмі формування фінансових ресурсів для забезпечення функціонування суб'єктів господарювання. В умовах нестабільності економіки, кризи платежів, виникнення інфляційних процесів у підприємств різних форм власності все частіше виникає потреба залучення додаткових коштів для здійснення господарської діяльності та отримання прибутку. Найбільш поширеною формою залучення коштів є отримання банківського кредиту.

Загальні тенденції розвитку сучасного банківського кредитування свідчать про суттєве послаблення ролі банківських установ у забезпеченні реального сектору економіки додатковими грошовими коштами.

Отже, питання удосконалення банківського кредитування залишається актуальним та потребує нового осмислення його залежності від розвитку економічних процесів в країні.

Комплексне визначення системи банківського кредитування дає професор Б.С. Івасів, який розуміє систему банківського кредитування як модель, що відповідає характеру ринкових відносин, тобто добі переходу від централізованих до децентралізованих методів кредитування економічних суб'єктів. Вона охоплює принципи, об'єкти та методи кредитування, механізми надання та погашення позик, а також банківський контроль у

процесі кредитування [41, с.239].

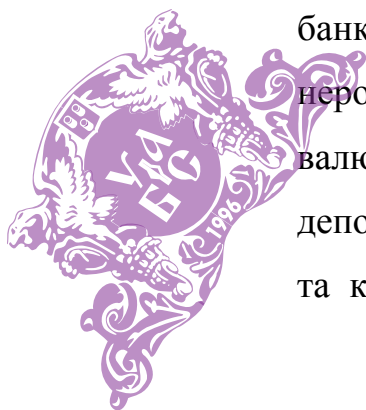
Пріоритетність надання кредитів визначається ефективністю кредитування, розміром очікуваного банком прибутку та мірою кредитного ризику [41, с.239-240].

На думку Б.С. Івасіва сучасну систему кредитування побудовано:

1. на ліберальній основі – клієнт не змушений триматися якогось певного банку, а сам вибирає кредитну установу, послугами якої він хотів би скористатися; йому надано право відкривати позичкові рахунки не в одному, а в кількох банках. Лібералізація системи кредитування розширює можливості клієнта отримати кредит та створює умови для розвитку міжбанківської конкуренції. У свою чергу, банківські установи, проводячи кредитну політику, виходять із необхідності забезпечення поєднання інтересів банку, його акціонерів, вкладників та клієнтів з урахуванням загальнодержавних інтересів.

2. на договірній основі – всі питання, що виникають з приводу кредитування, вирішуються безпосередньо між банком і позичальником. Згідно з договором кожна зі сторін бере на себе певні зобов'язання щодо виконання умов договору. За ринкових умов змінився характер кредитних договорів, активну роль стали виконувати обидва суб'єкти цих договорів на паритетних засадах у межах правового поля діяльності кредитора й позичальника;

3. на комерційній основі – банки здійснюють кредитні операції за рахунок власних і залучених коштів, тобто в межах наявних кредитних ресурсів. Основними джерелами формування банківських кредитних ресурсів є власні кошти банку (фонди банку, нерозподілений прибуток), залишки на розрахункових та поточних валютних рахунках, залучені кошти юридичних та фізичних осіб на депозитні рахунки до запитання та строкові, міжбанківські кредити та кошти, отримані від випуску цінних паперів. Установи банку

мають право продавати (купувати) кредитні ресурси в банків інших систем за умови більшого зиску, але з дозволу вищого органу управління банком [41, с.239-240].

На думку науковців [65, с.213] система кредитування базується на таких засадах:

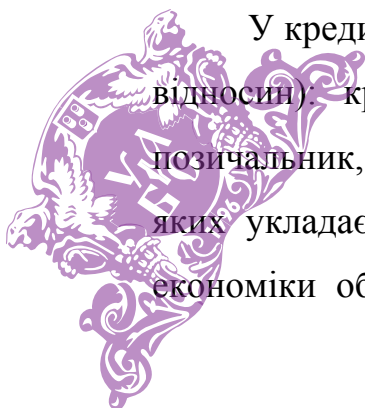
1. суб'єкти кредиту;
2. забезпечення кредиту;
3. об'єкти кредиту.

Базові елементи системи кредитування доповнюють один одного, проте в різних країнах з різним рівнем розвитку економічних відносин надається перевага тому чи іншому [65, с.213].

Необхідність кредитних відносин пов'язана з об'єктивною різницею в часі руху матеріальних і грошових потоків. Потреба в кредиті виникає через різницю у величині та строках повернення капіталу, авансованого у виробництво, а також у зв'язку з необхідністю одночасного інвестування коштів, для розширення виробничого процесу.

Потреба в оборотних коштах залежить від безлічі факторів, специфічних для кожного підприємства: сезонності виробництва, характеру виробленої продукції й споживаної сировини, величини робочого періоду, співвідношення між часом виробництва та часом обігу продукції, рівня цін на неї тощо. При цьому можуть виникати як тимчасовий надлишок оборотних коштів, так і їхня нестача. Оскільки вивільнення коштів і додаткова потреба в них, як правило, не співпадають, тому процес акумуляції тимчасово вільних коштів та їх перерозподіл здійснюються за допомогою кредиту [62].

У кредитних відносинах беруть участь дві сторони (суб'єкти кредитних відносин): кредитор, який надає кредит у тимчасове користування, та позичальник, який отримав кредит. А ті гроші чи матеріальні цінності, щодо яких укладається угода позички, є об'єктом кредиту. В умовах ринкової економіки об'єктом кредитних відносин переважно є гроші як загальний

ресурс [11, с.237].

У системі економічних відносин кредит виступає як самостійна економічна категорія. Завдяки кредиту суб'єкти господарювання мають можливість задовольняти свої господарські потреби у забезпеченні неперервності процесів суспільного відтворення, переборюючи обмеженість фінансових ресурсів.

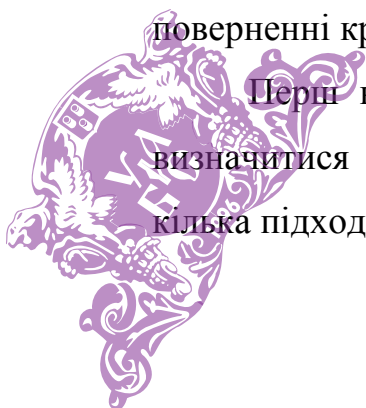
Завдяки кредиту суб'єкти господарювання мають можливість задовольняти свої господарські потреби у забезпеченні неперервності процесів суспільного відтворення, переборюючи обмеженість фінансових ресурсів.

Кредитні відносини дозволяють суб'єктам господарювання збільшувати свої фінансові ресурси та розширяти виробництво. Кредитні відносини між банківською установою та суб'єктом господарювання базуються на аналізі фінансового стану позичальника.

На підставі розглянутих визначень [41, 65] та враховуючи практичні питання функціонування, на наш погляд, система банківського кредитування вимагає уточнення всіх елементів цієї системи та повинна включати принципи кредитування, види кредитів, кредитні відносини, суб'єктів та об'єктів кредитування, методи кредитування та механізм надання, погашення, забезпечення кредиту та банківського контролю за виконанням зобов'язань (рис.1.1).

В умовах ринкової економіки роль фінансового аналізу значно збільшилась. В проведенні комплексного аналізу фінансового стану суб'єкта господарювання зацікавлені як кредитор, так і позичальник. Так, суб'єкт господарювання, що має гарний фінансовий стан, не викликає сумніву в поверненні кредитних ресурсів.

Перш ніж визначити сутність банківського кредитування необхідно визначитися з поняттям „кредит”. У сучасній економічній літературі існує кілька підходів до визначення кредиту.

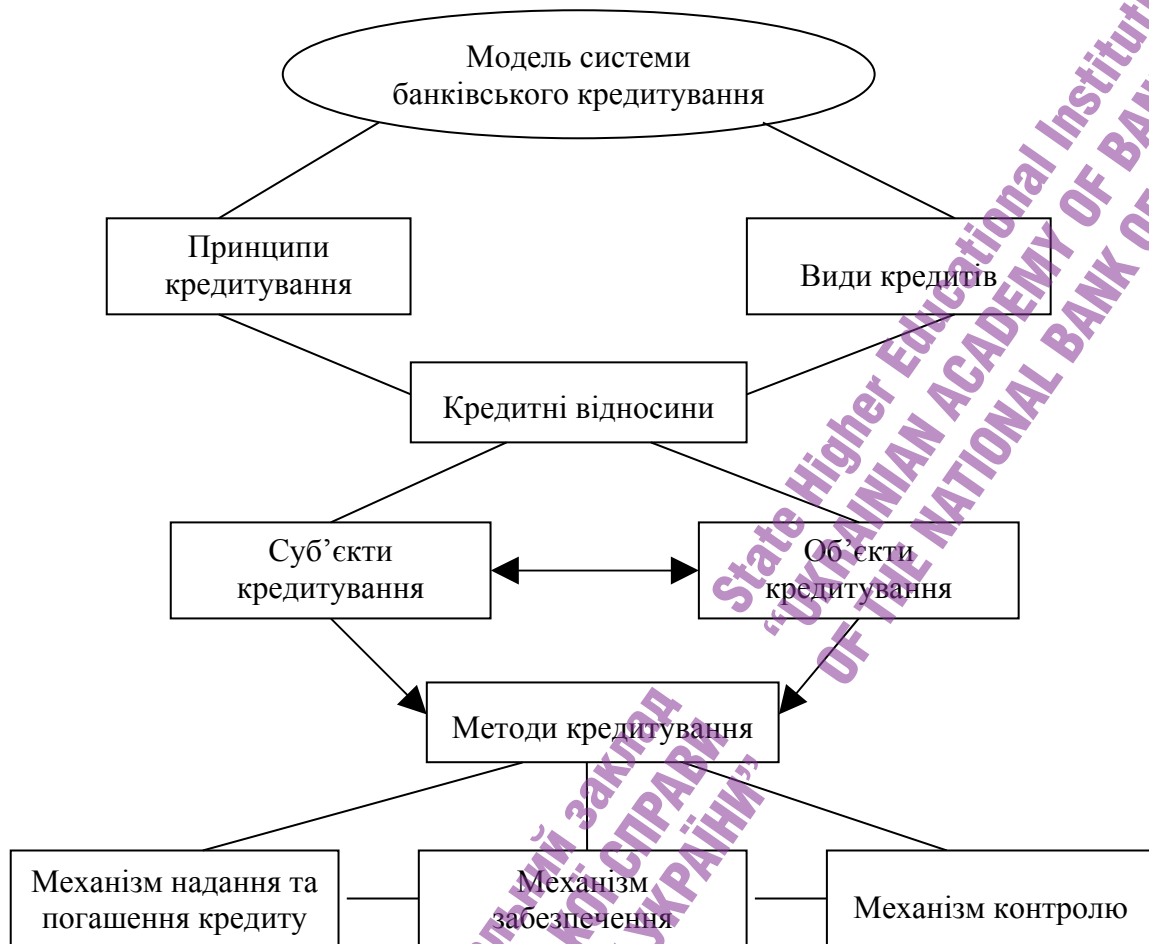

Рис. 1.1. Модель банківського кредитування

Так, у Енциклопедії банківської справи України зазначено, що „кредит – це економічна категорія, яка є виразом відносин між суб'єктами господарювання щодо надання й отримання позички в грошовій чи товарній формі на умовах повернення, строковості й платності. Кредит – рух вартості в інтересах певних потреб” [62, с.306].

Професор М.І. Савлук трактує кредит як суспільні відносини між економічними суб'єктами у зв'язку з передачею один одному в тимчасове користування вільних коштів на засадах зворотності, платності та добровільності [39, с.363].

Подібної думки у трактуванні визначення кредиту дотримуюся А.В. Демківський [43] та Б.С. Івасів [41], на думку яких кредит – це економічні відносини, що виникають між кредитором і позичальником з

приводу мобілізації тимчасово вільних коштів та використання їх на умовах повернення й оплати [41, 43].

А.О.Єпіфанов, Н.Г. Маслак, І.В.Сало визначають кредит як економічні відносини між кредитором і позичальником з приводу перерозподілу вартості на засадах повернення з виплатою процента [65, с.211].

А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик та Л.Д. Буряк вважають, що з економічного погляду кредит – це форма позичкового капіталу (в грошовій або товарній формах), що надається на умовах повернення або обумовлює виникнення кредитних відносин між тим, хто надає кредит, і тим, хто його потребує [171, с.224].

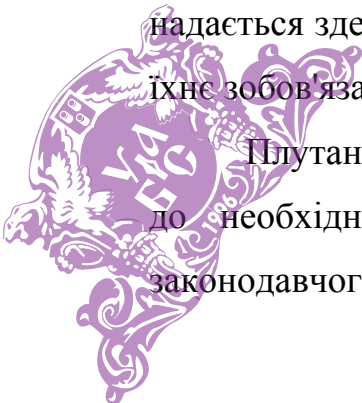
На думку О.М. Петрука, кредит – це позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання. Відповідно кредитні операції банків полягають у розміщенні банками від свого імені, на власних умовах та на власний ризик залучених коштів юридичних осіб (позичальників) та громадян [124, с.182].

При розгляді кредитних відносин в економічній літературі та внутрішніх положеннях банківських установ не рідко кредит називають позикою чи позичкою.

Позика – це фінансова операція надання або одержання грошей на певних умовах, як правило, з виплатою відсотків і на певний строк [62, с.430].

Під позичкою розуміють – фінансову операцію надання або одержання грошей на певних умовах. Тобто, це банківський кредит, не забезпечений реальними цінностями (нерухомістю, цінними паперами чи товарами); надається здебільшого довіреним клієнтам, що мають надійну репутацію, під їхнє зобов'язання повернути кредиту визначений термін за певними умовами.

Плутанина з визначеннями „кредит”, „позика” та „позичка” призводить до необхідності введення єдиного трактування цих понять та його законодавчого закріплення. Це дозволить науковцям та банківським

фахівцям більш точно орієнтуватися в ході наукових досліджень та практичної діяльності.

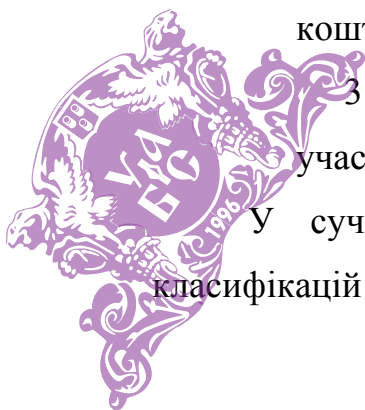
Комплексне визначення сутності кредиту дають А.О. Єпіфанова, Н.Г. Маслак, І.В. Сала на думку яких суть кредиту знаходить своє відображення у визначеннях, які характеризують це явище:

1. як економічні відносини, тобто відносини, які базуються на економічних законах та мають обов'язково договірний характер;
2. відносини виникають між суб'єктами господарювання, при цьому одна сторона – це кредитор, друга – позичальник, і кількість представників одного й другого не обмежена;
3. відносини виникають з приводу перерозподілу вартості, тобто в якій би формі вони не виникали, кредит має грошову природу, а його основною функцією є перерозподіл вартості;
4. перерозподіл відбувається не всіх вартостей, створених у суспільстві, а тільки тимчасово вільних, що, у свою чергу, обумовлює необхідність їх повернення у визначений строк;
5. перерозподіл відбувається в тому числі і в часі, тому для збереження вартості виникає необхідність у платності цих відносин, що забезпечуються процентом. [65, с.211].

На підставі розглянутих визначень можна сформулювати основні цілі функціонування кредиту:

1. перерозподіл тимчасово вільних коштів юридичних та фізичних осіб через кредитну систему, для задоволення їх тимчасової потреби в додаткових ресурсах;
2. створення грошових коштів шляхом заміни грошових коштів кредитними інструментами;
3. контроль за діяльністю суб'єктів господарювання, учасників кредитних відносин.

У сучасній економічній літературі представлена безліч різних класифікацій кредитів за тими чи іншими ознаками.

В Енциклопедії банківської справи України кредити класифікують у залежності від того, хто є позичальником у кредитних відносинах та виділяють державну форму кредиту, комерційну (господарську) форму кредиту, цивільну (особисту) та міжнародну форми кредиту та окремо банківський кредит як основну форму сучасного кредиту. Аналогічної думки стосовно класифікації кредитів дотримується професор О.І. Лаврушин [12, с.245-249].

На думку А.М. Поддєрьогіна кредити можна класифікувати наступним чином: банківський, комерційний, державний та лізинговий [171, с.230].

На нашу думку, найбільш вдалою класифікацією кредитів є класифікація, наведена в Енциклопедії банківської справи України [62, с.307]. Форми та види кредитів, що надаються підприємствам представлено на рис. 1.2.

У період ринкової трансформації економіки основною формою кредиту є банківський кредит. Збереження рівноваги між наявними в суспільстві тимчасово вільними коштами та ресурсами, що перерозподіляються за допомогою кредиту можливе за умов нормального функціонування кредитних відносин. Актуальність даного питання зумовлюється зростанням конкуренції за всіма галузями економіки.

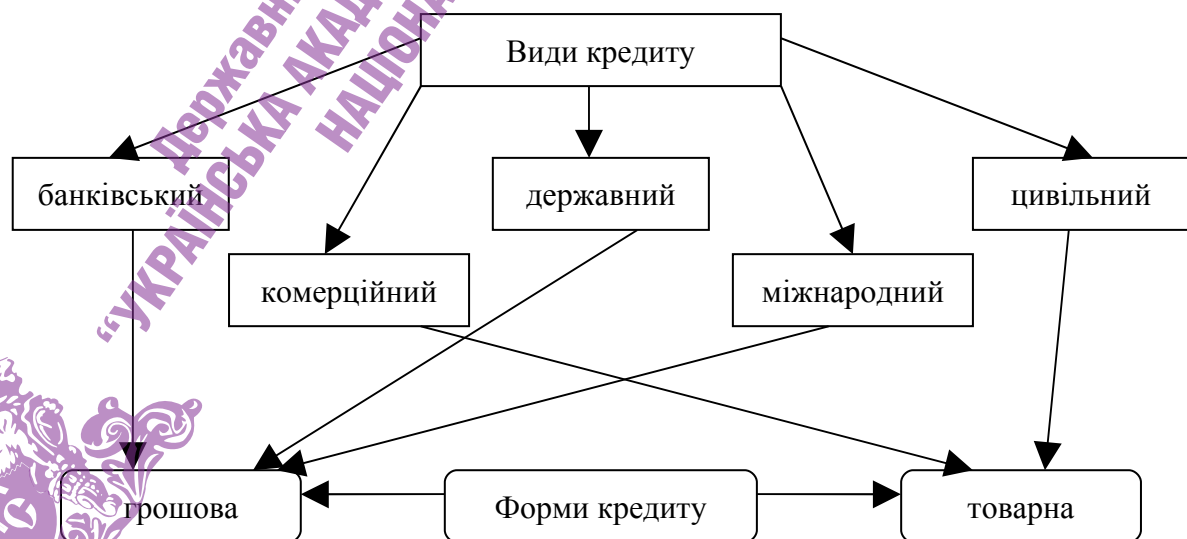

Рис 1.2. Види та форми кредитів

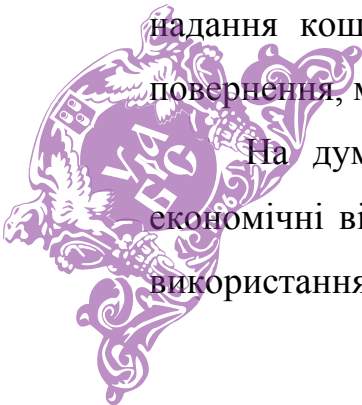
Основними законодавчими документами, що регулюють надання банками кредитів господарським суб'єктам, є: Цивільний кодекс України [179], Закон України „Про банки і банківську діяльність” [131], [Інструкція](#) НБУ „[Про](#) порядок регулювання діяльності банків в Україні” [136], [Положення](#) „Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків” [137], Господарський кодекс України [37]. Ці документи визначають поняття кредиту, кредитного договору та його форму, правовідносини банків та їхніх клієнтів, порядок нарахування відсотків за використання коштів, порядок формування резерву по всіх наданих кредитах, організацію внутрішнього контролю при наданні кредитних ресурсів тощо.

Згідно закону України „Про банки і банківську діяльність” банківський кредит – це будь-яке зобов'язання банку надати певну суму грошей, будь-яка гарантія, будь-яке зобов'язання придбати право вимоги боргу, будь-яке продовження строку погашення боргу, яке надано в обмін на зобов'язання боржника щодо повернення заборгованої суми, а також на зобов'язання на сплату процентів та інших зборів з такої суми [131].

В Енциклопедії банківської справи України банківський кредит трактується як надання банками в тимчасове користування (в позичку) грошових коштів (готівкою чи безготівково) юридичним та фізичним особам, а також державі на умовах повернення і платності (сплата позичкового процента) [62, с. 66]

Л.П. Василенко, Л.В. Гут, О.П. Оксеєнко розуміють банківський кредит як економічні відносини між кредитором і позичальником з приводу надання коштів банком підприємству на умовах терміновості, платності, повернення, матеріального забезпечення [26, с.122]

На думку С.М. Онисько, П.М. Марича, банківський кредит – це економічні відносини між банками і суб'єктами господарювання з видачі у використання позичкових коштів [98, с.242].

Б.С. Івасів пропонує наступне визначення банківського кредиту, який розглядає як позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається в тимчасове користування на умовах належного забезпечення, повернення у визначений строк, оплати та цільового характеру використання. Він відображає економічні відносини між суб'єктами кредитування: кредитором – банком, який надає кредити, і позичальником – суб'єктом кредитних відносин, який отримує в тимчасове користування кредитні кошти. [41, с.300].

На нашу думку, найбільш вдале визначення поняття банківського кредитування належить А.М. Поддєрьогіну, М.Д. Білик М.Д. та Л.Д. Буряк, які під банківським кредитом розуміють економічні відносини між кредитором і позичальником з приводу надання коштів банком підприємству на умовах строковості, платності, повернення, матеріального забезпечення, цільової спрямованості [171, с.230].

Банківський кредит можна класифікувати за багатьма критеріями, основними з яких є [11, с.240; 65, с.245-246]:

- за терміном користування (до запитання, строкові);
- за призначенням (виробничі, споживчі);
- за методами надання (у разовому порядку, відповідно до відкритої кредитної лінії, гарантійний);
- за порядком погашення (одноразовим внеском, у розстрочку, після закінчення обумовленого періоду);
- за ступенем ризику (стандартні, нестандартні, до яких належать під контролем, субстандартні, сумнівні та безнадійні);
- за кількістю кредиторів (двосторонній, консорціумний, паралельний);
- за забезпеченням (забезпечений та бланковий).

Перехід до ринкової економіки посилив роль кредиту та визначив нове місце банківського кредитування в розвитку галузей економіки в цілому.

Роль і значення банківського кредитування постійно посилюється,

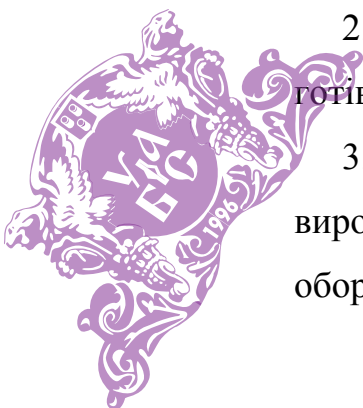
оскільки банківські установи сьогодні відіграють головну роль у перерозподілі грошових коштів. Так, кредит, не створюючи товар, виступає інструментом прискорення та розширення виробництва.

На даний час національна банківська система у своїй більшості складається з великих міжнародних банків, які починають здійснювати вирішальний вплив на характер та пріоритети економічного розвитку держави, контролювати найбільш ефективні сфери діяльності. При цьому ці банки мають специфічні, частіше всього не співпадаючі з національними інтересами, стратегічні пріоритети. Більш того, рішення про умови надання кредитів можуть прийматися з урахуванням міжнародних клієнтів чи акціонерів материнського банку, що в більшості випадків може означати відмову у фінансуванні конкурентних виробництв. Такий підхід до ведення банківської діяльності може привести до порушень цілісності економічних інтересів держави, гальмуючи розвиток національного виробництва [81].

Аналіз наукових праць, присвячених банківському кредитуванню [11, 26, 29, 39, 41, 43, 63, 65, 98, 124, 171] показав, що існує дві точки зору щодо впливу кредитування на розвиток економічних процесів – позитивна та негативна. Причому, негативна сторона, на наш погляд, є суб'єктивним проявом невірної використання кредиту.

Найбільш узагальнюючим висновком щодо значення кредитних відносин та їх впливу на економіку, на нашу думку, є думка М.І. Савлука, який вважає, що кредит:

1. у своїй перерозподільній функції кредит, який характеризується високою мобільністю, активно впливає на всі процеси суспільного відтворення;
2. відіграє значну роль в організації грошових розрахунків – готівкових і безготівкових;
3. допомагає суб'єктам господарювання збільшувати обсяги виробництва, забезпечувати безперебійність кругообігу основного й оборотного капіталу та уникати кризових явищ;

4. задовольняє тимчасової потреби в коштах;
5. сприяє розширенню виробництва та реструктуризації економіки;
6. відіграє значну роль у відновленні діяльності підприємств, які тривалий час простоювали, допомагає їм змінити асортимент продукції, що випускається, та поліпшити її якість, зробити цю продукцію конкурентоспроможною на внутрішньому і світовому ринках;
7. сприяє реформуванню галузей економіки [39, с.420-421].

Отже, спираючись на визначення банківського кредитування, можемо виділити його ключові напрямки впливу на економіку держави:

1. забезпечення рівноваги ринкових структур економіки на конкурентних засадах;
2. сприяння розвитку соціально-економічного та інвестиційного клімату країни;
3. стабілізація ринкових процесів та допомога у подоланні кризових явищ в економіці.

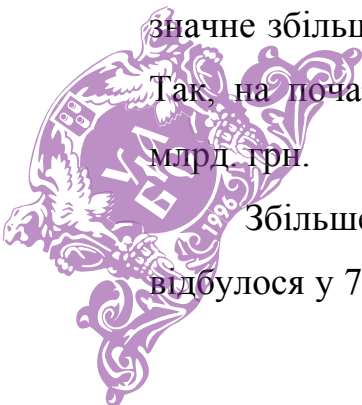
У сучасних умовах розвитку економіки та нестачі фінансових ресурсів у суб'єктів господарювання банківське кредитування є вагомим аспектом розвитку суб'єктів підприємницької діяльності зокрема та економіки в цілому.

Банки в умовах перехідної економіки, виступаючи головними кредиторами, здійснюють кредитування юридичних та фізичних осіб (табл. 1.1)

Аналіз даних таблиці свідчить, що за аналізований період відбулося значне збільшення загального обсягу кредитів наданих в економіку України.

Так, на початок 2010 року загальний обсяг кредитів становив більше 700 млрд грн.

Збільшення обсягу кредитних ресурсів за аналізований період відбулося у 7,7 разів, у тому числі кредити суб'єктам господарювання зросли

у 6,5 раз, а кредити, надані фізичним особам – у 15,1 разів. Водночас, потрібно відзначити, що на 01.01.2010 кредити, надані фізичним особам, складають лише 29,8 % від загального обсягу наданих кредитів, тоді як основна частка кредитного портфелю банку припадає на кредити, надані суб'єктам господарювання – 63,5 %.

Таблиця 1.1

Динаміка кредитів, наданих в економіку України, млн. грн.

Показник	Станом на:					
	01.01.2005	01.01.2006	01.01.2007	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010
Загальний обсяг кредитів, в т.ч.:	96945	156268	268294	485368	792244	747348
Кредити, надані суб'єктам господарювання	72875	109020	167661	276184	472584	474991
Кредити, надані фізичним особам	14599	33156	77755	153633	268857	222538
Загальний обсяг прострочених кредитів	3145	3379	4456	6357	18015	69935

Складено та розраховано автором на основі джерел [18 - 23].

Метою діяльності банківських установ є одержання прибутку. Одним з найбільш прибуткових напрямків одержання доходів є кредитування реального сектору економіки. Але банківське кредитування реального сектора економіки має ряд проблем.

Останнім часом в українській економіці спостерігається зростання кількості підприємств з нестійким фінансовим становищем. Такі суб'єкти господарювання намагаються покращити свій фінансовий стан за допомогою банківських кредитів. Окрім того, в умовах нестабільної економічної ситуації, навіть першокласні позичальники виявляються нездатними виконувати свої зобов'язання перед банком, наслідком чого є збільшення обсягів прострочених кредитів (рис. 1.3).

На основі аналізу кредитного портфелю банківської системи виявлено, що впродовж 2004–2009 рр. спостерігається збільшення обсягів прострочених кредитів більше ніж у 10 разів. В такій ситуації банкам

необхідно мати реальне уявлення про ступінь можливого кредитного ризику та ймовірність настання несприятливих подій для кредитора.

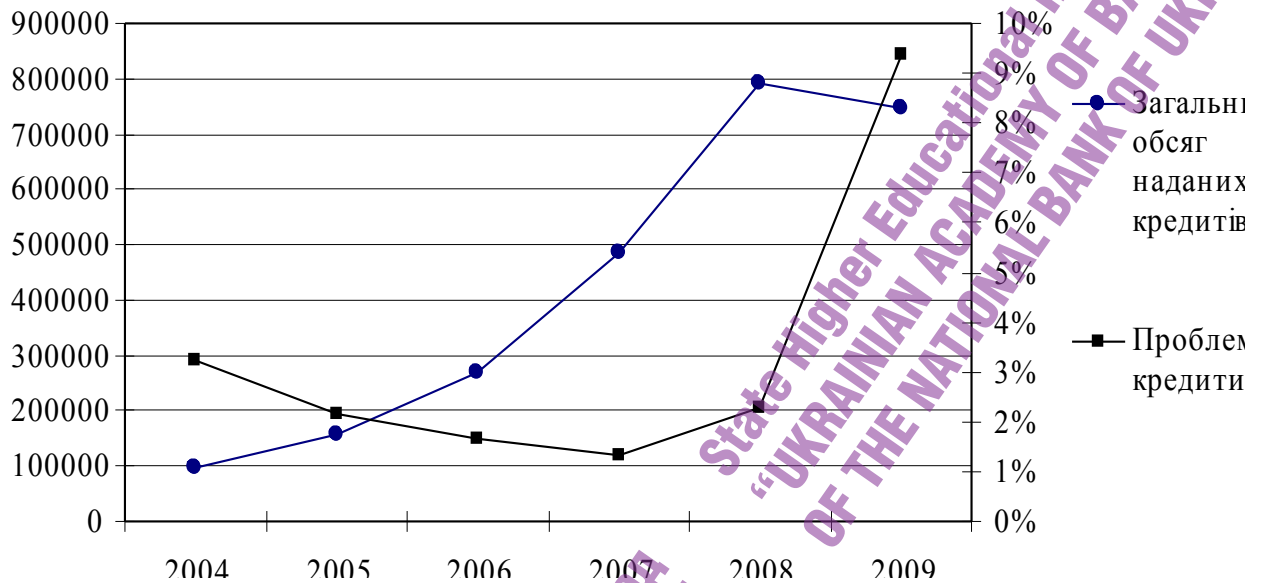

Рис. 1.3. Динаміка кредитів, наданих в економіку України за 2004 – 2009 рр.

У випадку невиконання позичальником своїх зобов'язань банківська установа може опинитися у кризовій ситуації, адже стабільність банку залежить від його клієнта.

Тому, на нашу думку, необхідно більше уваги приділяти питанням оцінки кредитоспроможності позичальників – юридичних осіб, що дозволить зменшити значні банківські ризики та ризики функціонування суб'єктів господарювання.

Відповідно до розробленого Базельським комітетом класифікації активів і позабалансових операцій за ступенем ризику, кредити фізичним і юридичним особам відносяться до групи 100% ризику. Одним з основних способів зниження ризиків є заставне забезпечення кредитів – при кредитуванні під заставу ступінь ризику знижується приблизно вдвічі й становить 50% [126].

Таким чином, однією з задач, розв'язуваних у рамках кредитної політики банку, є необхідність у розробці підходів до зменшення кредитного ризику.

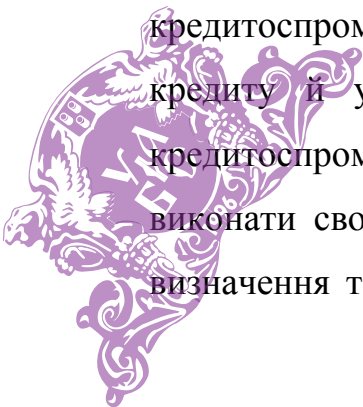
На нашу думку, зменшити ризик при видачі кредиту дозволить якісний аналіз різних аспектів стану позичальника, його моніторинг протягом усього терміну дії кредитного договору, представлений у вигляді визначеної системи, здатний відбивати можливість позичальника одержати кредит і вчасно в повному обсязі розрахуватися по ньому.

У разі виникнення неплатоспроможності позичальника або відмови позичальника від виконання кредитних зобов'язань, заставне майно є джерелом повернення вартості кредиту. Застава майна впливає із заставного зобов'язання, виданого позичальником кредитором, яке підтверджує право останнього, при не використанні платіжного зобов'язання, одержати переважне задоволення претензій із вартості заставного майна.

За умов кризових процесів в економіці найбільш впливовими факторами зменшення кредитних ризиків є якісна оцінка кредитоспроможності суб'єкта господарювання та необхідний розмір забезпечення по кредиту.

Одним з основних напрямків аналізу стану позичальника при оцінці його кредитоспроможності є фінансовий аналіз. Різні аспекти фінансового аналізу у вигляді визначеної системи знаходять своє відображення в безлічі методик оцінки якості потенційних позичальників, застосовуваних банками. Аналіз фінансового стану позичальника є найбільш вагомою характеристикою його кредитоспроможності, про що свідчить значна кількість використовуваних вітчизняних та закордонних методик оцінки кредитоспроможності.

Набір фінансових показників, їх визначення та нормативні значення встановлюються кожною банківською установою самостійно. Оцінка кредитоспроможності здійснюється до прийняття рішення про видачу кредиту й умови його надання. Основною метою проведення оцінки кредитоспроможності позичальника є визначення здатність позичальника виконати свої зобов'язання перед кредитором у визначений термін. Тому, визначення та вивчення різних факторів впливу на можливість повернення

кредитних ресурсів є основною задачею оцінки та аналізу кредитоспроможності.

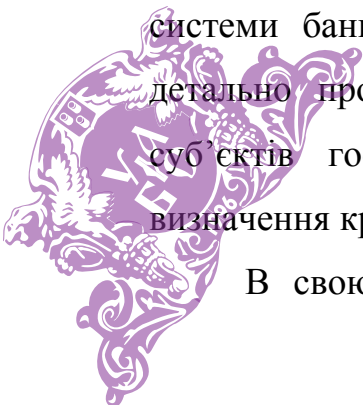
Провівши аналіз визначень, розроблених різними науковцями та базуючись на трактуванні основних положень українського законодавства, можна зробити висновок, що банківського кредитування – це інструмент розвитку суб'єктів господарювання та забезпечення неперервності процесів суспільного відтворення шляхом перерозподілу тимчасово вільної вартості на умовах строковості, платності, повернення та забезпечення.

Сьогодні, для банківської практики характерне використання фіксованого співвідношення між заставною вартістю майна та розміром кредиту, та наукове обґрунтування співвідношення „кредит – застава” не знайшло свого адекватного відображення в методичних рекомендаціях. На наш погляд, співвідношення між розміром кредиту та заставою повинно встановлюватися в залежності від особливостей діяльності галузі економіки.

Що стосується конкретних пропозицій щодо вдосконалення банківського кредитування – вони будуть розглянуті у наступних розділах роботи. Для забезпечення якісного функціонування системи банківського кредитування необхідне проведення комплексного аналізу фінансового стану та кредитоспроможності підприємства, визначення кредитного рейтингу та необхідної вартості заставного майна. Основними шляхами досягнення поставленої задачі є пошук оптимальних важелів і механізмів оцінки кредитоспроможності позичальника, здійснення постійного моніторингу і контролю за фінансовим станом суб'єкта господарювання та визначення співвідношення вартості кредиту до вартості заставного майна.

Тому, реалізації цих умов забезпечення якісного функціонування системи банківського кредитування на практиці, вважаємо за необхідне детально проаналізувати теоретичні аспекти щодо кредитоспроможності суб'єктів господарювання, сучасні наукові та практичні підходи до визначення кредитоспроможності позичальника.

В свою чергу, банківське кредитування є важливим інструментом

розвитку економічних процесів і представляє собою здатність до регулювання ринкових процесів розвитку суб'єктів господарювання, галузей та економіки в цілому та забезпечення неперервності процесів суспільного відтворення, шляхом перерозподілу тимчасово вільної вартості на умовах строковості, платності, повернення та забезпечення.

1.2. Аналіз основних моделей організації банківського кредитування

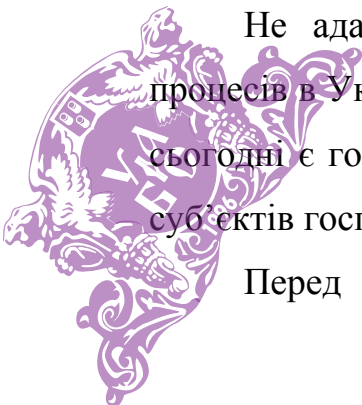
В умовах ринкової трансформації економіки банківське кредитування є найважливішим інструментом підтримки суб'єктів господарювання галузей національної економіки. Кредитування є найважливішим напрямком здійснення банком активних операцій, тому зменшення кредитних ризиків є основною та необхідною умовою функціонування всієї банківської системи.

У банківській установі є можливість зменшити свої ризики враховуючи специфічні моменти діяльності позичальника, що впливають на його кредитоспроможність та, при проведенні постійного моніторингу, контролювати дії позичальника та вчасно реагувати на них.

Кредитоспроможність позичальника залежить від багатьох факторів, оцінка та розрахунок яких має свої особливості. На нашу думку, при проведенні оцінки фінансового стану позичальника банки не приділяють належної уваги врахуванню галузевого фактора та його впливу на діяльність господарюючого суб'єкту.

Не адаптованість методик до особливостей розвитку економічних процесів в Україні та недостатній ступінь систематизації теоретичної бази на сьогодні є головною проблемою в методології оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання.

Перед початком розробки підходів до оцінки кредитоспроможності

суб'єктів господарювання вважаємо за необхідне провести аналіз діючих теоретичних розробок та виділити ті розробки, які можуть бути використані або удосконалені.

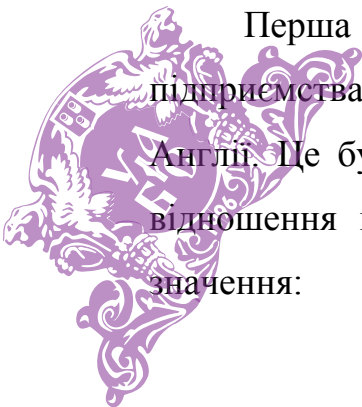
На сьогоднішній день існує багато методик оцінки фінансового стану позичальника та його надійності з точки зору погашення боргу у встановлений банком строк. Проаналізуємо сучасні та найбільш прогресивні методики оцінки кредитоспроможності позичальника та побудовані на їх основі економіко – математичні моделі.

Недостатньо глибокого аналізу фінансового стану позичальника, на думку американських аналітиків є причиною 35 – 40 % прострочених позик, тому на сьогодні є актуальним створення універсальної методики оцінки кредитоспроможності позичальника. В світовій практиці існує безліч різних методик аналізу фінансового положення клієнта і його надійності з точки зору своєчасного погашення боргу банку [140].

Проблемою прогнозування криз та ймовірності настання банкрутства зацікавилися на Заході (переважно в США) ще по закінченню другої світової війни, що було пов'язано із зростанням банкрутств в США через скорочення військових поставок. Спочатку була спроба розробки ряду якісних критеріїв, проте це призводило до істотних помилок. Серйозно ж, із застосуванням методів математичного аналізу, проблемою стали займатися в 60-х роках ХХ століття [82, с.157].

За цей період економістами було розроблена велика кількість методик прогнозування банкрутства підприємств, які можна поділити на кількісні моделі (моделі Е.Альтмана, Г.Спрінгейта, Ф.Ліса, У.Бівера, Р.Тафлера) та якісні (модель Аргенті) [128, 143].

Перша спроба діагностики ймовірності настання банкрутства підприємства була розроблена У.Бівером у 30-х роках для підприємств Англії. Це був так званий коефіцієнт Бівера (КБ), який розраховується як відношення притоку грошових коштів до залучених коштів. Нормативні значення:

КБ – 0,4 – банкрутство малоімовірне;

$0,18 < \text{КБ} < 0,4$ – „сіра зона”;

$- 0,12 < \text{КБ} < 0,18$ – висока вірогідність;

$- 0,12 < \text{КБ}$ – ймовірність банкрутства дуже висока [122].

Зазначена модель, побудована на аналізі одного показника є спрощеним варіантом та не враховує впливу ефективності використання підприємством наявних у нього ресурсів, позицій підприємства, його ділової активності, віддачу активів та інше. Тому, прогноз за результатами цієї моделі є неточним, що пов'язано зі умовністю межі між банкрутами та стабільно діючими підприємствами.

Першою вдалою спробою аналізу неплатоспроможних компаній на основі регресійного (дискримінантного) аналізу була модель Едварда Альтмана, який першим вдало використав багатокритеріальний дискримінантний аналіз, для досягнення високого ступеню визначення ймовірності банкрутства. Для побудови моделі вченим використовувалися дані 66 компаній, половина з яких була банкрутами. Модель досягала точності у 95,0 %. Спочатку модель була двофакторною та мала низький ступінь об'єктивності. Згодом була розроблена п'ятифакторна модель, в якій для розрахунків використовуються лише дані фінансової звітності [161]. П'ятифакторна модель має наступний вигляд:

$$Z = 1,2X_1 + 1,4X_2 + 3,3X_3 + 0,6X_4 + 1,0X_5, \quad (1.1)$$

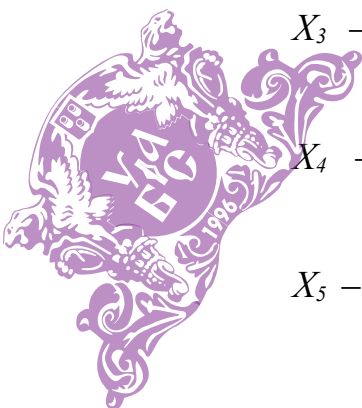
де X_1 – ліквідність – відношення робочого капіталу до загальної вартості активів;

X_2 – прибутковість – відношення чистого прибутку до загальної вартості активів;

X_3 – рентабельність – відношення чистого доходу до загальної вартості активів;

X_4 – фінансова стійкість – відношення ринкової капіталізації компанії (ринкова вартість акцій) до суми заборгованості;

X_5 – оборотність – відношення виручки від реалізації до загальної

вартості активів.

У дану модель включені показники ліквідності, фінансової стійкості, рентабельності та ринкової активності. В залежності від значення Z прогнозують ймовірність банкрутства:

$Z < 1,81$ – ймовірність банкрутства дуже висока;

$1,81 < Z < 2,765$ – ймовірність банкрутства середня,

$2,765 < Z < 2,99$ – ймовірність банкрутства невелика;

$Z > 2,99$ – ймовірність банкрутства незначна [183, с.130].

Використання моделі Альтмана в українській практиці не є прийнятним. По-перше, для розрахунку значення Z використовувалися дані 33 збанкрутілих американських компаній у 1960 році. По-друге, стан фондового ринку України недостатньо розвинутий та не дає можливості визначити вартість акцій українських підприємств в повній їх кількості.

Далі розглянемо альтернативні моделі методик західних дослідників:

1) Спрінгейта [67, 178, 183]:

У 1978 році Гордоном Л.В. Спрінгейтом. Розроблена дана модель, у якій використовується поетапний дискримінантний аналіз, за допомогою якого обираються чотири з 19 фінансових коефіцієнтів, які найкраще ілюструють різницю між надійними компаніями та потенційними банкрутами. Розрахунок проводився за 40 компаніями.

Була розроблена наступна формула:

$$Z = 1,3A + 3,07B + 0,66C + 0,4D, \quad (1.2)$$

де A – співвідношення оборотного капіталу до загальної вартості активів;

B – співвідношення прибутку до сплати податків та відсотків до загальної вартості активів;

C – співвідношення прибутку до сплати податків до короткострокової заборгованості;

D – співвідношення обсягу продажів до загальної вартості активів

[178].

Якщо значення результативної змінної $Z < 0,862$, підприємство є максимально наближеним до банкрутства. Якщо змінної $Z > 0,862$ – імовірність банкрутства підприємства низька.

Для країн з ринковою економікою, яка характерна для України використовують таку модель оцінки ризику банкрутства:

$$R = 8.38 K_1 + K_2 + 0.054 K_3 + 0.63 K_4, \quad (1.3)$$

де R – показник ризику банкрутства підприємства;

K_1 – співвідношення оборотного капіталу до вартості активів;

K_2 – рентабельність власного капіталу, тобто співвідношення чистого прибутку до власного капіталу;

K_3 – співвідношення доходу від реалізації до вартості активів;

K_4 – рентабельність діяльності, тобто співвідношення чистого прибутку до загальних витрат.

Ймовірність банкрутства підприємства визначається залежно від отриманого значення показника R (табл. 1.2) [183, с.131].

Таблиця 1.2

Ймовірність банкрутства підприємства залежно від значення R

Значення R	Ймовірність банкрутства, %
Менше ніж 0	Максимальна (90 – 100)
0 – 0,18	Висока (30 – 80)
0,18 – 0,32	Середня (35 – 50)
0,32 – 0,42	Низька (15 – 20)
Більше ніж 0,42	Мінімальна (до 20)

Джерело: [183, с.131].

2) Ліса [166].

У 1972 р. Ф.Ліс розробив наступну формулу для Великобританії:

$$Z = 0,063 \cdot X1 + 0,092 \cdot X2 + 0,057 \cdot X3 + 0,001 \cdot X4, \quad (1.4)$$

де $X1$ – відношення оборотного капіталу до суми активів;

$X2$ – відношення прибутку від реалізації до суми активів;

$X3$ – відношення нерозподіленого прибутку до суми активів;

$X4$ – відношення власного капіталу до залученого капіталу.

Тут граничне значення Z дорівнює 0,037.

3) Таффлера [183, с. 134 – 135].

У 1997 р. Р.Таффлер запропонував наступну формулу:

$$Z = 0,53 \cdot X1 + 0,13 \cdot X2 + 0,18 \cdot X3 + 0,16 \cdot X4, \quad (1.5)$$

де $X1$ – відношення прибутку від реалізації до короткострокових зобов'язань;

$X2$ – відношення оборотних активів до суми зобов'язань;

$X3$ – відношення короткострокових зобов'язань до суми активів;

$X4$ – відношення виручки до суми активів.

Якщо значення Z -рахунку більше 0,3, це говорить про те, що у фірми непогані довгострокові перспективи, якщо менше 0,2 то банкрутство більш, ніж ймовірно.

Орієнтація на якийсь один критерій, навіть дуже привабливий з позиції теорії, на практиці не завжди виправдана. Тому багато крупних аудиторських фірм та інші компанії, що займаються аналітичними оглядами, прогнозуванням та консультуванням, використовують для аналітичних оцінок системи критеріїв. Безумовно, в цьому є свої і мінуси: набагато легше ухвалити рішення в умовах однокритеріальної, ніж багатокритеріальної задачі. Разом з тим будь – яке прогнозне рішення подібного роду, незалежно від кількості критеріїв, є суб'єктивним, а розраховані значення критеріїв носить швидше характер інформації для роздумів, ніж спонукальних стимулів для ухвалення негайних рішень [183, с.139].

Альтернативою кількісним моделям є група якісних методик прогнозування банкрутства. Прикладом неформалізованого підходу до аналізу фінансового стану та прогнозування банкрутства можна вважати *SWOT* – аналіз та показник Аргенті. *SWOT* – аналіз направлений на визначення сильних (*S*) та слабких (*W*) сторін організації, та як наслідок, вивчення ринкових можливостей (*O*) та потенційних загроз (*T*) [17]. Показник Аргенті, *A*-рахунок, (розробив англійський економіст Джон Аргенті), який характеризує кризу керівництва. Метод полягає у формалізації вражень, відчуттів, різноманітних зведень про діяльність суб'єкту підприємництва у виді експертних оцінок. [190]. Аргенті вперше спробував систематизувати показники збанкрутілих компаній Заходу. Тому головною позитивною особливістю є системний і комплексний підхід. Але, дана модель маючи багато критеріїв оцінки, є надзвичайно складною [121].

При проведенні комплексної оцінки фінансового стану позичальника американськими банками використовується так зване „правило шести „сі”, де критерії відбору клієнтів – потенційних позичальників визначені словами, що починаються з літери „сі” [10, с.292]:

- *character* (характер позичальника) – відповідальність, надійність, порядність та чесність клієнта;
- *capacity* (фінансові можливості) – працівник банку має бути впевненим у юридичному праві клієнта на отримання кредиту;
- *cash* (грошові кошти) – визначення можливості позичальника погасити кредит за рахунок коштів від потоку готівки, продажу ліквідних активів або залучених ресурсів;
- *collateral* (забезпечення позики, гарантія) – визначення наявного у позичальника капіталу або активів для надання необхідного забезпечення за кредитом;
- *conditions* (економічні умови) – працівник банку має знати економічне становище клієнта, відповідної галузі та вплив зміни економічних та інших умов у країні на процес погашення кредиту;

- *control* (контроль) – визначення впливу змін законодавства, правової, економічної та політичної ситуації в країні на діяльність позичальника та його кредитоспроможність.

Комплексна оцінка позичальника, яку проводять кредитні менеджери банку складається з цифрового вираження кожного вказаного критерію по відношенню до кожного окремо взятого випадку. На її основі приймається рішення про кредитоспроможність клієнта – потенційного позичальника, доцільність видачі йому кредитних коштів, цінові та нецінові умови цього кредиту. На її підставі визначається умови кредитування, позичальники з менш привабливими фінансовими показниками повинні платити більше, ніж більш надійні позичальники.

Схема показників, так звана „Правила шести „сі””, що використовується банками США, один з багатьох підходів оцінки кредитоспроможності і надійності позичальників. Банки країн з розвинутою ринковою економікою застосовують складну систему великої кількості показників для оцінки кредитоспроможності клієнтів. Ця система диференційована залежно від характеру позичальника (фірма, приватна особа, вид діяльності), а також може ґрунтуватися як на сальдових, так і оборотних показниках звітності клієнта [140].

В англійських банках під час оцінки кандидата в позичальники використовують такі моделі комплексного аналізу, як *PARSER*, *PARTS* та *SAMPARI*. При проведенні кредитних операцій працівники банків спираються на рекомендації під назвою „*PARTS*”, яка є скороченням від слів [11, с.286]:

- *Purpose* – призначення кредиту;
- *Amount* –сума кредиту;
- *Repayment* – повернення кредиту;
- *Term* – строк, на який надається кредит;
- *Security* – забезпечення повернення кредиту.

Аналіз кредитоспроможності клієнта за принципами методики

CAMPARI, базується на почерговому виділенні з кредитною заявкою та фінансових документів найбільш суттєвих факторів, що характеризують діяльність клієнта. *CAMPARI* – аббревіатура від слів [10, с.283]:

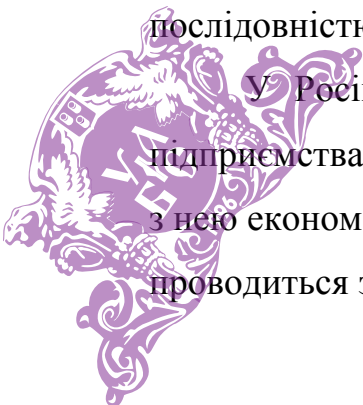
- *Character* – характеристика позичальника;
- *Ability* – здатність повернути кошти;
- *Margin* – маржа, дохідність;
- *Purpose* – мета отримання кредиту;
- *Amount* – розмір кредиту;
- *Repayment* – відшкодування (погашення боргу та відсотків);
- *Insurance* – страхування кредитних ризиків.

В англійських клірингових банках застосовують також систему оцінки клієнта *PARSER* [11, с.286]:

- *Person* – інформація про особу – потенційного позичальника, його репутацію;
- *Amount* – обґрунтування суми запрошеного кредиту;
- *Repayment* – можливості погашення кредиту;
- *Security* – оцінка забезпечення;
- *Expediency* – доцільність кредиту;
- *Remuneration* – винагорода банку (відсоткова ставка) за ризик надання кредиту.

В усіх системах використовують спільні елементи, але існують й суттєві відмінності. Системи характеристик кредитоспроможності клієнтів, які використовують зарубіжні банківські установи, містять значно більший перелік ознак, ніж визначений Національним банком України. Але, по суті, ці системи дуже схожі – різні їх назви значною мірою визначені різною послідовністю розгляду цих ознак [180].

У Російській Федерації для загальної оцінки кредитоспроможності підприємства використовується методика Асоціації російських банків. Згідно з нею економічний аналіз діяльності підприємства та умов його кредитування проводиться за такими напрямками :

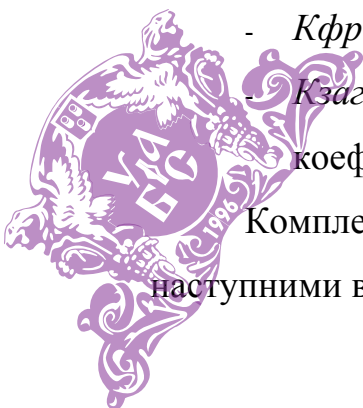
- солідність – відповідальність керівництва, своєчасність розрахунків за раніше отриманими кредитами;
- здібності – виробництво та реалізація продукції, підтримка її конкурентоспроможності;
- доходність – переваги вкладення в даного позичальника;
- реальність – досягнення результатів проекту;
- обґрунтованість – сума кредиту, що запитується;
- повернення – може здійснюватися за рахунок реалізації матеріальних цінностей позичальника, якщо його проект не буде виконаний;
- забезпеченість – покриття кредиту юридичними правами позичальника.

Нові методики діагностики можливого банкрутства для умов функціонування російських підприємств були розроблені О.П. Зайцевою [181], Р.С. Сайфулліним та Г.Г. Кадиковим [5].

У шестифакторній математичній моделі О.П. Зайцевої [180] пропонується враховувати наступні фактори:

- $K_{уп}$ – коефіцієнт збитковості підприємства, що характеризується відношенням чистого збитку до власного капіталу;
- $K_{з}$ – співвідношення кредиторської й дебіторської заборгованості;
- $K_{с}$ – показник співвідношення короткострокових зобов'язань і найбільш ліквідних активів, цей коефіцієнт є зворотною величиною показника абсолютної ліквідності;
- $K_{ур}$ – збитковість реалізації продукції, що характеризується відношенням чистого збитку до обсягу реалізації цієї продукції;
- $K_{фр}$ – співвідношення позикового й власного капіталу;
- $K_{заг}$ – коефіцієнт завантаження активів як величина, зворотна коефіцієнту оборотності активів.

Комплексний коефіцієнт банкрутства розраховується за формулою з наступними ваговими значеннями:

$$K_{\text{компл}} = 0,25K_{\text{уп}} + 0,1K_{\text{з}} + 0,2K_{\text{с}} + 0,25K_{\text{ур}} + 0,1K_{\text{фр}} + 0,1K_{\text{заг}} \quad (1.6)$$

Вагові значення показників для умов функціонування російських підприємств були визначені експертними шляхом, а фактичний комплексний коефіцієнт банкрутства варто зіставити з нормативним, розрахованим на основі рекомендованих мінімальних значень показників:

$K_{\text{уп}} = 0$; $K_{\text{з}} = 1$; $K_{\text{с}} = 7$; $K_{\text{ур}} = 0$; $K_{\text{фр}} = 0,7$; $K_{\text{заг}}$ дорівнює значенню $K_{\text{заг}}$ за минулий період.

Якщо фактичний комплексний коефіцієнт більший нормативного, то ймовірність банкрутства є великою, а якщо менше – то ймовірність банкрутства низька.

Р.С. Сайфуллін і Г.Г. Кадиков запропонували використовувати для оцінки фінансового стану підприємств рейтингове число [5]:

$$R = 2K_{\text{з}} + 0,1K_{\text{пл}} + 0,08K_{\text{оа}} + 0,45K_{\text{м}} + K_{\text{рвк}}, \quad (1.7)$$

де $K_{\text{з}}$ – коефіцієнт забезпеченості власними засобами;

$K_{\text{пл}}$ – коефіцієнт поточної ліквідності;

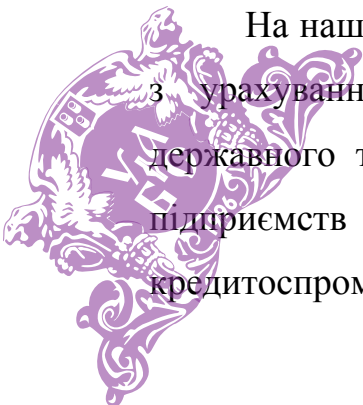
$K_{\text{оа}}$ – коефіцієнт оборотності активів;

$K_{\text{м}}$ – комерційна маржа (рентабельність реалізації продукції);

$K_{\text{рвк}}$ – рентабельність власного капіталу.

При повній відповідності фінансових коефіцієнтів їх мінімальним нормативним рівням рейтингове число буде дорівнює одиниці, тобто підприємство має задовільний фінансовий стан. Фінансовий стан підприємств із рейтинговим числом меншим за одиницю характеризується як незадовільне.

На нашу думку, уваги заслуговує методика прогнозування банкрутства з урахуванням специфіки галузей, розроблена вченими Казанського державного технологічного університету. Вони пропонують розподіл всіх підприємств за класами кредитоспроможності. Розрахунок класу кредитоспроможності пов'язаний з класифікацією оборотних активів по

ступенем їх ліквідності.

Особливості формування оборотних коштів в Україні не дозволяють прямо використовувати критеріальні рівні коефіцієнтів платоспроможності (ліквідності та фінансової стійкості), що використовуються у світовій практиці.

Тому, створення шкали критеріальних рівнів може спиратися лише на середні величини відповідних коефіцієнтів, що розраховані на основі фактичних даних однорідних підприємств (однієї галузі).

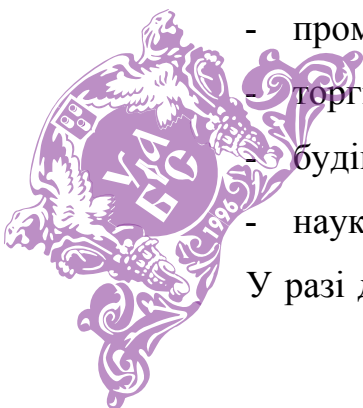
Розподіл підприємств по класах кредитоспроможності відбувається на таких підставах:

- до першого класу кредитоспроможності відносять фірми, що мають гарний фінансовий стан (фінансові показники вище за середньогалузеві, ризик неповернення кредиту є мінімальним);
- до другого – підприємства із задовільним фінансовим станом (з показниками на рівні середньогалузевих, з нормальним ризиком неповернення кредиту);
- до третього класу – підприємства з незадовільним фінансовим станом, що мають показники на рівні нижче середньогалузевих, з підвищеним ризиком непогашення кредиту.

Оскільки, з одного боку, для підприємств різних галузей застосовуються різні показники ліквідності, а, з іншого, специфіка галузей припускає використання для кожної з них своїх критеріальних рівнів навіть за однаковими показниками, вченими Казанського державного технологічного університету були розраховані критеріальні значення показників окремо для кожної з таких галузей, як:

- промисловість (машинобудування);
- торгівля (оптова й роздрібна);
- будівництво й проектні організації;
- наука (наукове обслуговування).

У разі диверсифікації діяльності підприємство віднесене до тієї групи,

діяльність в якій займає найбільшу питому вагу.

Значення критеріальних показників для розподілу підприємств галузей економіки по класах кредитоспроможності наведено у таблиці 1.3 [183, с.142-143].

Таблиця 1.3

Значення критеріальних показників для розподілу підприємств галузей економіки по класах кредитоспроможності

№ п/п	Найменування показника	Значення показників по класах		
		1 клас	2 клас	3 клас
Машинобудування				
1.	Співвідношення позикових і власних засобів	< 0,8	0,8 – 1,5	> 1,5
2.	Імовірність банкрутства (Z-рахунок Альтмана)	> 3,0	1,5 – 3,0	< 1,5
3.	Загальний коефіцієнт покриття (ліквідність балансу)	> 2,0	1,0 – 2,0	< 1,0
Торгівля (оптова)				
1.	Співвідношення позикових і власних засобів	< 1,5	1,5 – 2,5	> 2,5
2.	Імовірність банкрутства (Z-рахунок Альтмана)	> 3,0	1,5 – 3,0	< 1,5
3.	Загальний коефіцієнт покриття (ліквідність балансу)	> 1,0	0,7 – 1,0	< 0,7
Торгівля (роздрібна)				
1.	Співвідношення позикових і власних засобів	< 1,8	1,8 – 2,9	> 3,0
2.	Імовірність банкрутства (Z-рахунок Альтмана)	> 2,5	1,0 – 2,5	< 1,0
3.	Загальний коефіцієнт покриття (ліквідність балансу)	> 0,8	0,5 – 0,8	< 0,5
Будівництво				
1.	Співвідношення позикових і власних засобів	< 1,0	1,0 – 2,0	> 2,0
2.	Імовірність банкрутства (Z-рахунок Альтмана)	> 2,7	1,5 – 2,7	< 1,0
3.	Загальний коефіцієнт покриття (ліквідність балансу)	> 0,7	0,5 – 0,8	< 0,5

Продовження табл. 1.3

№ п/п	Найменування показника	Значення показників по класах		
		1 клас	2 клас	3 клас
Проектні організації				
1.	Співвідношення позикових і власних засобів	< 0,8	0,8 – 1,6	> 1,6
2.	Імовірність банкрутства (Z -рахунок Альтмана)	> 2,5	1,1 – 2,5	< 1,1
3.	Загальний коефіцієнт покриття (ліквідність балансу)	> 0,8	0,3 – 0,8	< 0,3
Наука (наукове обслуговування)				
1.	Співвідношення позикових і власних засобів	< 0,8	0,8 – 1,6	> 1,6
2.	Імовірність банкрутства (Z -рахунок Альтмана)	> 2,5	1,1 – 2,5	< 1,1
3.	Загальний коефіцієнт покриття (ліквідність балансу)	> 0,8	0,3 – 0,8	< 0,3

Джерело [183, с. 142-143].

Аналізуючи досягнення вітчизняних вчених в області розробки якісних методик прогнозування банкрутства, слід виділити роботу В.В. Ковальова [71]. Спираючись на розробки західних аудиторських фірм і застосовуючи ці розробки до пострадянської специфіки бізнесу вченим була запропонована певна дворівнева система показників.

Перша група містить критерії і показники, несприятливі поточні значення чи динаміка зміни яких свідчать про можливі в найближчому майбутньому значні фінансові ускладнення, у тому числі і банкрутство. До них відносяться:

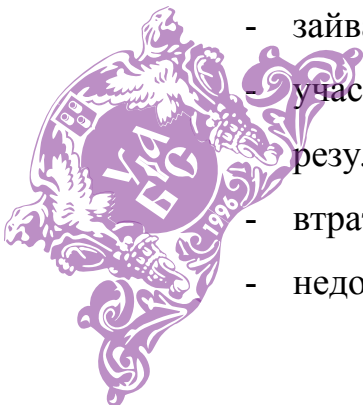
- істотні втрати в основній виробничій діяльності, що постійно повторюються;
- перевищення деякого критичного рівня простроченої кредиторської заборгованості;
- надмірне використання короткострокових позикових коштів як джерела фінансування довгострокових вкладень;
- стійко низькі значення коефіцієнтів ліквідності;
- хронічна нестача оборотних коштів;

- стійко збільшується до небезпечних меж частка позикових коштів у загальній сумі пасивів;
- перевищення розмірів позикових коштів над установленими нормами;
- хронічне невиконання зобов'язань перед інвесторами, кредиторами й акціонерами;
- висока питома вага простроченої дебіторської заборгованості;
- наявність наднормативних товарів і виробничих запасів;
- погіршення відносин з установами банківської системи;
- використання (змушене) нових джерел фінансових ресурсів на відносно не вигідних умовах;
- застосування у виробничому процесі устаткування з простроченими термінами експлуатації;
- потенційні втрати довгострокових контрактів;
- несприятливі зміни в портфелі замовлень [72, с.64].

Критерії і показники, що входять в другу групу, несприятливі значення яких не дають підстави розглядати поточний фінансовий стан як критичний. Разом з тим, вони вказують, що за певних умов чи неприйнятті дійових заходів ситуація може різко погіршитися. До них відносяться:

- втрата ключових співробітників апарата управління;
- змушені зупинки, а також порушення виробничо-технологічного процесу;
- недостатня диверсифікованість діяльності підприємства, тобто надмірна залежність фінансових результатів від якогось одного конкретного проекту, типу устаткування, виду активів та ін.;
- зайва ставка на успішність і прибутковість нового проекту;
- участь підприємства в судових розглядах з непередбаченим результатом;
- втрата ключових контрагентів;
- недооцінка технічного і технологічного відновлення підприємства;

- неефективні довгострокові угоди;
- політичний ризик, пов'язаний з підприємством у цілому чи його ключовими підрозділами [72, с.64].

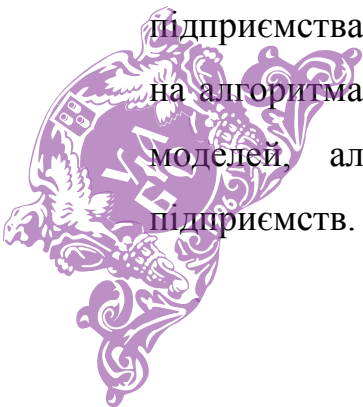
Фінансова нестійкість є одним із сигналів настання банкрутства у майбутньому. На цій стадії починаються труднощі з наявними коштами, виявляються деякі первинні ознаки кризи, різкі зміни в структурі балансу в будь-якому напрямку. Однак особливе занепокоєння повинні викликати:

- різке зменшення коштів на рахунках;
- збільшення дебіторської заборгованості;
- прострочення дебіторських рахунків;
- розбалансування дебіторської і кредиторської заборгованості;
- зниження обсягів реалізації. Різке збільшення обсягів продажів також може виявитися несприятливим, бо в цьому випадку банкрутство може наступити в результаті наступного розбалансування боргів, якщо піде непередбачене збільшення закупівель, капітальних витрат; крім того, ріст обсягів продажів може свідчити про скидання продукції перед ліквідацією підприємства.

У зовнішніх користувачів при аналізі діяльності суб'єкту підприємництва занепокоєння повинні викликати:

- затримки з наданням звітності (ці затримки, можливо, сигналізують про погану роботу фінансових служб);
 - конфлікти у суб'єкта підприємництва, звільнення працівників тощо.
- [73].

Найбільш логічна модель інтегральної оцінки фінансового стану підприємства, розроблена О.О. Терещенко [87, 160]. Дана модель побудована на алгоритмах західних учених з урахуванням основних недоліків існуючих моделей, але базою для розрахунків виступають дані українських підприємств. Але розроблена модель також має певні недоліки:

- немає чіткого уявлення про базу аналізу даної моделі; використовувалися дані великих підприємств, або ж дрібних;
- немає даних по ряду показників по моделі, а саме коефіцієнта детермінації, без якого складно оцінити достовірність моделі.

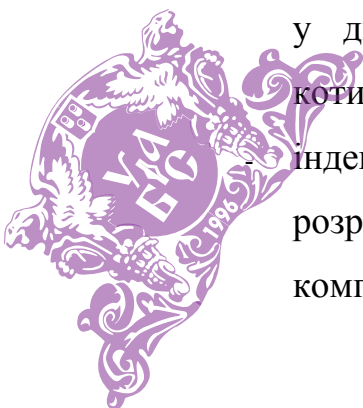
Але в порівнянні з іншими моделями ця є найбільш відповідною умовам сучасної української економіки.

У світові практики, окрім застосування банками внутрішніх методик оцінки кредитоспроможності існують і зовнішні. До таких можна віднести методики незалежних рейтингових агентств. Такі агентства існують вже багато років та результатам їх діяльності довіряють великі світові кредитно – фінансові інститути [76].

Найбільш відомими рейтинговими агентствами є „Moody’s” та „Standart & Poor’s”. Технологія визначення кредитоспроможності даними агентствами є закритою для широкого кола користувачів. Але результати їх роботи загальнодоступні. В результаті проведення оцінки кредитоспроможності або привабливості тій чи іншій країні, регіону, галузі або підприємству присвоюється кредитний рейтинг [176].

Застосування рейтингів міжнародних агентств не є прийнятним для економіки України. Оцінка українських компаній за допомогою зарубіжних методик не дає адекватної оцінки, що відповідає реальному стану справ у компанії. У такому випадку доцільніше використовувати дані вітчизняних рейтингових агентств, так як вони враховують специфіку діяльності в Україні. На даний момент кількість таких агентств дуже мала. Назви деяких з них:

- Індекс компанії „Альфа – Капітал”, що відображає стан ринку акцій у динамічному розвитку. Розрахунок проводиться за даними котировок акцій найбільш ліквідних компаній.
- Індеси інвестиційної компанії „Проспект Інвестментс”. В основу розрахунку якого покладено зміни сумарної капіталізації 50 компаній, які входять у вибірку.

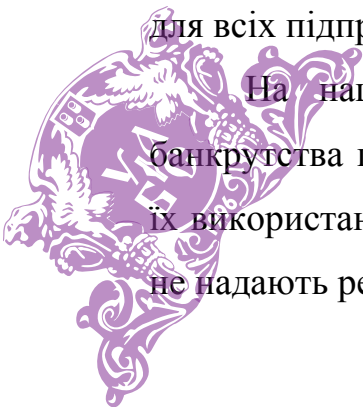
- Індекс, розрахований фінансовою компанією „Сократ”.

Та діяльність таких агентств обмежена певним регіоном, галуззю, або іншим напрямком діяльності та їх результати мають обмежене застосування при оцінці кредитоспроможності. Тобто використання оцінки кредитоспроможності, проведеною рейтинговим агентством в Україні є неможливим так, як результати розрахунків дають неточну оцінку кредитного ризику тієї чи іншої компанії [164].

В Україні Агентством з питань банкрутства була розроблена методика по проведенню поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій [86]. Проте дана методика орієнтована більшою мірою на аналіз поточного стану підприємства з погляду платоспроможності, аніж на прогнозування банкрутства. В цій методиці за критерій прогнозування прийнято коефіцієнт Бівера з нормативними значеннями, що фактично відповідають тим, які пропонував він сам для підприємств Великобританії в 30-х роках 20 століття. Це викликає серйозні сумніви з приводу її застосування українськими фінансовими аналітиками. Також, суб'єкти підприємництва можуть скористатись Методикою інтегрального оцінювання інвестиційної привабливості підприємств та організацій [90] та Методичними рекомендаціями щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства [91].

Ринкова економіка виробила велику систему фінансових методів діагностики банкрутства. Ці методики призначені не тільки для підприємств, де криза очевидна і необхідно вживати невідкладних заходів по стабілізації, а для всіх підприємств, що працюють в ринкових умовах [183, с.244].

На нашу думку, усі розглянуті підходи до оцінки ймовірності банкрутства підприємств мають ряд недоліків, які ускладнюють можливість їх використання у сучасних умовах функціонування підприємств України та не надають реальної оцінки кредитоспроможності суб'єкту господарювання:

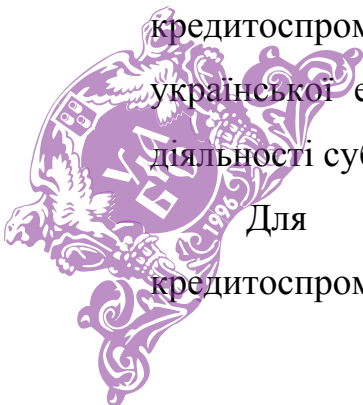
- Значення коефіцієнтів та показників (моделі Альтмана, Бівера) розраховано на підставі аналітичних даних 60 – 70 років діяльності американських компаній, та не відповідають сучасному економічному стану в Україні. Враховуючи специфіку економіки України коефіцієнти даних методик можуть бути розраховані експертним шляхом або на підставі статистичних даних збанкрутілих підприємств України.
- Набір фінансових показників, що відповідає розвиненим ринковим економікам не можливо використовувати для підприємств України. Так, для використання формули Альтмана необхідне активне функціонування ринку цінних паперів, тому, що використання показника „Z – рахунка” Альтмана – це відношення ринкової вартості всіх акцій акціонерного товариства до залучених ресурсам.
- Більшість методик враховує стан показників лише на момент проведення аналізу, а динаміка змін показників та їх прогностичні значення не розглядається.

Так, можемо відзначити, що кредитні та фінансові аналітики в Україні на сьогодні фактично не мають у розпорядженні ефективних методик оцінки кредитоспроможності підприємств-позичальників, адаптованих до реалій української економіки, які б дозволяли організувати ефективну систему банківського кредитування.

Наші висновки підтверджуються також дослідженнями вітчизняних і російських вчених [5, 71, 97, 159, 162, 180].

Ефективне банківське кредитування в умовах трансформаційних процесів економіки потребує розробки підходів до оцінки кредитоспроможності підприємств, які б враховували тенденції розвитку української економіки та особливості здійснення фінансово-господарської діяльності суб'єктом господарювання в умовах його галузевої спрямованості.

Для цього необхідно проаналізувати методики оцінки кредитоспроможності, які використовуються українськими банками та на їх

основі розробити нові підходи до присвоєння кредитного рейтингу позичальнику.

1.3. Галузевий фактор та його вплив на кредитоспроможність позичальника

Розвиток системи банківського кредитування в Україні відбувався поступово та суттєво залежав від поточного стану економіки країни. Розширення можливостей банківських установ до забезпечення підприємств кредитними ресурсами із одночасним зростанням попиту на такі фінансові ресурси призвело до необхідності виваженого підходу до оцінки специфіки діяльності позичальника.

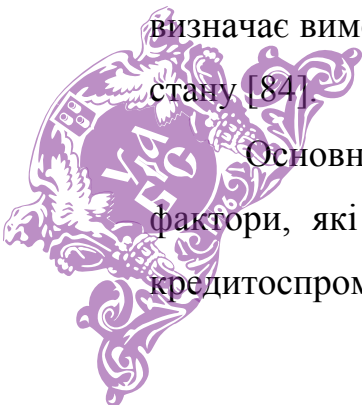
Кредитування є як найбільш прибутковою операцією банку, так і найбільш ризиковою. Тому в умовах переходу до ринкової економіки в банківській сфері збільшується значення оцінки ризику, який бере на себе банк, здійснюючи кредитні операції [4, с.156].

Для кредитора кредитоспроможність клієнта є одним з важливих факторів ризику, тому підлягає всебічному аналізу та оцінці [62, с.320].

При кредитних відносинах кредиторам необхідно мати точне уявлення про кредитоспроможність своїх партнерів. Для досягнення цієї мети, мінімізації кредитних ризиків, банківськими установами розробляються власні методики оцінки кредитоспроможності позичальника.

З метою скорочення ризику та імовірності втрат від кредитування банк визначає вимоги до позичальника щодо проведення аналізу його фінансового стану [84].

Основним інструментом, що дозволяє знизити ризик та врахувати всі фактори, які впливають на стабільність бізнесу позичальника – є аналіз кредитоспроможності позичальників.

Тому, у процесі надання кредитів перед будь-яким банком постає необхідність оцінки кредитоспроможності позичальника. Її достовірність істотно впливає як на результати конкретних кредитних угод, так і на ефективність кредитної діяльності банку загалом. Точність оцінки важлива й для позичальника, адже від цього залежить рішення про надання позики та про її можливий обсяг [11, с.264].

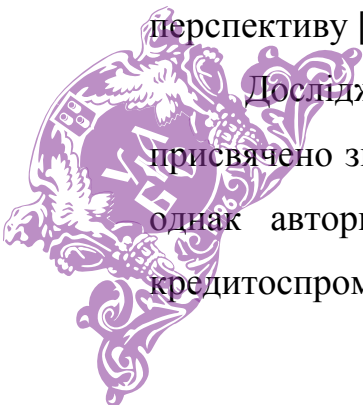
Поняття кредитоспроможності не є новим. Проблеми кредитоспроможності широко висвітлювалися у працях економістів дореволюційного періоду та в економічній літературі початку ХХ століття. З точки зору позичальника під кредитоспроможністю розуміли здатність до здійснення кредитної угоди – можливість своєчасного повернення отриманої позички. З позиції банку кредитоспроможність – це правильне визначення розміру припустимого кредиту [182].

„Кредитоспроможність – наявність у позичальника/контрагента банку передумов для отримання кредиту та його здатність повернути кредит і відсотки за ним у повному обсязі та в обумовлені договором строки” [60, с. 117].

На думку О. І. Лаврушина, кредитоспроможність позичальника дає змогу прогнозувати його здатність до погашення боргу на найближчу перспективу. Рівень кредитоспроможності клієнта свідчить про ступінь індивідуального ризику банку, пов'язаного з видачею конкретної позички конкретному позичальникові. [12, с.198]

Кредитоспроможність позичальника, на відміну від його платоспроможності, не фіксує неплатежі за минулий період або на яку-небудь дату, а прогнозує здатність до погашення боргу на найближчу перспективу [11, с.265].

Дослідженню питання кредитоспроможності суб'єкта господарювання присвячено значну кількість праць науковців [7, 11, 12, 31, 65, 99, 124, 171], однак автори досі не прийшли до єдиного розуміння та визначення кредитоспроможності позичальника. Зміст поняття „кредитоспроможність”,

наведені різними авторами відрізняються між собою та зводиться до наявності у позичальника передумов для одержання і погашення кредиту.

Усі автори визначають кредитоспроможність як набір певних якостей позичальника, які дозволяють достовірно оцінити його фінансовий стан та дають йому змогу повернути кредит.

На сьогоднішній день, не існує єдиного підходу до визначення поняття кредитоспроможності та до оцінки кредитоспроможності позичальника. Тому, як наслідок, використовуються різні прийоми та методи щодо оцінки кредитоспроможності позичальника. Кредитоспроможність як інтегральна характеристика позичальника передбачає використання сукупності різноманітних методів збору та обробки різноманітної інформації, що характеризує різні сторони позичальника та припустимого кредиту [184].

Наслідком систематичних помилок в оцінці кредитоспроможності позичальників є погіршення якості кредитного портфелю та, як наслідок, збільшення витрат банку на додаткове резервування, або погіршення фінансового стану банку [11, с.264].

В процесі своєї діяльності суб'єкт господарювання зустрічається зі значною кількістю ризиків, які впливають на рівновагу його бізнесу та збільшують кредитні ризики.

Як свідчить аналіз, тенденція до збільшення кількості суб'єктів господарювання, фінансовий стан яких погіршується протягом останніх років, не зменшується (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Підприємства, які одержали збиток у % до загальної кількості підприємств, за 2004 – 2009 рр.

Вид економічної діяльності	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Усього	34,8	34,2	33,5	32,5	37,2	39,9
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	33,3	33,8	31,3	26,3	28,3	30,1

Вид економічної діяльності	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Промисловість	37,5	36,5	34,7	33,4	38,9	40,7
Будівництво	33,7	33,8	31,9	32,1	37,2	43,3
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	31,6	30,1	30,6	29,3	34,1	36,4
Діяльність готелів та ресторанів	38,4	37,2	35,8	34,0	38,1	40,2
Діяльність транспорту та зв'язку	39,3	38,3	37,2	35,5	40,5	43,1
Фінансова діяльність	33,9	33,7	33,1	33,0	38,2	39,5
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	38,3	38,8	38,0	37,8	41,8	44,1
Освіта	31,9	29,3	26,2	25,4	29,6	32,8
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	34,0	31,7	31,6	30,3	34,5	36,8
Колективні, громадські та особисті послуги	36,8	35,8	35,0	34,8	40,1	43,2

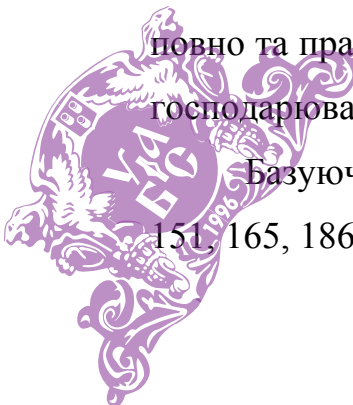
Складено автором на базі статистичної інформації [105].

Таке погіршення стану підприємств реального сектору економіки пов'язане з недостатністю власних коштів та високою ціною кредитних ресурсів.

Результати проведеного аналізу кількості збиткових підприємств за всіма видами економічної діяльності свідчать про необхідність впровадження банківськими установами більш ефективних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника та контролю за рівноважним фінансово-економічним станом суб'єкта господарювання.

Тому, на момент прийняття рішення щодо кредитування необхідно повно та правильно оцінювати всі ризики, які притаманні діяльності суб'єкта господарювання та виявляти найбільш вразливих та приречених.

Базуючись на класифікаціях, що надаються науковцями [77, 78, 118, 151, 165, 186] наведемо види кредитного ризику позичальника (рис.1.4).

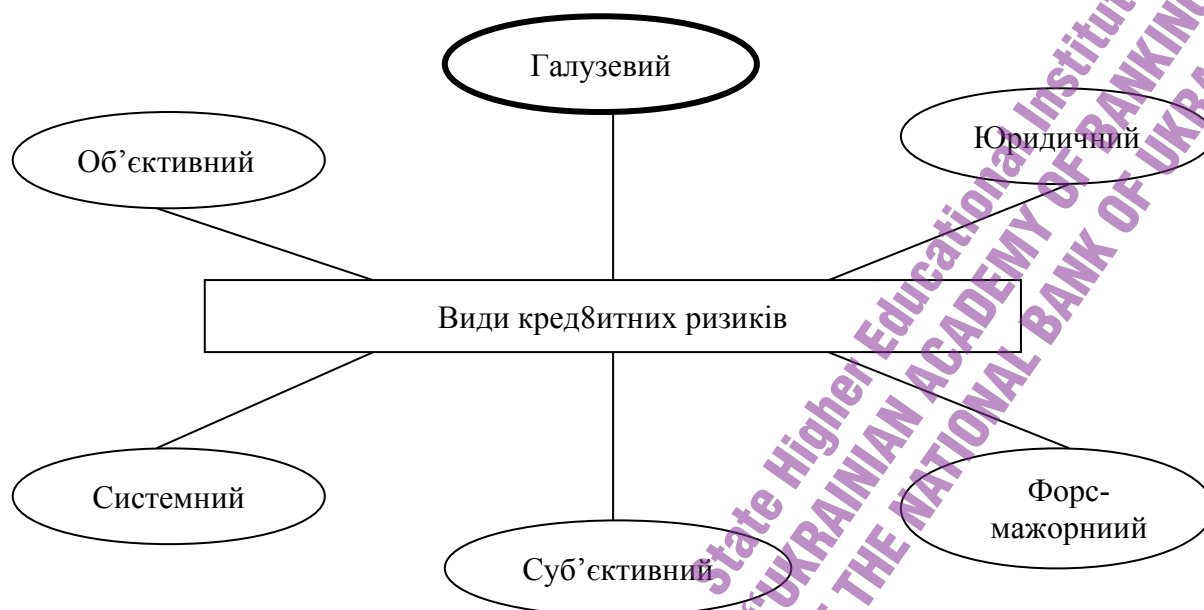

Рис. 1.4. Види кредитних ризиків

Характеристика чинників кредитного ризику:

1. об'єктивний ризик визначається станом фінансових можливостей позичальника, гаранта, страховика;
2. галузевий ризик визначається попитом на продукцію даної галузі та переорієнтацією економіки;
3. системний ризик зумовлюється змінами в економічній системі (наприклад, зміни в податковому законодавстві), що можуть негативно вплинути на фінансовий стан позичальника, гаранта, страховика;
4. форс – мажорний ризик – це землетруси, повені, катастрофи, смерчі, страйки, військові дії;
5. суб'єктивний ризик визначають репутація позичальника, гаранта, страховика в діловому світі, їх відповідальність і готовність виконати взяті на себе зобов'язання;
6. юридичний ризик зумовлюється недоліками у складанні та оформленні кредитного договору, гарантійного листа, договору страхування.

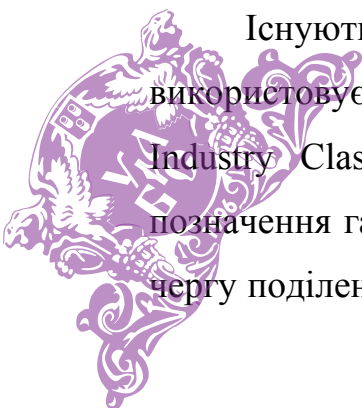
Важливим джерелом інформації про ризики позичальника є приналежність його до певної галузі.

Поняття „галузь” є загальновідомим та визначається як діяльність сукупності виробничих (статистичних) одиниць, що беруть участь у переважно однакових або подібних видах економічної діяльності (ВЕД) [70].

В Україні галузі класифікуються за наступними ВЕД [70]:

- сільське господарство, мисливство та лісове господарство;
- рибальство, рибництво;
- добувна промисловість;
- переробна промисловість;
- виробництво та розподілення електроенергії, газу, пари та гарячої води;
- будівництво;
- торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку;
- діяльність готелів та ресторанів;
- діяльність транспорту та зв'язку;
- фінансова діяльність;
- операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям;
- державне управління;
- освіта;
- охорона здоров'я та надання соціальної допомоги;
- надання комунальних та індивідуальних послуг;
- діяльність у сфері культури і спорту.

Існують і міжнародні стандарти класифікації. Найчастіше в практиці використовується Міжнародна стандартна галузева класифікація (Standard Industry Classification) економіки з використанням цифрових кодів для позначення галузей – СКО (SIC-codes). Вона включає 10 галузей, які в свою чергу поділені на 33 підгалузі, а ті – на 72 галузі за групами та 156 галузей за

підгрупами [25].

Галузеві особливості діяльності суб'єктів господарювання зумовлюються специфічними рисами фінансово-господарської діяльності, такими як використання ресурсів, виробничий процес та специфіка готової продукції. Спеціалізація підприємства накладає свої особливості на завдання та результати аналізу його кредитоспроможності [79].

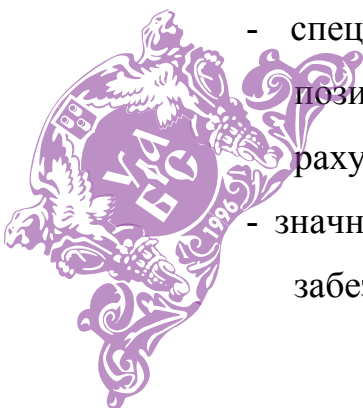
Галузевий ризик – ризик, пов'язаний з циклічними коливаннями, стадіями життєвого циклу, іншими особливостями галузей [15].

На думку К.Д. Вальравена, галузевий ризик напряму пов'язаний зі ступенем мінливості стану галузі в економічному та фінансовому планах, в абсолютному розумінні у порівнянні з іншими галузями. Чим більша мінливість галузі, тим більший ступінь ризику [24]. В якості факторів, пов'язаних з певною галуззю, він пропонує враховувати наявну стадію життєвого циклу галузі, та структуру конкуренції в ній (ступінь жорсткості наявної цінової та нецінової конкуренції, складність входження/виходу з галузі; існування або нестача конкурентоспроможних замінників; ринкова сила покупців; ринкова потужність постачальників; політичне та соціальне оточення).

Проаналізувавши погляди науковців [24, 118] щодо визначення галузевого фактору в процесі банківського кредитування можна зробити висновок, що існуючі підходи потребують розширення та уточнення переліку факторів його визначення, шляхом врахування галузевих особливостей предметів забезпечення та рівня „тінізації” галузі.

На нашу думку, перелік цих факторів доцільно розширити за рахунок включення наступних:

- специфіка предметів забезпечення, що можуть пропонуватися позичальниками, належними до певної галузі, що у кінцевому рахунку впливає на концентрацію ризиків банку;
- значні коливання у ліквідності, строках експозиції у разі реалізації забезпечення, що перейшло у власність банку;

- різний рівень „тінізації” галузі, що впливає на показники фінансової звітності.

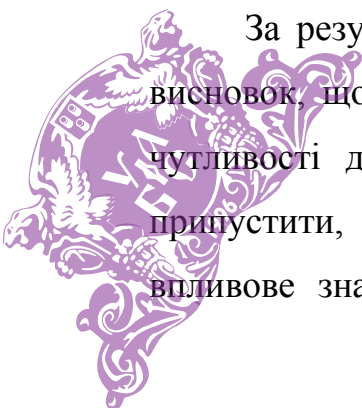
Єдиний, хто оприлюднює показники роботи галузей – це Державний комітет статистики. Використовуючи статистичні дані, для аналізу процесів розвитку галузей економіки, нами проведено таксономічний аналіз їх фінансового стану за 2006 – 2010 рр. Метою використання метода таксономії є отримання інформації про наявність чи відсутність однорідності у сукупності об’єктів, що вивчаються [125, 144].

Вихідними даним для оцінки стану розвитку ВЕД є наступні показники (Додаток А):

- коефіцієнт покриття;
- коефіцієнт автономії;
- співвідношення короткострокових кредитів до власного капіталу;
- частка довгострокових зобов’язань у валюті балансу;
- знос основних засобів;
- коефіцієнт оборотності запасів;
- рентабельність власного капіталу;
- рентабельність діяльності;
- співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованостей;
- співвідношення прибутку прибуткових підприємств до збитку збиткових підприємств;
- співвідношення кількості прибуткових підприємств до кількості збиткових тощо

Використовуючи дані показників стану розвитку ВЕД було визначено таксономічний показник коефіцієнта розвитку (рис. 1.5).

За результатами отриманих розрахунків (Додаток А) можна зробити висновок, що кожному ВЕД притаманні свої тенденції розвитку та рівень чутливості до змін в економічних процесах держави. Це дає підставу припустити, що приналежність підприємства до тієї або іншої галузі має впливові значення на фінансово-економічний стан позичальника, тому

кредитор повинен аналізувати конкурентне середовище функціонування підприємства.

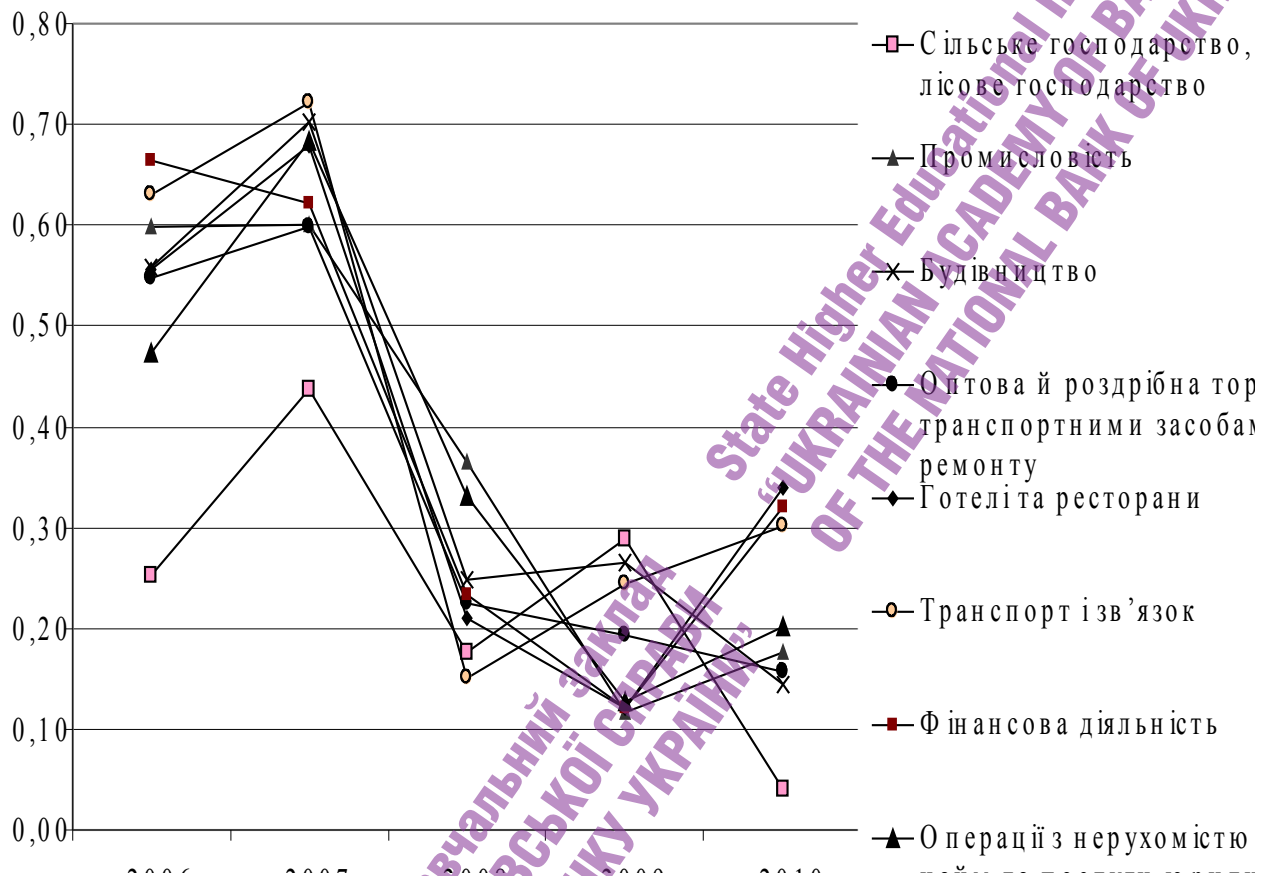

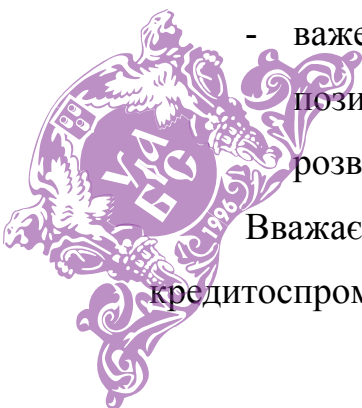
Рис. 1.5. Динаміка коефіцієнта таксономії за видами економічної діяльності підприємств України за 2006 – 2010 рр.

Дане припущення обумовлює необхідність врахування галузевих особливостей функціонування підприємств різних ВЕД при проведенні банківського кредитування.

Таким чином, на підставі проведеного аналізу визначимо, що:

- існують особливості функціонування та розвитку галузей економіки;
- важелі та методи проведення оцінки фінансового стану позичальника варто використовувати з коригуванням на стан розвитку галузі.

Вважаємо, що одним із напрямків розвитку підходів до оцінки кредитоспроможності, як складового елемента кредитування, є визначення

рівня розвитку галузі, до якої належать суб'єкти господарювання.

На сьогодні існують точки зору щодо підходів оцінки впливу галузевого фактору на діяльність підприємства. По-перше, законодавством України передбачено рейтингову оцінку галузей національної економіки, яка проводиться у формі розрахунку інвестиційного рейтингу за допомогою комплексного аналізу статистичної інформації про показники розвитку галузей та розрахунку індексів ділової активності [75].

По-друге, можливість врахування галузевого фактору визначає „Порядок проведення оцінки фінансового стану бенефіціара та визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій” [129], згідно якого висновок про фінансовий стан бенефіціара робиться на основі економічної інтерпретації отриманих значень інтегрального показника (Z) та коефіцієнта покриття боргу.

Для Z_1 (фінансовий стан позичальника є стійким) та Z_2 (зона невизначеності з позитивною динамікою) переважно приймається позитивний висновок щодо надання позики.

А для Z_3 (зона невизначеності з негативною динамікою), Z_4 (фінансовий стан бенефіціара є нестабільним і свідчить про наявність ознак загрози банкрутства позичальника) та Z_5 (незадовільний фінансовий стан, що має ознаки банкрутства або високого рівня загрози банкрутства позичальника) приймається переважно негативний висновок щодо надання позики.

Висновок про можливість надання позики приймається, якщо значення інтегрального показника фінансового стану відповідає Z_1 , Z_2 , Z_3 , Z_4 за достатності прогнозних коефіцієнтів покриття боргу та достатнього обсягу

забезпечення повернення позики

Інтегральний показник Z розраховується за багатофакторною дискримінантною моделлю:

$$Z = a_0 + a_1X_1 + \dots + a_nX_n, \quad (1.8)$$

де X_1, \dots, X_n – незалежні змінні дискримінантної функції (фінансові

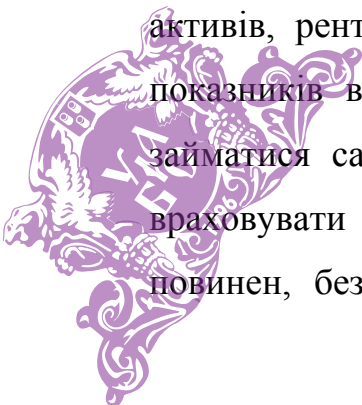
індикатори);

a_0, \dots, a_n – параметри дискримінантної функції (вагомість впливу окремих індикаторів на загальний інтегральний показник фінансового стану).

Набір фінансових індикаторів для розрахунку інтегрального показника фінансового стану містить такі коефіцієнти: коефіцієнт покриття (X_1), коефіцієнт фінансової незалежності (X_2), коефіцієнт оборотності капіталу (X_3), коефіцієнт рентабельності операційного продажу за грошовим потоком (X_4), коефіцієнт рентабельності активів за вільним грошовим потоком (X_5), коефіцієнт оборотності позичкового капіталу (X_6), коефіцієнт оборотності позичкового капіталу за грошовим потоком (X_7), коефіцієнт рентабельності продажу (X_8), коефіцієнт рентабельності власного капіталу (X_9), коефіцієнт оборотності оборотних активів (X_{10}).

Порядок інтерпретації інтегрального показника, в залежності від виду економічної діяльності бенефіціара та віднесення його до певного класу, також наведено у згадуваному документі [129].

По-третє, питання оцінки фінансового стану позичальників розглядаються у „Положенні про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків” [137]. У відповідності до цього положення під час здійснення оцінки фінансового стану позичальника – юридичної особи банк зобов'язаний враховувати основні показники: коефіцієнт миттєвої ліквідності, коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт маневреності власних коштів, коефіцієнт незалежності, рентабельність активів, рентабельність продажу. Але, рекомендовані значення щодо цих показників в Положенні відсутні. Тобто, такою конкретизацією повинен займатися сам банк на основі власної бази даних. Якщо банк вирішить враховувати галузеву специфіку при оцінці фінансового стану, то він повинен, безумовно, використовувати наявні дані по підприємствах, що

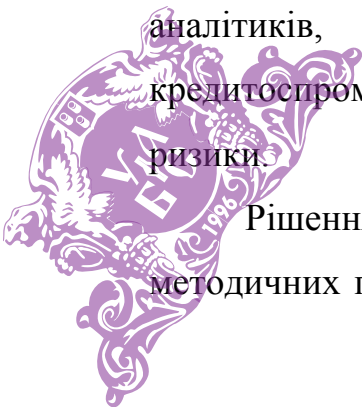
згруповані по видах діяльності. Однак, виникає проблема: кількість підприємств, що належать до певного виду діяльності, не завжди дасть змогу побудувати репрезентативну вибірку (для формування рекомендованих значень фінансових показників).

На думку науковців [92, 118] аналіз впливу галузевої приналежності на рівень перспективної платоспроможності позичальника за формування банками своєї кредитної політики може базуватися на використанні:

- макроекономічних індикаторів (показників) для прогнозування структурних коливань та циклічних змін у розвитку відповідних галузей;
- рейтингових оцінок, що характеризують економічний розвиток галузі та рівень її інвестиційної привабливості для потенційних інвесторів і кредиторів;
- системи відповідних показників, які віддзеркалюють фінансово-економічний стан підприємств певної галузі та можуть використовуватися для інтегральної оцінки платоспроможності позичальників;
- порівняльного аналізу (benchmarking) параметрів діяльності підприємств певної галузі відносно підприємств інших галузей і провідних закордонних фірм;
- портфельного аналізу, що базується на фондових характеристиках цінних паперів підприємств відповідної галузі та трендових параметрах галузевих фондових індексів [92, 118].

Відсутність єдиного універсального підходу до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника ускладнює роботу кредитних аналітиків, під час проведення оцінки фінансового стану та кредитоспроможності позичальника, що, в свою чергу, збільшує кредитні ризики.

Рішенням проблеми є розробка і використання обґрунтованих методичних підходів, що дозволитимуть банку найбільш реально оцінювати

кредитоспроможність позичальників та визначати необхідну вартість заставного забезпечення кредиту. Це дозволить досягти відповідний рівень платоспроможності та кредитоспроможності позичальника.

Спираючись на вище зазначені точки зору, для оцінки впливу галузевого фактору на діяльність підприємства, в процесі оцінки його кредитоспроможності, нами було обрано підхід, що базується на використанні оцінки макроекономічних показників та порівняльному аналізі параметрів діяльності підприємств всередині окремо взятої галузі. Оскільки, це нашу думку, відображає тенденції економічних процесів та їх вплив на функціонування галузі та підприємства.

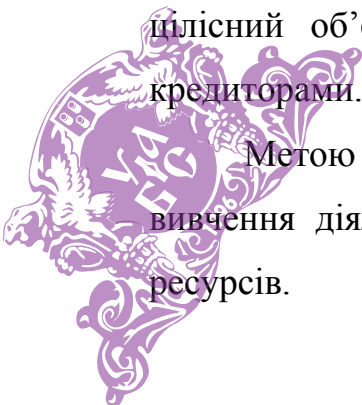
Систематизація та критичний аналіз існуючих підходів до визначення кредитоспроможності суб'єкта господарювання та його надійності, з точки зору своєчасного погашення боргу банку, дозволили зробити висновок, що для мінімізації кредитного ризику доцільним є врахування галузевої специфіки діяльності позичальника не лише при визначенні його кредитоспроможності, а й при визначенні вартості майна, що надається у заставу, та моніторингу кредитної операції.

На основі одержаних результатів автором запропоновано наступну послідовність врахування галузевих особливостей позичальника при проведенні банківського кредитування (рис. 1.6).

Так, процес кредитування підприємства-позичальника ґрунтується на методиці оцінки кредитоспроможності, як основному інструменті дослідження рівноваги бізнесу позичальника на всіх етапах кредитного процесу.

Аналіз кредитоспроможності позичальника нами розглядається як цілісний об'єкт, на який впливають взаємовідносини з партнерами та кредиторами.

Метою аналізу кредитоспроможності позичальника є комплексне вивчення діяльності та оцінка можливості повернення наданих кредитних ресурсів.

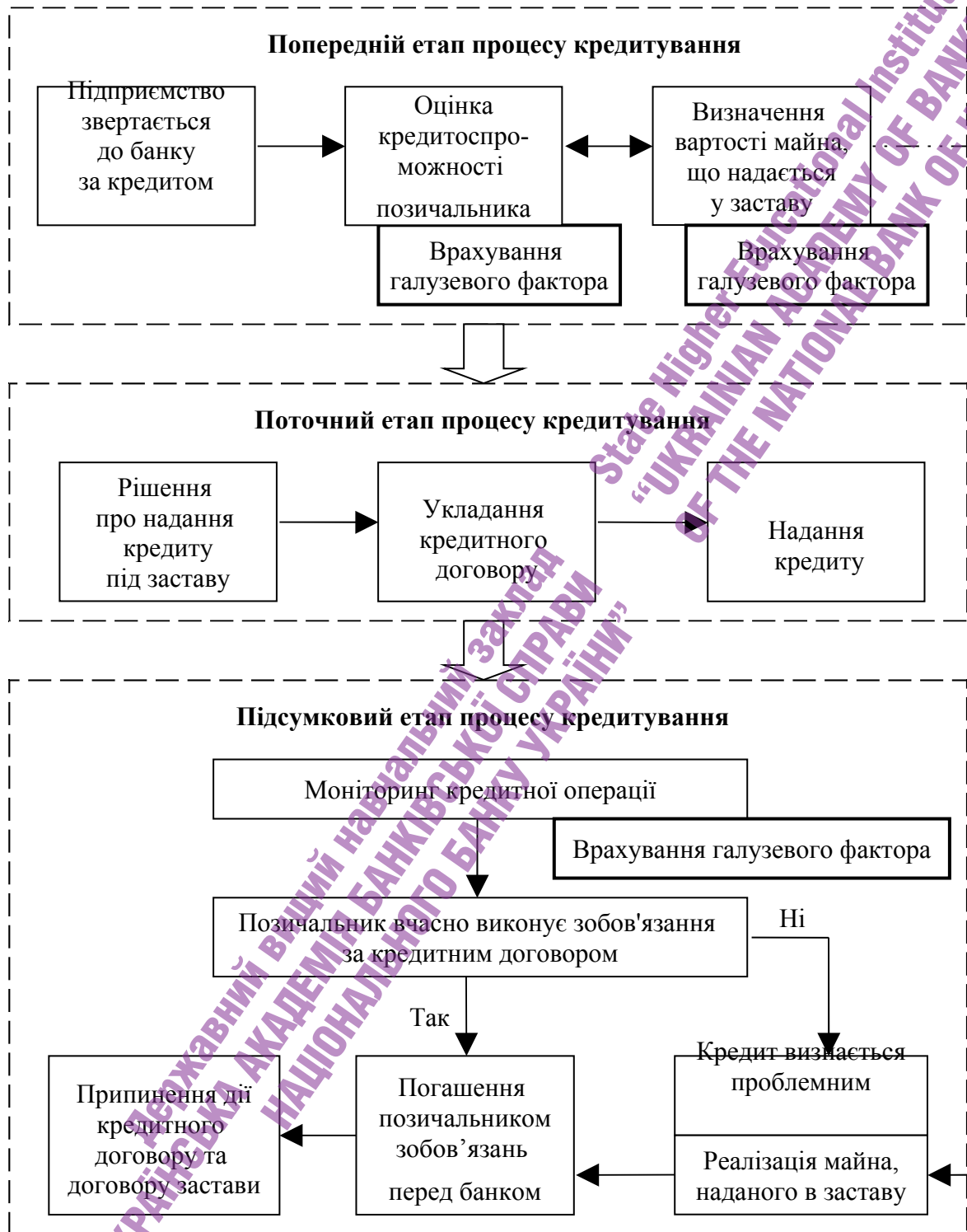

Рис. 1.6. Процедура банківського кредитування з урахуванням галузевих особливостей діяльності позичальника

Виважена оцінка кредитоспроможності позичальника дозволить зменшити кредитні ризики. На її підставі визначається кредитний рейтинг

позичальника, з урахуванням якого встановлюється співвідношення кредиту та заставного майна.

На нашу думку, приналежність підприємства до тієї або іншої галузі має впливові значення, тому кредитор повинен аналізувати конкурентне середовище функціонування підприємства.

Запропонований підхід до комплексного врахування галузевих особливостей діяльності позичальника дозволить банку реально оцінювати кредитоспроможність позичальника та визначати необхідну вартість застави, зменшити кредитний ризик та забезпечити рівновагу фінансово-економічного стану позичальника.

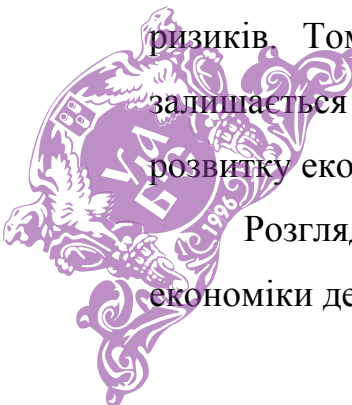
ВИСНОВКИ ПО РОЗДІЛУ 1

Банківська система є важливим елементом ринкової економіки, за допомогою якого здійснюється рух, перерозподіл і ефективне використання фінансових ресурсів та регулювання кредитно-грошового обігу.

Важливим інструментарієм розвитку економічних процесів є банківське кредитування, за допомогою якого здійснюється регулювання ринкових процесів розвитку суб'єктів господарювання, галузей та економіки в цілому, шляхом перерозподілу тимчасово вільної вартості на умовах строковості, платності, цільового використання, повернення та забезпечення.

Основною та необхідною умовою якісного функціонування всієї банківської системи, з огляду на те, що кредитування є найважливішим напрямком здійснення банком активних операцій, є зменшення кредитних ризиків. Тому, питання щодо удосконалення банківського кредитування залишається актуальним та потребує нового осмислення його залежності від розвитку економічних процесів в країні.

Розглядаючи банківське кредитування та його роль у формуванні економіки держави, можна виділити основні напрямки впливу:

4. забезпечення рівноваги ринкових структур економіки на конкурентних засадах;
5. сприяння розвитку соціально-економічного та інвестиційного клімату країни;
6. стабілізація ринкових процесів та допомога у подоланні кризових явищ в економіці.

Проаналізувавши існуючі підходи до визначення сутності банківського кредитування, на нашу думку, модель системи банківського кредитування повинна складатися з наступних компонент: принципи кредитування, види кредитів, кредитні відносини, суб'єкти та об'єкти кредитування, методи кредитування та механізми надання, погашення, забезпечення кредиту та банківського контролю за виконанням зобов'язань.

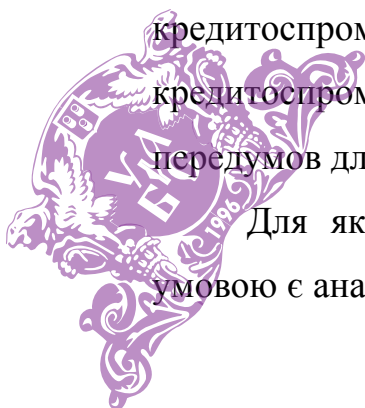
Суб'єкт господарювання в процесі своєї діяльності зустрічається з чималою кількістю ризиків, що впливаючи на рівновагу його бізнесу збільшують кредитні ризики.

В практиці використовується велика кількість методик прогнозування банкрутства підприємств, які можна поділити на кількісні моделі (моделі Е.Альтмана, Г.Спрінгейта, Ф.Ліса, У.Бівера, Р.Тафлера) та якісні (модель Аргенті).

Умовою попередження настання несприятливих подій для кредитора та зниження ступеню кредитного ризику є якісна та всебічна оцінка фінансово – економічного стану підприємства-позичальника та його кредитоспроможності.

На сьогоднішній день, підходів до трактування поняття кредитоспроможності безліч та не існує єдиних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника. Всі розглянуті визначення кредитоспроможності позичальника зводяться до наявності у позичальника передумов для одержання та погашення кредиту.

Для якісної оцінки кредитоспроможності позичальника необхідною умовою є аналіз зовнішнього середовища підприємства-позичальника, в тому

числі аналіз галузевих особливостей його діяльності.

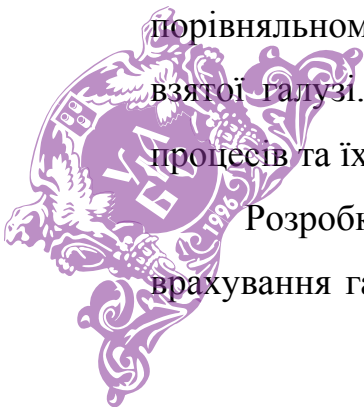
В процесі дослідження автором систематизовано погляди науковців щодо проблем визначення галузевого фактора, що визначається рядом особливостей, які обумовлюють специфіку проведення фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання. Визначальними при цьому є використання ресурсів, виробничий процес, специфіка готової продукції тощо. Обґрунтовано доцільність розширення переліку факторів, пов'язаних з певною галуззю, шляхом врахування специфіки майна, що надається у забезпечення кредиту.

Проведене дослідження тенденцій розвитку галузей національної економіки на основі таксономічного аналізу кількісних показників фінансово-економічної діяльності дозволило встановити притаманність кожній галузі своїх тенденцій розвитку та рівня чутливості до змін в економічних процесах держави, що обумовлює необхідність їх врахування при проведенні банківського кредитування.

На основі систематизації та критичного аналізу існуючих підходів до визначення кредитоспроможності суб'єкта господарювання та його надійності, з точки зору своєчасного погашення боргу банку, дозволили зробити висновок, що для мінімізації кредитного ризику доцільним є врахування галузевої специфіки діяльності позичальника не лише при визначенні його кредитоспроможності, а й при визначенні вартості майна, що надається у заставу, та моніторингу кредитної операції.

Для оцінки впливу галузевого фактору на діяльність підприємства, в процесі оцінки його кредитоспроможності, нами було обрано підхід, що базується на використанні оцінки макроекономічних показників та порівняльному аналізі параметрів діяльності підприємств всередині окремо взятої галузі. Оскільки, це наша думка, відображає тенденції економічних процесів та їх вплив на функціонування галузі та підприємства.

Розробка та використання обґрунтованого методичного підходу до врахування галузевої приналежності позичальника дозволить банку реально

оцінювати його кредитоспроможність та визначати необхідну вартість застави, зменшуючи кредитний ризик та забезпечуючи рівновагу фінансово – економічного стану.

Основні положення даного розділу дисертаційної роботи опубліковані автором у роботах [15, 46 – 49, 52].

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

РОЗДІЛ 2.

РОЗВИТОК БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ НА ОСНОВІ ВРАХУВАННЯ ГАЛУЗЕВОЇ СПЕЦИФІКИ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЗИЧАЛЬНИКА

2.1. Дослідження банківської практики оцінки кредитоспроможності позичальника

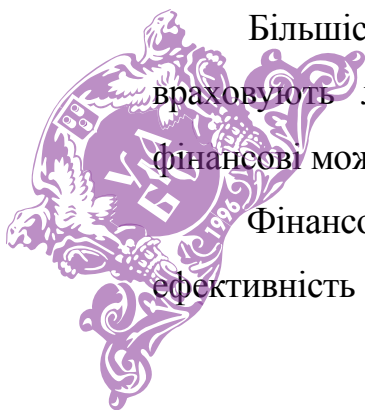
Аналіз теоретичних аспектів методології оцінки кредитоспроможності позичальника, проведений нами у першому розділі показав, що система економічної оцінки формується, використовуючи поточні можливості економічної науки.

Але, практично, ця сфера знань вимагає удосконалення в теоретичній області, а саме:

- визначення підходу до комплексного врахування галузевих особливостей позичальника при проведенні банківського кредитування на етапах оцінки кредитоспроможності, визначення заставного забезпечення кредиту та моніторингу кредитної операції;
- удосконалення підходів до визначення кредитного рейтингу при проведенні банківського кредитування;
- удосконалення підходів до визначення розміру вартості застави у відношенні до суми кредиту;
- практичне застосування методів оцінки тенденцій розвитку галузей української економіки при проведенні банківського кредитування.

Більшість банківських установ України при оцінці кредитного ризику враховують лише об'єктивний ризик, пов'язаний з позичальником, тобто фінансові можливості суб'єкта господарювання.

Фінансовий стан позичальника відображає структуру капіталу, ефективність його використання, платоспроможність, фінансову незалежність,

та є основним критерієм отримання кредиту.

Взаємозв'язок між фінансовою оцінкою та якісними чинниками означає, що аналіз кредитоспроможності позичальника виступає в якості системи (принцип системності), при цьому діє в якості елемента системи при взаємозв'язку із іншими системами при проведенні комплексного економічного аналізу.

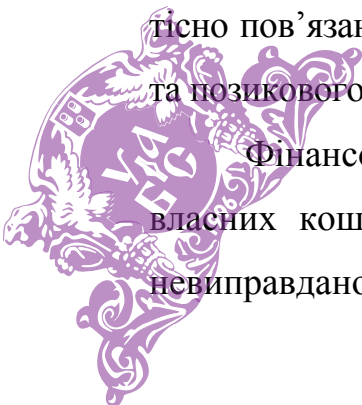
Для прийняття рішення щодо кредитування аналізується діяльність суб'єктів господарювання не як відокремленого суб'єкта, а як частини середовища, зумовленого економічними факторами. Ключовим аспектом цього середовища є галузь економіки, до якої належить підприємство.

Наявність ліквідного забезпечення, відмінна кредитна історія та стійкий фінансовий стан часто не є безумовною гарантією повернення кредиту. Значна частина кредитів перетворюється на проблемні саме внаслідок впливу зовнішніх факторів та неврахування певних особливостей діяльності підприємств різних ВЕД, що є причиною недостатньої обізнаності банківського менеджменту щодо потенційних проблем, які можуть виникнути у позичальника [118, с.88].

Таким чином, найбільш актуальними, на наш погляд проблемами, що заважають ефективно формувати систему банківського кредитування та не дозволяють ефективно оцінювати економіко-фінансовий стан позичальника на сьогоднішній день є відсутність врахування галузевої приналежності позичальника при проведенні банківського кредитування.

Вирішення даної проблеми можливе за умов розробки і використання методики, що дозволить банку якісно оцінювати кредитоспроможність підприємства-позичальника. Кредитоспроможність суб'єктів господарювання тісно пов'язана з їх фінансовою стійкістю. Збалансованість фінансових активів та позикового капіталу є критерієм стійкого фінансового стану позичальника.

Фінансово стійким можна вважати таке підприємство, яке за рахунок власних коштів спроможне забезпечити запаси й витрати, не допустити невиправданої кредиторської заборгованості, своєчасно розрахуватися за

своїми зобов'язаннями [6, 170]

Отже, суб'єкт господарювання – потенційний позичальник, маючи фінансово стійке становище, може залежати від стану розвитку галузі своєї діяльності.

Тому, на нашу думку одним з найбільш серйозних недоліків здійснення оцінки кредитоспроможності суб'єкта господарювання є неврахування залежності стану розвитку галузі діяльності позичальника при визначенні його кредитного рейтингу.

Для того, щоб перевірити наше припущення, проведемо:

- порівняльний аналіз методик українських банків до визначення кредитоспроможності суб'єкта господарювання;
- аналіз тенденцій розвитку ВЕД для встановлення особливостей їх функціонування.

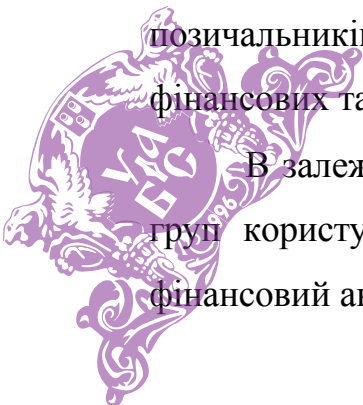
Для практичних розрахунків скористаємося:

- статистичними даними стану розвитку галузей економіки;
- рекомендаціями положення НБУ „Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків” [137];
- методиками оцінки кредитоспроможності позичальника дев'яти українських банків.

Починаючи з 2001 року статистичні показники подаються за ВЕД, а не за галузевою ознакою. Тому, проведення аналізу фінансових показників діяльності суб'єктів господарювання здійснюється на базі статистичних даних за ВЕД [118, с.111].

Сучасні практичні підходи до методології аналізу кредитоспроможності позичальників комерційних банках засновані на комплексному використанні фінансових та нефінансових критеріїв [59].

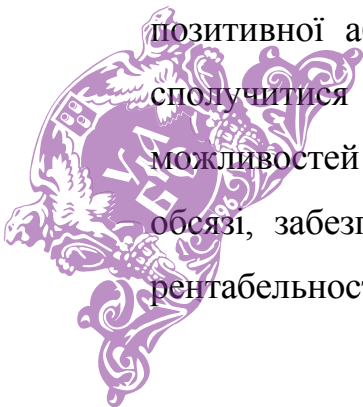
В залежності від інформаційного забезпечення та зацікавленості різних груп користувачів у вивченні окремих питань аналізу фінансового стану фінансовий аналіз поділяється на зовнішній і внутрішній.

Зовнішній аналіз спирається, в основному, на бухгалтерську звітність, що складається по єдиних формах незалежно від типу власності і представляється підприємствами в органи державної податкової інспекції і банківських установ, що уклали договір з даним підприємством [88, с.7]. Крім балансу, звіту про фінансові результати і їхнє використання, звіту про наявність і рух коштів на підприємстві, з якими вправі ознайомитися всі зацікавлені зовнішні користувачі, банки можуть зажадати надання додаткових розшифровок окремих статей активу і пасиву балансу, наприклад, залишків товарів відвантажених по окремим їх субрахункам, і виробничих запасів з виділенням залишків сировини і матеріалів, палива, малоцінних предметів і запасних частин. Це полегшить угруповання виробничих запасів на ліквідні та важкореалізовані.

Як зовнішній, так і внутрішній аналіз у залежності від переслідуваних цілей і термінів проведення підрозділяється на ретроспективний (аналіз результатів господарської діяльності за минулий період), перспективний (прогнозний), спрямований на можливу оцінку фінансової стійкості, платоспроможності, забезпеченості фінансовими ресурсами й ефективності їхнього використання в майбутньому календарному періоді, порівняльний (між декількома підприємствами) і оперативний, проведений у процесі регулювання фінансової діяльності. Найбільш велика і багатобічна є програма ретроспективного аналізу, тому що він має більш багату інформаційну базу і більше часу для його проведення в порівнянні з іншими видами аналізу фінансового стану.

У сучасних умовах ретроспективний аналіз, що грає вирішальну роль і має мету підведення підсумків господарської діяльності і виявлення позитивної або негативної її динаміки, усі в більшому ступені повинні сполучитися з перспективним, головною задачею якого стає оцінка можливостей збуту продукції, що випускається, у поступово наростаючому обсязі, забезпеченості виробництва матеріальними і трудовими ресурсами, рентабельності виробництва і як наслідок усіх цих факторів – фінансовій

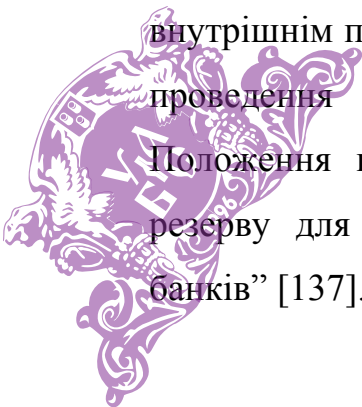
стійкості і кредитоспроможності клієнта.

Внутрішньогосподарський аналіз виконується для керівників підприємства, його внутрішніх функціональних і лінійних підрозділів, деталізується необмежено по їхніх запитах, оскільки для внутрішніх користувачів інформаційна база може включати всю сукупність даних бухгалтерського, статистичного, оперативного і первинного обліку. Метою внутрішньогосподарського аналізу є підготовка матеріалів для прийняття управлінських рішень по забезпеченню платоспроможності використання фінансових ресурсів, оцінка фінансового стану на дату проведення аналізу, виявлення тенденцій його зміни за кілька попереднього років для їхнього прогнозування на майбутній період.

За згодою клієнта його банк, що кредитує, може залучити деякі матеріали внутрішньогосподарського аналізу, щоб більш точно визначити ліквідність окремих статей балансу.

В українській практиці оцінка фінансового стану позичальника та якості індивідуальних позичок викладена в Положенні „Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків” затверджене постановою Правління Національного банку України від 6 липня 2000 року № 279 [131]. Відповідно даного нормативного документа, до критеріїв кредитоспроможності відносяться своєчасність погашення основного боргу і відсотків по ньому, а так само наявність забезпечення по позичці і ряд інших факторів.

Основою визначення кредитоспроможності позичальника є проведення аналізу фінансового стану підприємства. Критерії оцінки фінансового стану позичальника встановлюються кожним банком самостійно згідно з його внутрішнім положенням щодо проведення кредитних операцій та методикою проведення оцінки фінансового стану позичальника, з урахуванням Положення правління НБУ „Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків” [137]. Також банки самостійно встановлюють нормативні значення та

відповідні бали для кожного показника залежно від його вагомості серед інших показників, що можуть свідчити про найбільшу ймовірність виконання позичальником зобов'язань за кредитними операціями. Вагомість кожного показника визначається індивідуально для кожної групи позичальників залежно від кредитної політики банку, особливостей клієнта (галузь економіки, сезонність виробництва, обіговість коштів тощо), ліквідності балансу, становища на ринку тощо. Клас позичальника визначається за результатами оцінки його фінансового стану, згідно Положення НБУ № 279, на підставі основних показників та коригується з урахуванням додаткових (суб'єктивних) показників [131].

Методика визначення основних економічних показників наведена у таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Методика визначення основних економічних показників

Назва показника	Розрахунок показника
Оцінка ліквідності та платоспроможності	
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Грошові кошти та їх еквіваленти Поточні зобов'язання
Коефіцієнт поточної ліквідності	Оборотні активи – Запаси Поточні зобов'язання
Коефіцієнт загальної ліквідності	Оборотні активи Поточні зобов'язання
Оцінка фінансового стану	
Коефіцієнт маневреності власних коштів	Власний капітал – необоротні активи Власний капітал
Коефіцієнт незалежності	Залучені кошти Власний капітал
Оцінка показників рентабельності	
Рентабельність активів	Чистий прибуток Активи

Назва показника	Розрахунок показника
Рентабельність продажу	Чистий прибуток Обсяг реалізації продукції
Оцінка грошових потоків	
Співвідношення чистих надходжень на рахунки до суми боргу за кредитною операцією та відсотками за нею	$K = \frac{(H_{cm} \cdot n) - (Z_m \cdot n) - Z_i}{C_k}$ <p>де H_{cm} – середньомісячні надходження на рахунки позичальника протягом трьох останніх місяців (за винятком кредитних коштів), C_k – сума кредиту та відсотки за ним, n – кількість місяців дії кредитної угоди, Z_m – щомісячні умовно-постійні зобов'язання позичальника, Z_i – податкові платежі та сума інших зобов'язань перед кредиторами, що мають бути сплачені з рахунку позичальника, крім сум зобов'язань, строк погашення яких перевищує строк дії кредитної угоди.</p>

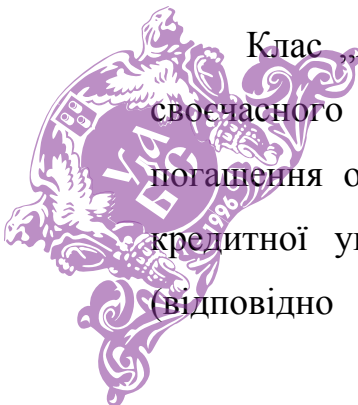
Джерело [131]

Не останню роль при визначенні класу позичальника відіграють суб'єктивні чинники, що характеризуються такими показниками:

- ринкова позиція позичальника та його залежність від циклічних і структурних змін в економіці та галузі промисловості;
- наявність державних замовлень і державна підтримка позичальника;
- ефективність управління позичальника;
- професіоналізм керівництва та його ділова репутація;
- інша інформація.

За результатами оцінки фінансового стану позичальник зараховується до відповідного класу.

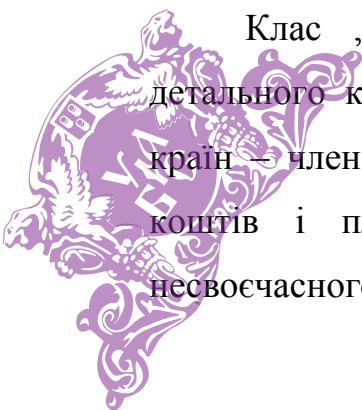
Клас „А” – фінансова діяльність добра, що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов'язань за кредитними операціями, зокрема погашення основної суми боргу та відсотків за ним відповідно до умов кредитної угоди; економічні показники у межах установлених значень (відповідно до методики оцінки фінансового стану позичальника,

затвердженої внутрішніми документами банку); вище керівництво позичальника має відмінну ділову репутацію; кредитна історія позичальника – бездоганна; крім того, позичальники-банки і банки-нерезиденти, що зареєстровані в країнах – членах СНД, дотримуються економічних нормативів. Одночасно можна робити висновок, що фінансова діяльність і надалі проводитиметься на високому рівні. До цього класу можуть належати інші позичальники-банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче ніж показник А, підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standard & Poor`s, Moody`s тощо).

Клас „Б” – фінансова діяльність позичальника цієї категорії близька за характеристиками до класу „А”, але ймовірність підтримування її на цьому рівні протягом тривалого часу є низькою. Позичальники, які належать до цього класу, потребують більшої уваги через потенційні недоліки, що ставлять під загрозу достатність надходжень коштів для обслуговування боргу та стабільність одержання позитивного фінансового результату їх діяльності; крім того, позичальники-банки (резиденти) і банки-нерезиденти, що зареєстровані в країнах – членах СНД, дотримуються економічних нормативів. Аналіз коефіцієнтів фінансового стану позичальника може свідчити про негативні тенденції в діяльності позичальника. Недоліки в діяльності позичальників, які належать до класу „Б”, мають бути лише потенційними. За наявності реальних недоліків клас позичальника потрібно знизити. До цього класу можуть належати інші позичальники-банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче ніж „інвестиційний клас”, що підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standard & Poor`s, Moody`s тощо).

Клас „В” – фінансова діяльність задовільна і потребує більш детального контролю, крім того, позичальники-банки (резиденти) і банки країн – членів СНД дотримуються економічних нормативів. Надходження коштів і платоспроможність позичальника свідчать про ймовірність несвоєчасного погашення кредитної заборгованості в повній сумі та в строки,

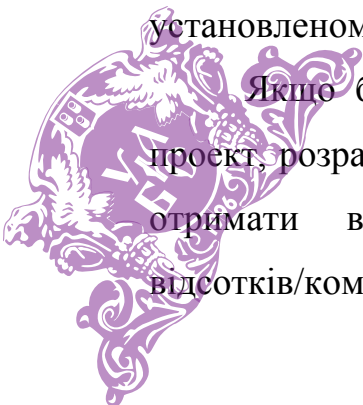

передбачені договором, якщо недоліки не будуть усунені. Одночасно спостерігається можливість виправлення ситуації і покращення фінансового стану позичальника. Забезпечення кредитної операції має бути ліквідним і не викликати сумнівів щодо оцінки його вартості, правильності оформлення угод про забезпечення тощо. До цього класу можуть належати позичальники-банки (нерезиденти), що мають кредитний рейтинг не нижче ніж показник „В”, підтверджений у бюлетені однієї з провідних світових рейтингових компаній (Fitch IBCA, Standard & Poor`s, Moody`s тощо).

Клас „Г” – фінансова діяльність незадовільна (економічні показники не відповідають установленим значенням) і спостерігається її нестабільність протягом року; є високий ризик значних збитків, ймовірність повного погашення кредитної заборгованості та відсотків/комісій за нею є низькою; проблеми можуть стосуватися стану забезпечення за кредитом, потрібної документації щодо забезпечення, яка свідчить про наявність і його ліквідність, тощо. Якщо під час проведення наступної класифікації немає безсумнівних підтверджень поліпшити протягом одного місяця фінансовий стан позичальника банку або рівень забезпечення за кредитною операцією, то його потрібно класифікувати на клас нижче (клас „Д”). До цього класу належить позичальник/контрагент банку, проти якого порушено справу про банкрутство.

Клас „Д” – фінансова діяльність незадовільна і є збитковою; показники не відповідають установленим значенням, кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою (або безумовною гарантією), ймовірності виконання зобов'язань позичальником/контрагентом банку практично немає. До цього класу належить позичальник/контрагент банку, що визнаний банкрутом в установленому чинним законодавством порядку.

Якщо банк здійснює довгострокове кредитування під інвестиційний проект, розрахунок ефективності якого (у тому числі доходу, що планується отримати від його реалізації) забезпечує погашення кредиту і відсотків/комісій за ним відповідно до умов кредитної угоди, а також за

умови, що бізнес-план реалізації інвестиційного проекту виконується, то клас позичальника може бути підвищено на один рівень.

У сучасних умовах банківські установи розробляють та використовують власні методики оцінки кредитоспроможності позичальників, які враховують інтереси банку під час виконання ним кредитної політики.

Для дослідження методик оцінки кредитоспроможності нами обрано методики, розроблені ПАТ „Райффайзен Банк Аваль”, ПАТ КБ „Приват-Банк”, ПАТ „Альфа-Банк”, ТОВ „Укрпромбанк”, ПАТ „УкрСиббанк”, ВАТ Банк „БІГ Енергія” та ПАТ „КБ „Володимирський”, ПАТ „Промінвестбанк” та АТ „Ерсте банк” [102 – 104, 110 – 115].

Базові принципи методик дозволяють провести оцінку фінансового стану потенційного позичальника, яка здійснюється:

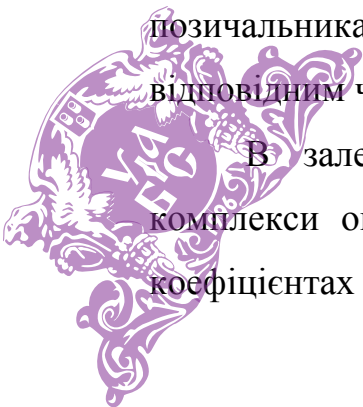
1. на підставі показників, отриманих розрахунковим шляхом за даними форм бухгалтерської звітності суб'єкта господарювання (Баланс та Звіт про фінансові результати) та іншими, наданими ним, документами;
2. експертним шляхом, тобто шляхом відповіді на перелік питань, з подальшою оцінкою в балах.

Загалом, можна виділити етапи оцінки фінансового стану потенційного позичальника:

- 1 етап – аналіз розрахункових показників фінансового стану;
- 2 етап – аналіз суб'єктивних внутрішніх та зовнішніх чинників;
- 3 етап – визначення класу позичальника, оцінка обслуговування боргу.

Проведемо порівняльний аналіз методик фінансового стану позичальника, який дозволить більш зважено виявити проблеми та відповідним чином відреагувати (Додаток Б).

В залежності від мети кредитування, банками розроблені цілі комплекси оціночних показників. Так, при рекомендованих НБУ восьми коефіцієнтах ПАТ „Райффайзен Банк Аваль” має 16 показників, ПАТ КБ

„Приват-Банк” розраховує 15 фінансових показників, ПАТ „Альфа-Банк” – 14 коефіцієнтів, ТОВ „Укрпромбанк” – 15 показників, ПАТ „УкрСиббанк” розраховує 12 показників, ВАТ Банк „БІГ Енергія” – 14, ПАТ „КБ „Володимирський” – 12 показників та ПАТ „Промінвестбанк” – 20 показників, АТ „Ерсте банк” – розраховує 18 фінансових показників.

На прикладі показників, визначених НБУ [131], проаналізуємо підходи банківських установ до визначення нормативних значень наступних показників:

1. Коефіцієнт миттєвої ліквідності ($K_{лм}$), що характеризує те, як швидко короткострокові зобов'язання можуть бути погашені високоліквідними активами:

$$K_{лм} = \frac{A_v}{Z_n} \quad (2.1)$$

де, A_v – високоліквідні активи, до яких належать грошові кошти, їх еквіваленти та поточні фінансові інвестиції;

Z_n – поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторами.

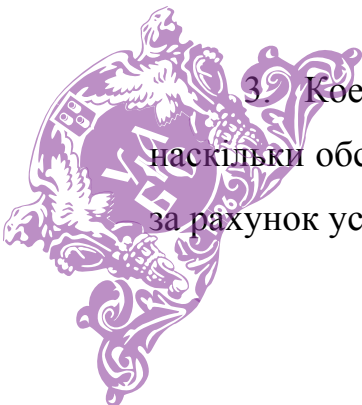
2. Коефіцієнт поточної ліквідності ($K_{лп}$), що характеризує можливість погашення короткострокових зобов'язань у встановлені строки

$$K_{лп} = \frac{A_l}{Z_n} \quad (2.2)$$

де, A_l – ліквідні активи, що складаються з високоліквідних активів, дебіторської заборгованості, векселів одержаних;

Z_n – поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторами.

3. Коефіцієнт загальної ліквідності ($K_{зл}$), що характеризує те, наскільки обсяг короткострокових зобов'язань і розрахунків можна погасити за рахунок усіх ліквідних активів:

$$K_{лп} = \frac{A_o}{Зп} \quad (2.3)$$

де, A_o – оборотні активи;

$Зп$ – поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторами.

4. Коефіцієнт фінансування ($Kф$), що характеризує ступінь фінансового ризику:

$$Kф = K_{лп} = \frac{Зп}{Вк} \quad (2.4)$$

де, $Зп$ – поточні (короткострокові) зобов'язання, що складаються з короткострокових кредитів і розрахунків з кредиторами;

$Вк$ – власний капітал.

Для розрахунків даних коефіцієнтів були взяті загальноукраїнські статистичні дані діяльності підприємств у розрізі різних ВЕД за 2004 – 2009 рр. [105]. Результати розрахунків коефіцієнтів представлені у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Середні значення коефіцієнтів ліквідності та фінансування у розрізі ВЕД за 2004 – 2009 рр.

Показники	Коефіцієнт абсолютної (миттєвої) ліквідності	Коефіцієнт швидкої (поточної) ліквідності	Коефіцієнт загальної (покриття) ліквідності	Коефіцієнт фінансування
Нормативні значення показників за методикою банків				
ПАТ „Промінвестбанк”	≥ 0,2	≥ 0,5	1,0 - 2,5	≤ 1,0
ТОВ „Укрпромбанк”	≥ 0,2	≥ 0,5	≥ 2,0	≤ 1,0
ПАТ „Альфа-Банк”	≥ 0,2	≥ 0,5	≥ 2,0	≤ 1,0
ПАТ „УкрСиббанк”	≥ 0,05	≥ 0,5	≥ 1,5	–
ВАТ Банк „БІГ Енергія”	≥ 0,3	≥ 0,7	≥ 2,0	≤ 1,0
ПАТ КБ „Володимирський”	≥ 0,2	≥ 0,5	≥ 2,0	≤ 1,0

Продовження табл. 2.2

Показники	Коефіцієнт абсолютної (миттєвої) ліквідності	Коефіцієнт швидкої (поточної) ліквідності	Коефіцієнт загальної (покриття) ліквідності	Коефіцієнт фінансування
ПАТ „Ерсте банк”	≥ 0,2	≥ 0,75	≥ 2,0	≤ 1,0
Всього по економіці	0,16	0,91	1,16	1,59
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	0,12	0,84	1,64	0,95
Промисловість	0,09	0,87	1,22	1,33
Будівництво	0,15	0,88	1,15	3,78
Оптова й роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	0,11	0,83	1,04	7,98
Готелі та ресторани	0,12	0,78	1,13	4,80
Транспорт і зв'язок	0,11	0,86	1,04	8,61
Фінансова діяльність	0,12	0,53	1,03	7,25
Операції з нерухомістю, оренда та послуги юридичним особам	0,33	0,88	1,04	1,23

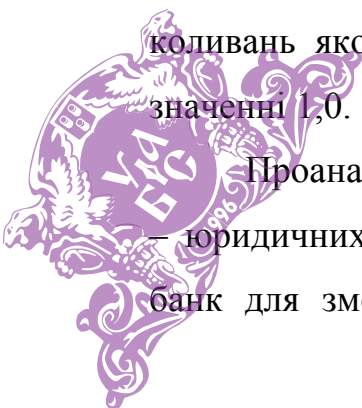
Складено та розраховано автором на основі джерел [102-105, 110-115]

Проведений аналіз засвідчив про існування розбіжностей між методиками оцінки кредитоспроможності позичальника українських банків у встановленні нормативних значень фінансових коефіцієнтів. Слід зауважити, що нормативні значення є однаковими для всіх галузей економіки.

Аналіз даних табл. 2.2 свідчить, що середні значення коефіцієнтів ліквідності та фінансування за ВЕД відрізняються один від одного та вказують на рівень та специфіку розвитку ВЕД, що, на нашу думку, має вирішальний вплив на фінансовий результат діяльності суб'єкта господарювання.

Особливо це ілюструють дані показника фінансування, діапазон коливань якого знаходиться в межах від 0,95 до 8,61 при нормативному значенні 1,0.

Проаналізувавши методики оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичних осіб українських банків можна зробити висновок, що кожен банк для зменшення кредитних ризиків, на власний розсуд, встановлює

необхідний йому перелік фінансових коефіцієнтів та систему оцінки їх результатів.

Проведений аналіз методик оцінки кредитоспроможності показав, що лише за методиками двох українських банків (ПАТ КБ „Приват-Банк” та ПАТ „Райффайзен Банк Аваль”) визначення кредитного рейтингу позичальника проводиться на підставі нормативних значень показників, продиференційованих за галузями економіки. Дані підходи базуються на значному за обсягом комплексі показників, розрахованих для кожної галузі окремо. Галузева складова методиками оцінки кредитоспроможності позичальника інших проаналізованих банків не розглядається.

Порівняльна галузева характеристика коефіцієнтів (нормативні значення) оцінки кредитоспроможності позичальника розглянута на прикладі ПАТ КБ „Приват-Банк” (Додаток Б).

Аналіз даних таблиці свідчить, що банком встановлено нормативні значення згідно до класифікації галузей економіки, у відповідності до кредитної політики банку.

Наступним кроком оцінки кредитоспроможності позичальника банком є присвоєння йому кредитного рейтингу. Кредитний рейтинг визначається за результатами оцінки фінансового стану позичальника в залежності від кількості набраних балів або відповідного значення інтегрального показника. Підхід щодо визначення класу позичальника за допомогою інтегрального показника представлено нами на прикладі ПАТ КБ „Приват-Банк”. Розрахунок інтегрального показника проводиться за формулою 2.1.

$$Int.Coeff = \sum_{i=1}^{18} Rating_i * Weight_i \quad (2.5)$$

де:

$Rating_i$ – величина рейтингу i -го фінансового показника;

$Weight_i$ – вага i -го фінансового показника в інтегрованому показнику.

Визначення рейтингу фінансового стану позичальника за шкалою

рейтингів проводиться на основі розрахованого Інтегрованого показника фінансового стану з урахуванням тенденцій розвитку суб'єктів господарювання (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Рейтинг позичальника у випадках наявності різноманітних тенденцій у фінансовому стані

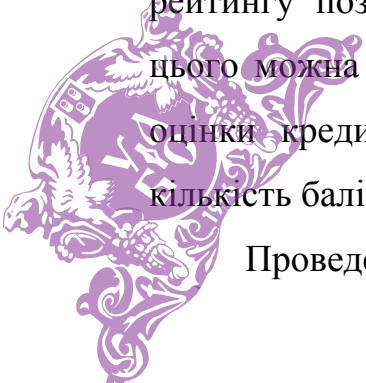
Рейтинг позичальника у випадку наявності позитивної тенденції у фінансовому стані					
Величина інтегрованого показника фінансового стану позичальника	0 – 0,5	0,5 – 2,0	2,0 – 4,0	4,0 – 6,5	6,5 – 10
Рейтинг фінансового стану позичальника	Д	Г	В	Б	А
Рейтинг позичальника у випадку відсутності вираженої тенденції у фінансовому стані					
Величина інтегрованого показника фінансового стану позичальника	0 – 1	1 – 2,5	2,5 – 4,5	4,5 – 7	7 – 10
Рейтинг фінансового стану позичальника	Д	Г	В	Б	А
Рейтинг позичальника у випадку наявності негативної тенденції у фінансовому стані					
Величина інтегрованого показника фінансового стану позичальника	0 – 1,5	1,5 – 3,0	3,0 – 5,0	5,0 – 7,5	7,5 – 10
Рейтинг фінансового стану позичальника	Д	Г	В	Б	А

Складено автором

Підходи банків щодо бальної оцінки кредитоспроможності позичальника з присвоєнням йому кредитного рейтингу наведено в таблиці 2.4.

Ранжування підприємств-позичальників за кількістю балів значно відрізняється (табл. 2.4), при цьому бальний діапазон щодо кредитного рейтингу позичальника встановлюються банками самостійно. На підставі цього можна припустити, що одне й те саме підприємство, за методиками оцінки кредитоспроможності позичальника різних банків, набирає різну кількість балів та, як наслідок, отримує інший клас позичальника.

Проведений аналіз методик оцінки кредитоспроможності позичальника

українських банків показав, що застосовувані підходи відрізняються між собою за переліком показників, їх нормативними значеннями, та не враховують тенденцій розвитку галузі.

Таблиця 2.4

Визначення кредитного рейтингу позичальника

Назва банківської установи	Клас позичальника				
	А	Б	В	Г	Д
АТ „Ерсте банк”	550 і більше	450-549	300-449	200-299	менше 200
ПАТ „Райффайзен Банк Аваль”	500 і більше	400-499	250-399	100-249	менше 99
ПАТ „Промінвестбанк”	Більше 370	301-370	141-300	51-140	50 і менше
ТОВ „Укрпромбанк”	350 і більше	200-349	100-199	50-99	менше 49
ПАТ „Альфа-Банк”	345 і більше	200-344	110-199	65-109	менше 64
ПАТ „УкрСиббанк”	280 і більше	210-280	150-210	Менше 150	-
ВАТ Банк „БІГ Енергія”	200-240	150-195	95-145	20-90	0-15
ПАТ „КБ „Володимирський”	80 і більше	55-79	40-54	20-39	менше 20

Складено автором

Банківська практика свідчить, що причиною неповернення кредитних ресурсів є неврахування суб’єктивного ризику щодо позичальника та галузевого ризику діяльності суб’єкта господарювання – ймовірності отримання втрат в результаті змін економічного стану галузі та ступеню цих змін як всередині галузі, так і в порівнянні з іншими галузями [68].

Вважаємо, що діючі методики оцінки кредитоспроможності позичальника, застосовувані українськими банками, потребують доопрацювання шляхом врахування галузевих особливостей діяльності позичальника.

2.2. Особливості визначення кредитного рейтингу позичальника з урахуванням галузевої специфіки діяльності

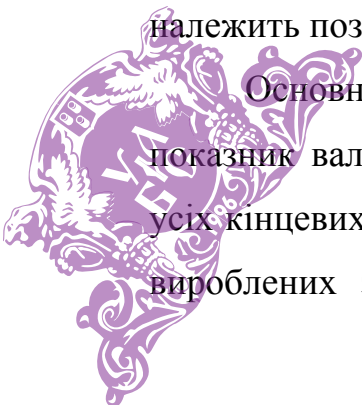
Оцінка кредитоспроможності позичальника є складовим елементом системи банківського кредитування. Якість проведення оцінки кредитоспроможності зумовлює мінімізацію кредитних ризиків. Достовірна фінансова інформація та її своєчасна оцінка важливі при формуванні висновків про фінансовий стан позичальника та прийняття на їх підставі виважених рішень.

Основним підходом проведення оцінки фінансового стану позичальника є ретроспективний підхід до врахування фактично досягнутих суб'єктом господарювання фінансових результатів. При цьому особливості функціонування та розвитку галузі на враховуються. На нашу думку, такий підхід не в повній мірі відображає взаємозв'язок стану розвитку галузі та суб'єкта господарювання від економічних процесів в країні.

Кредитоспроможність підприємств-позичальників формується під впливом внутрішніх та зовнішніх факторів. Найбільш вагомим з них є галузева приналежність позичальника.

Оцінка рівня прибутковості та самофінансування підприємства свідчить про його здатність виконувати свої зобов'язання. Саме тому під час оцінки кредитоспроможності підприємства-позичальника, особливо при наданні довгострокових кредитів, на нашу думку, потрібно враховувати не тільки фактично досягнуті результати діяльності суб'єкта господарювання, але і показники, що характеризуються рівень розвитку галузі, до якої належить позичальник.

Основним показником, який характеризує розвиток економіки є показник валового внутрішнього продукту (ВВП). ВВП – ринкова вартість усіх кінцевих товарів і послуг (призначених для безпосереднього вживання), вироблених за рік в усіх галузях економіки на території держави для

споживання, експорту і нагромадження, незалежно від національної приналежності використаних факторів виробництва [96].

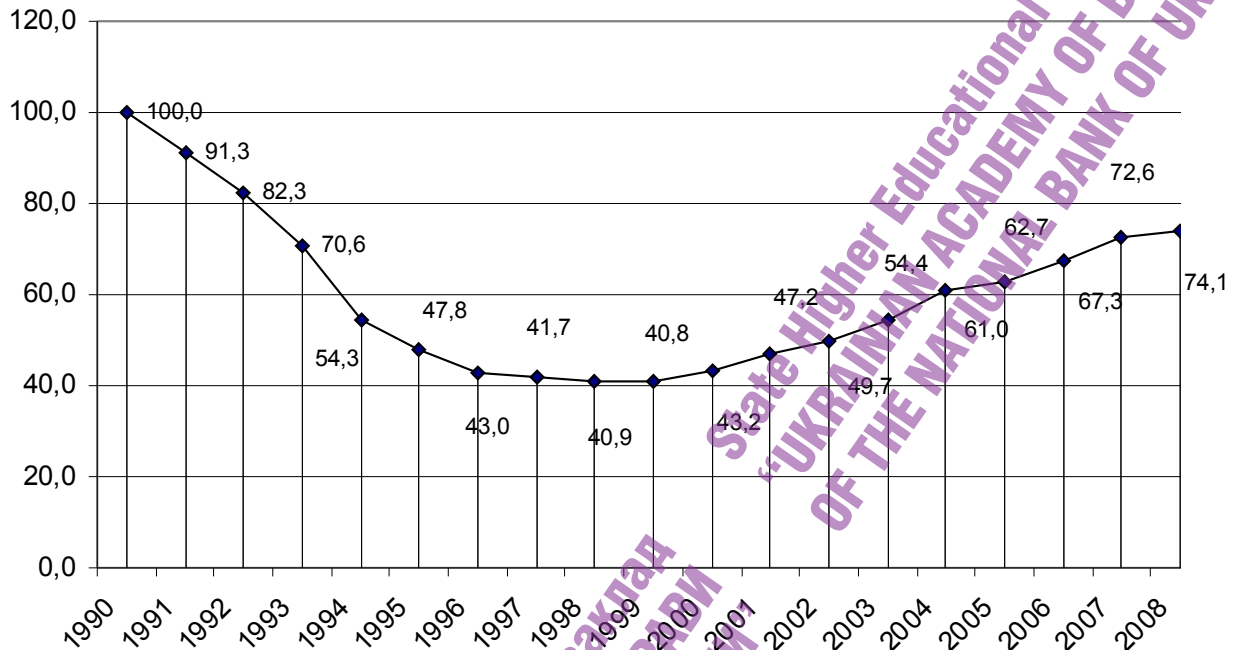
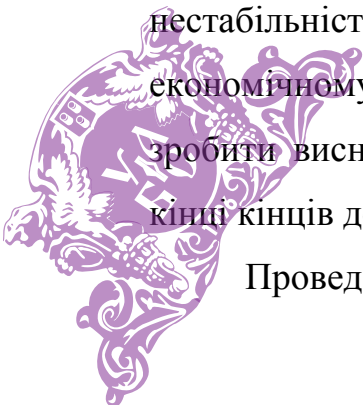

Рис. 2.1. Темп зростання реального ВВП, % до 1990 р.

На рис. 2.1 представлено динаміку зростання реального ВВП у відсотках до 1990 року. Динаміка ВВП – індикатор стану економіки, який показує, що після розпаду СРСР аж до 1999 року спостерігаються негативні значення темпу зростання реального ВВП. Цей період можна характеризувати, як період завершення спаду, обумовленого „виходом з планової економіки” та періодом формування нових ефективних виробництв. В період 2000 – 2008 рр. ми спостерігаємо покращення темпів зростання ВВП, що в свою чергу може свідчити про стабілізацію економічних процесів та покращення стану економіки в цілому.

Але, 2008 – 2009 роки характеризуються високими темпами інфляції та нестабільністю політичної ситуації, що не могло не відбитися на економічному стані суб’єктів господарювання та населення. Тому, можна зробити висновок що економіка ніколи не знаходиться в стані покою: в кінці кінців досягається нижча точка та починається підйом.

Проведений аналіз динаміки ВВП підтвердив схильність української

економіки до циклічного розвитку економічних процесів та виявив, що за період з 1990 року по 2008 рік нижня точка спаду – 1998 – 1999 рр., точка підйому – 2008 рік.

Для якісного аналізу розглянутих процесів проаналізуємо залежність розвитку банківського кредитування та економічного росту (ВВП).

Вихідні значення показників розвитку банківського кредитування та обсягів ВВП представлено у табл. 2.5.

Таблиця 2.5

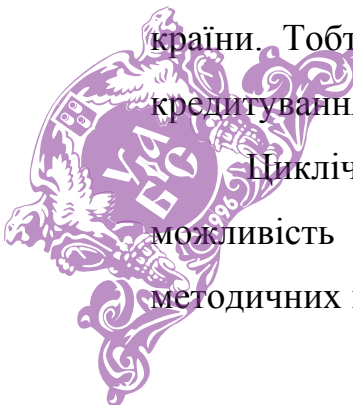
Обсяги ВВП та виданих кредитів в економіку України, за 2004 – 2009 рр.

Роки	Кредити, надані в економіку		Кредити, надані СПД		ВВП	
	Сума, млн. грн.	Темп зростання, %	Сума, млн. грн.	Темп зростання, %	Сума, млн. грн.	Темп зростання, %
2004	96945	1,32	72875	1,26	345113	1,29
2005	156268	1,61	109020	1,50	441452	1,28
2006	268294	1,72	167661	1,54	544153	1,23
2007	485368	1,81	276184	1,65	720731	1,32
2008	792244	1,63	472584	1,71	948056	1,32
2009	747348	0,94	474991	1,01	914720	0,96

Складено автором на основі джерел [18-23].

В таблиці проілюстровано темпи зростання обсягів кредитування та ВВП. У 2009 році з від'ємним значення приросту кредитування спостерігається від'ємний приріст ВВП. Це дає нам можливість припускати існування залежності обсягів ВВП від обсягів кредитів, наданих в економіку країни. Тобто, з ростом обсягів ВВП спостерігається розширення обсягів кредитування і навпаки.

Циклічність кризових процесів, їх вплив на розвиток економіки, та можливість повторення в майбутньому потребує розробку єдиних методичних підходів до їх аналізу та систематизації механізмів реагування на

їх прояви в період економічної кризи.

Поняття економічної кризи в науковій літературі визначається як складний, загострений стан економіки країни. Характеризується скороченням виробництва, розладом грошових і кредитних відносин, інфляцією, банкрутством промислових, торговельних та інших фірм і підприємств, банківської системи, зростанням безробіття, різким зниженням життєвого рівня основних категорій населення [96].

Одним з основних індикаторів, що дозволяє проаналізувати поточні події та спрогнозувати їх розвиток для прийняття практичних рішень в області економічного аналізу, на наш погляд, є галузева структура економіки.

Конфліктність кризи знаходить своє відображення в неперервній трансформації галузевої структури економіки.

Циклічність економічних процесів впливає на структуру співвідношень галузей економіки. На думку видатного дослідника циклічності економіки М. Д. Кондратьєва, головною причиною криз є виникнення нових виробництв, ефективність яких перевищує цей показник аналогічних існуючих виробництв. Нові галузі базуються на нових технологіях, що, в свою чергу, призводить до появи конкурентних переваг і, як наслідок, переливу капіталу з традиційних галузей економіки у нові [189].

Аналіз динаміки галузевої структури виробництва ВВП дозволяє дослідити розвиток галузевої структури економіки (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Динаміка галузевої структури виробництва ВВП
за 2004 – 2009 рр., %**

ВЕД	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	-	-1,47	-1,78	-1,18	0,43	0,32
Добувна промисловість	-	0,62	0,04	0,34	1,60	-2,15

ВЕД	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Обробна промисловість	-	1,87	0,72	-0,48	-2,61	-1,80
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води	-	-0,06	0,02	-0,26	-0,17	0,48
Будівництво	-	-0,41	0,25	0,33	-1,26	-0,77
Оптова і роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	-	1,31	0,04	0,54	0,93	-0,48
Транспорт і зв'язок	-	-1,43	-0,38	-0,79	-0,47	2,42
Освіта	-	0,18	0,16	-0,35	0,10	0,71
Охорона здоров'я та соціальна допомога	-	0,10	0,14	-0,19	-0,01	0,42
Інші види економічної діяльності	-	-0,48	1,62	2,78	2,40	2,80

Складено та розраховано автором на основі джерел [105].

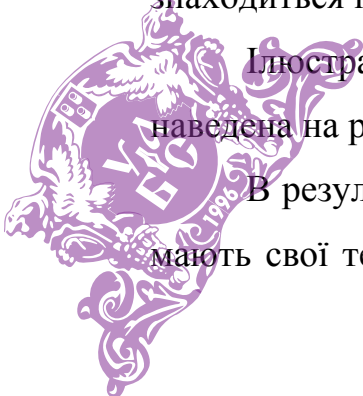
В таблиці розглянута динаміка трансформації галузей економіки за період 2004 – 2009 рр. Для аналізу використовувалися дані за ВЕД

Як видно таблиці 2.9, що амплітуда коливань частки галузі у ВВП постійно змінюється. Простежується вплив на розвиток економіки політичних подій в країні (2005 рік – „помаранчева” революція), коли амплітуда коливань була високою, та склала 7,17 %.

2008 – 2009 рр. принесли чергове збільшення амплітуди структурних коливань – 7,47% та 8,42% відповідно. Однією з причин подібної нестабільності можна назвати світову фінансову кризу. А це дозволяє зробити висновок, що українська економіка зазнає зовнішнього впливу, тобто знаходиться під впливом глобалізаційних процесів.

Ілюстрація трансформаційних змін за видами економічної діяльності наведена на рис. 2.2.

В результаті проведеного аналізу встановлено, що всі галузі економіки мають свої тенденції до розвитку, підлягають структурним змінам з різною

швидкістю трансформації, що визначає термін ефективного функціонування галузі.

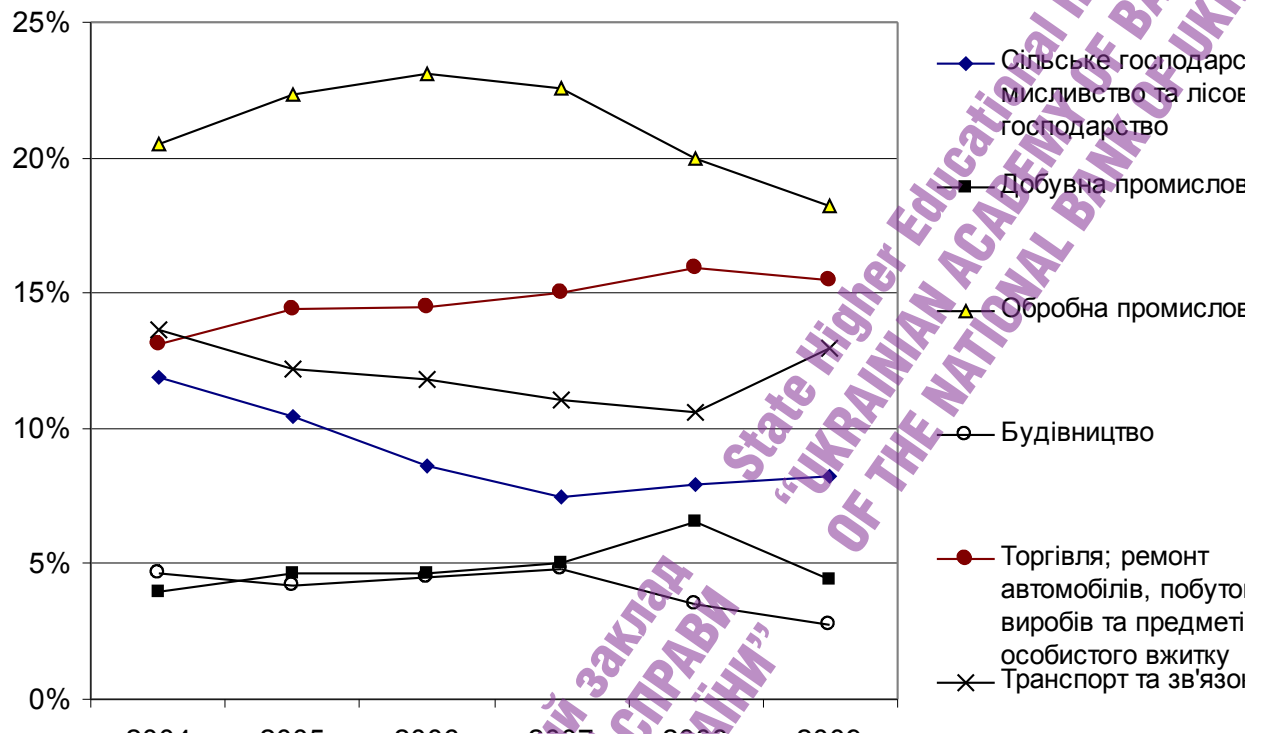
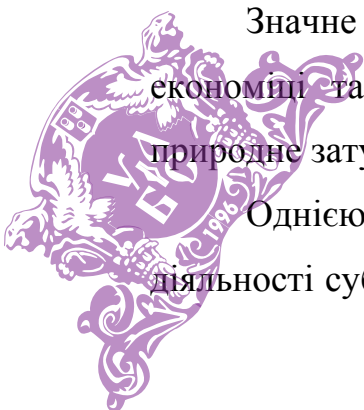

Рис. 2.2. Динаміка змін частки видів економічної діяльності у ВВП за 2004 – 2009 рр.

Так, швидкість трансформаційних процесів – динаміка зміни частки галузі у виробництві ВВП [157] – у добувній промисловості, при середньорічному значенні швидкості трансформації за 2004 – 2009 рр. 0,07 %, склала у 2008 та 2009 роках 1,60 % та 2,15 % відповідно. Обробна промисловість – при середньорічному значенні швидкості у 0,38 %, – характеризується показниками у 2008 р. 2,61 % та 2009 р. 1,80 %; будівництво – при середньому значенні за 2004 – 2009 рік 0,31 %, має значення у 2008 та 2009 рр. -1,26 % та -0,77 % відповідно.

Значне підвищення амплітуди коливань у 2008 – 2009 роках в цілому в економіці та в розрізі галузей дозволяє зробити висновок, що швидке природне затухання коливань в українській економіці є проблемним.

Однією з причин неадекватності отриманих висновків є оцінка діяльності суб'єктів господарювання, отримана на підставі ретроспективного

розрахунку нормативних значень показників діяльності позичальника без урахування тенденцій розвитку галузі.

Проводячи оцінку фінансово-економічного стану підприємства-позичальника, кредитні аналітики не враховують специфіки розвитку економічної системи України.

Головною проблемою, на наш погляд, є недосконалість методології коефіцієнтного аналізу фінансового стану позичальника, що базується на ретроспективному аналізі та неврахуванні галузевої приналежності потенційного позичальника.

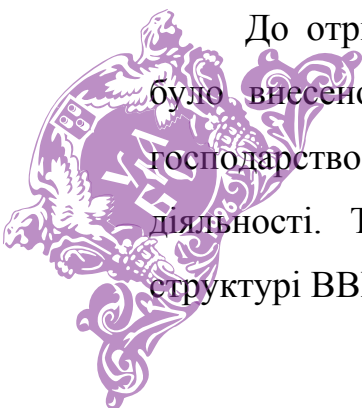
Отже, першочерговим завданням є розробка нових підходів банківського кредитування, які враховують галузеву приналежність позичальника, а саме:

- удосконалення методичних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника та розробка процедури проведення коригування оцінки кредитоспроможності позичальника на ступінь розвитку галузі діяльності позичальника;
- удосконалення методичного підходу до визначення розміру вартості розміру застави у відношенні до суми кредиту.

Спираючись на статистичні дані частки ВЕД у структурі ВВП за 2009 р., нами було відібрано три ВЕД, частка яких у структурі ВВП перевищує 10 %.

- промисловість – 23,2 %;
- торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – 13,5 %;
- транспорт та зв'язок – 11,3 %.

До отриманого переліку ВЕД, що будуть аналізуватися, нами також було внесено будівництво та сільське господарство, мисливство, лісове господарство, що характеризується специфічними особливостями своєї діяльності. Таким чином, відібрані для дослідження ВЕД займають в структурі ВВП близько 57,5 %. Тобто, вибірка є досить репрезентативною.

Для отримання результатів були використані загально українські статистичні дані розвитку галузей економіки (ВЕД) за 2004 – 2009 рр.

Зазначений період дозволяє розраховувати на достатній ступень достовірності результатів та їх відповідність економічній ситуації в країні.

При проведенні оцінки кредитоспроможності позичальника використовуються комплекси показників, які відображають всі аспекти фінансово-економічної діяльності суб'єкта господарювання, зокрема показники ліквідності, фінансової стійкості, рентабельності, ділової активності, оцінки майнового стану суб'єкта господарювання.

Проведений аналіз методик оцінки кредитоспроможності позичальника, застосовуваних українськими банками, показав на відсутність єдиного методичного підходу до врахування галузевої специфіки діяльності суб'єкта господарювання та єдиного універсального показника, який би дозволяв оцінювати рівень розвитку галузі.

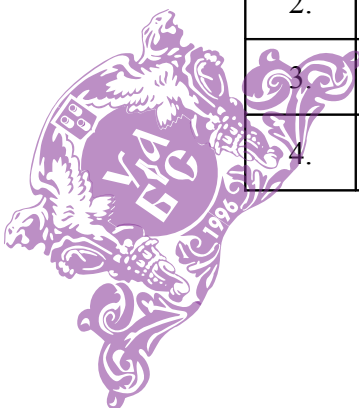
Спираючись на банківську практику, зокрема визначення кредитоспроможності, проаналізовано важливість фінансових показників при оцінці фінансового стану позичальника. Відповідна питома вага кожного з показників визначена виходячи зі значень, рекомендованих у методичній літературі банківських установ та на основі аналізу існуючої клієнтської бази аналізованих банків (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Питома вага фінансових коефіцієнтів

№ п/п	Назва показника	Питома вага, %
1.	Показники ліквідності	14
2.	Показники фінансової незалежності	14
3.	Показники рентабельності	26
4.	Показники ділової активності	19

Продовження табл. 2.7

№ п/п	Назва показника	Питома вага, %
5.	Інші фінансові показники	12
6.	Суб'єктивні показники	15

Складено автором

Економічний зміст показника рентабельності та його вагомість у структурі оцінки кредитоспроможності суб'єкта господарювання, доводять доцільність його використання для характеристики змін стану галузі. Врахування змін рентабельності галузі дасть змогу більш точно визначати кредитоспроможність позичальника та скоригувати його кредитний рейтинг.

Для об'єктивної оцінки ступеню розвитку галузі, на наш погляд, доцільно використовувати показник рентабельності діяльності галузі (ВЕД) (табл. 2.8), динаміку змін якого за 2004–2009 рр. наведено на рис. 2.3.

Таблиця 2.8

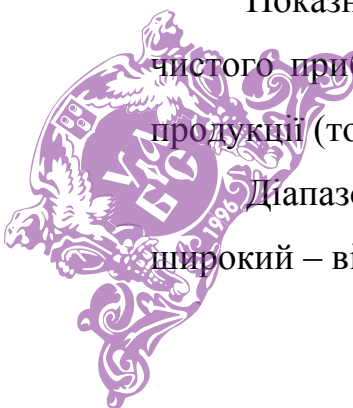
Рентабельність діяльності в розрізі ВЕД за 2004 – 2009 рр., %

Вид економічної діяльності	Роки					
	2004*	2005*	2006*	2007*	2008	2009
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	7,30	9,20	6,90	14,00	9,02	9,26
Промисловість	1,90	2,90	3,10	3,10	0,56	-1,66
Будівництво	0,60	0,30	1,00	0,40	-6,10	-5,68
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	2,70	3,80	2,60	4,20	-2,42	-1,18
Транспорт та зв'язок	5,60	6,50	4,50	4,80	0,14	2,83

Складено автором на основі джерела [105]

Показник рентабельності діяльності розраховується як співвідношення чистого прибутку підприємства до чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) [105].

Діапазон максимальних значень показника в розрізі ВЕД досить широкий – від 1,0 % по будівництву до 14,0 % по сільському господарству.

Протягом вказаних років рентабельність діяльності за всіма аналізованими видами економічної діяльності знизилась. Так, по будівництву рентабельність діяльності зменшилася на 6,3 %, по торгівлі та промисловості в середньому на 4,0 %, транспорт та зв'язок втратили близько 3,0 % рентабельності діяльності.

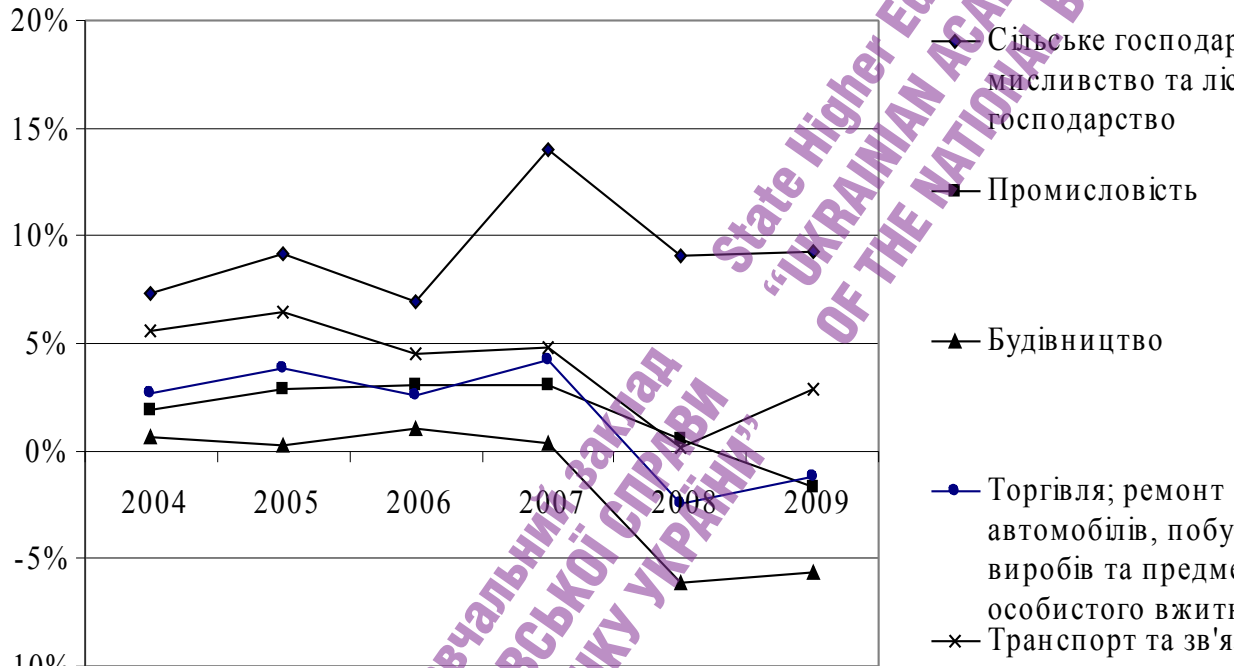

Рис. 2.3. Динаміка рентабельності в розрізі ВЕД за 2004 – 2009 рр.

Аналіз динаміки рентабельності діяльності видів економічної діяльності в цілому дає підстави припускати, що кожний вид економічної діяльності має свою тенденцію до розвитку та діапазон рентабельності, характерний для кожного ВЕД окремо.

Для визначення залежності фінансового стану підприємств галузі від впливу зовнішніх факторів, вважаємо доречним проаналізувати стан закредитованості ВЕД, використовуючи статистичні дані діяльності підприємств за галузевою приналежністю. Це, на нашу думку, надасть можливість встановити залежність рівня рентабельності діяльності виду економічної діяльності від ступеня його фінансування.

Проведемо розрахунок коефіцієнта фінансування за формулою:

$$\text{Коеф. фінансування} = \frac{\text{Позиковий капітал}}{\text{Власний капітал}} \quad (2.6)$$

У 2004 – 2009 рр. значення коефіцієнта фінансування за видами економічної діяльності має велику амплітуду розкиду: від мінімуму 0,51 по підприємствах транспорту та зв'язку до 10,46 у торгівлі (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Фінансування в розрізі ВЕД за 2004 – 2009 рр.

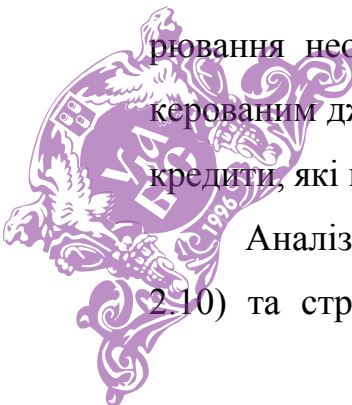
Вид економічної діяльності	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	0,70	0,68	0,79	0,81	1,12	1,07
Промисловість	1,03	1,01	1,02	1,13	1,48	1,67
Будівництво	2,26	2,52	2,76	3,27	4,88	4,21
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	7,19	5,63	5,65	5,57	10,46	10,23
Транспорт та зв'язок	0,51	0,57	0,59	0,67	0,84	0,80

Складено автором на основі джерела [109].

Так, за аналізований період збільшення коефіцієнта фінансування сільського господарства, промисловості, торгівлі, транспорту та зв'язку в становить близько 1,6 рази. По будівництву збільшення відбулося у 1,9 рази. Незважаючи на незначний ріст значень коефіцієнту фінансування за будівництвом та торгівлею, кінцевий результат коефіцієнта фінансування у 2009 році є дуже високим та становить 4,21 та 10,23 відповідно.

Для визначення оптимального рівня фінансування суб'єктів господарювання необхідно проаналізувати структуру позикових коштів. Найбільш керованим джерелом фінансування діяльності суб'єкта господарювання є саме кредити, які надаються банківськими установами [188].

Аналізуючи структуру балансу за видами економічної діяльності (табл. 2.10) та структуру позикових коштів (табл. 2.11) бачимо, що банківське

кредитування є дієвим інструментом фінансування видів економічної діяльності значно коливається в залежності від галузевої приналежності суб'єкта господарювання. Так, наприклад, для найбільш зафінансованих ВЕД – торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку частка банківських кредитів у позикових коштах складає на кінець 2009 р. 224,82 %, а сільського господарства – 36,04 % при рівні фінансування 10,23 % та 1,07% відповідно.

Таблиця 2.10

**Співвідношення кредитів банків до валюти балансу в розрізі ВЕД
за 2004 – 2009 рр., %**

Вид економічної діяльності	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	15,41	21,57	5,07	33,10	45,85	36,04
Промисловість	10,16	13,66	17,31	21,08	30,98	30,14
Будівництво	20,61	37,13	49,21	73,57	143,22	141,28
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	103,66	99,17	108,90	110,41	233,40	224,82
Транспорт та зв'язок	4,94	5,27	7,09	8,45	10,79	9,79

Складено автором на основі [105].

Таблиця 2.11

**Частка кредитів у позикових коштах у розрізі ВЕД
за 2004 – 2009 рр., %**

Вид економічної діяльності	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	22,03	26,85	6,37	41,04	41,02	33,66
Промисловість	9,91	13,39	16,11	18,70	20,94	18,03

Продовження табл. 2.11

Вид економічної діяльності	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Будівництво	9,11	13,82	18,68	22,53	29,37	33,57
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	14,41	16,64	17,36	19,84	22,32	21,97
Транспорт та зв'язок	9,68	9,25	11,53	12,65	12,78	12,18

Складено автором на основі [105].

Тому, можна зробити висновок, що під час кредитування підприємства – позичальника необхідно враховувати рівень розвитку видів економічної діяльності його приналежності та стан закредитованості виду економічної діяльності.

Проаналізувавши рівень фінансування виду економічної діяльності та частку банківського кредиту в структурі позикових коштів, розрахуємо співвідношення банківських кредитів до власного капіталу (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Співвідношення кредитів та власного капіталу за ВЕД, %

Вид економічної діяльності	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	15,41	21,57	5,07	33,10	45,85	36,04
Промисловість	10,16	13,66	17,31	21,08	30,98	30,14
Будівництво	20,61	37,13	49,21	73,57	143,22	141,28
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	103,66	99,17	108,90	110,41	233,40	224,82
Транспорт та зв'язок	4,94	5,27	7,09	8,45	10,79	9,79

Складено автором на основі [105].

Динаміку закредитованості виду економічної діяльності та його рентабельність розглянемо на прикладі торгівлі та промисловості (рис. 2.4 та рис. 2.5).

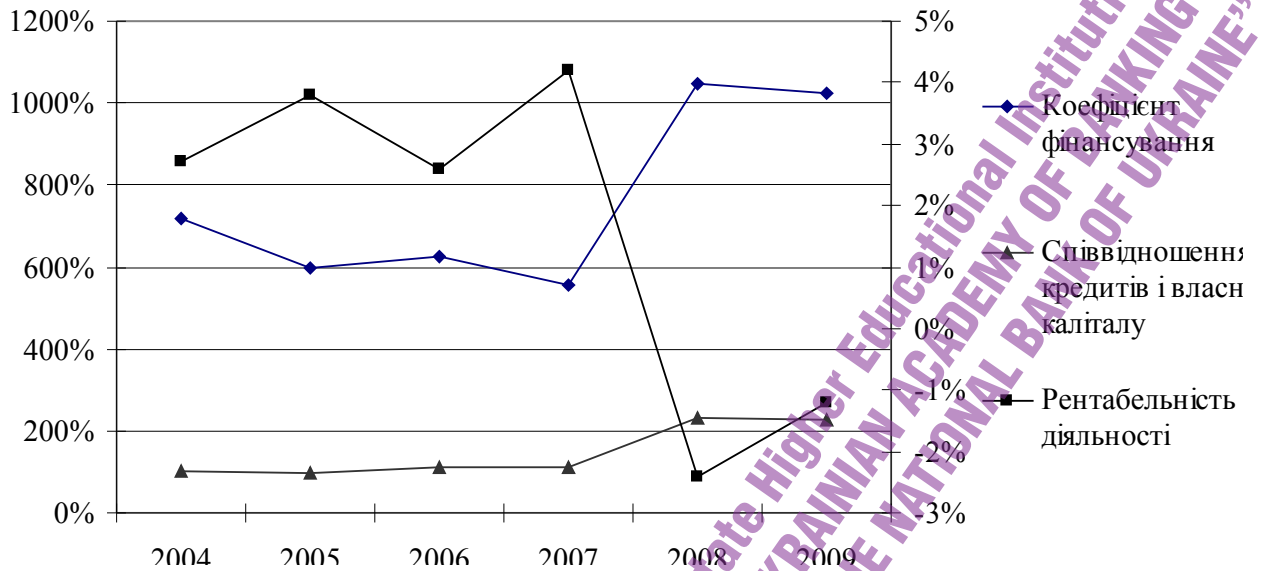

Рис. 2.4. Динаміка рентабельності діяльності та фінансування підприємств торгівлі за 2004 – 2009 рр.

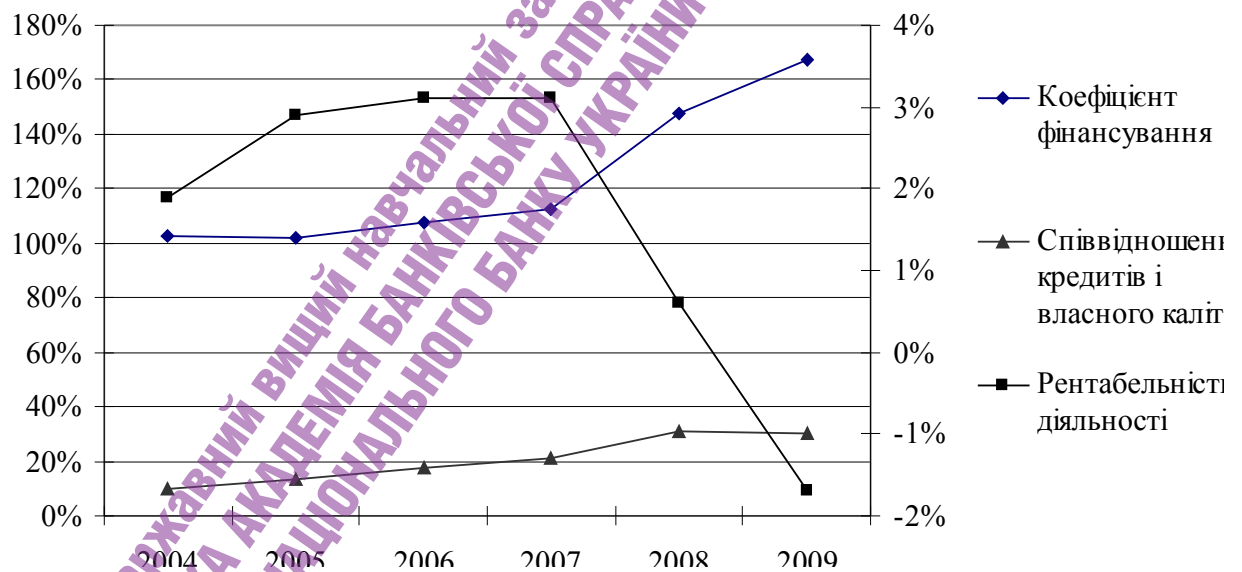

Рис. 2.5. Динаміка рентабельності діяльності та фінансування підприємств промисловості за 2004 – 2009 рр.

Динаміка змін рентабельності діяльності та фінансування в розрізі видів економічної діяльності сільське господарство, будівництво та транспорт і зв'язок наведено в додатку В.

Проведені дослідження дають змогу припустити існування залежності рентабельності діяльності ВЕД від рівня фінансування. Тому, необхідно

застосовувати постійний моніторинг обсягів позикових ресурсів, які вкладаються у суб'єкти господарювання.

Вважаємо за потрібне, при здійсненні фінансово-економічного аналізу позичальника враховувати не лише кредитоспроможність позичальника, але й аналізувати та проводити коригування оцінки кредитоспроможності на ступінь розвитку ВЕД, до якого належить позичальник.

Коригування рейтингової оцінки позичальника, визначеної згідно методики банку, на ступінь розвитку виду економічної діяльності позичальника, надасть можливість максимально точно та об'єктивно оцінити фінансовий стан позичальника та при цьому враховувати допустимий рівень позикового капіталу.

У зв'язку з цим необхідно розробити методику коригування рейтингової оцінки позичальника, яка б дозволила максимально збільшити ймовірність отримання реальної оцінки фінансово-економічного стану суб'єкта господарювання.

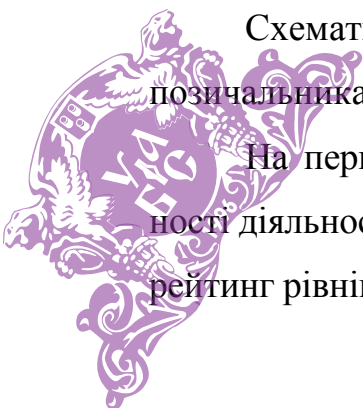
Тому, ми вважаємо, що при визначенні впливу розвитку виду економічної діяльності позичальника доцільним є врахування рівня рентабельності діяльності виду економічної діяльності, як узагальнюючого показника фінансово-економічної діяльності.

В основу рекомендованого підходу ми пропонуємо ввести рейтингування показників рівня рентабельності діяльності виду економічної діяльності та рівня рентабельності діяльності позичальника.

Визначивши принципові аспекти проблеми, що вивчається, пропонується наступний методичний підхід до коригування рейтингової оцінки позичальника.

Схематично даний підхід до коригування рейтингової оцінки позичальника зображено на рис.2.6.

На першому етапі сформуємо цифровий ряд значень рівня рентабельності діяльності за видами економічної діяльності (див. табл. 2.8) та визначимо рейтинг рівнів рентабельності „всередині” виду економічної діяльності.

В якості бази для побудови підходу рейтингування нами використано Методику розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку [87].

Кількість балів визначалася нами враховуючи думки та побажання спеціалістів-практиків з фінансового та економічного аналізу.

Рис 2.6. Структурно-логічна схема методичного підходу до коригування рейтингової оцінки позичальника

Визначення рейтингової оцінки пропонуємо проводити наступним чином:

- мінімальне значення – 0 та максимальне – 10 присвоюються значенням з найгіршим та найкращим рівням рентабельності;
- рейтинг інших значень розраховується виходячи зі співвідношення рівня рентабельності за певний рік до суми рівнів рентабельності за аналізований період, які отримали мінімальне та максимальне значення. Від'ємним значенням рентабельності присвоюється рейтинг 0.

Таким чином, рейтингову оцінку рівня рентабельності діяльності виду економічної діяльності пропонується проводити за наступною формулою 2.7:

$$RIP_i^j = \frac{IP_i^j - IP_i^{min}}{IP_i^{max} - IP_i^{min}} \cdot 10, \quad (2.7)$$

де RIP_i^j – рейтингова оцінка рентабельності діяльності і-тої галузі економіки на j-ту дату;

IP_i^j – рентабельність діяльності і-тої галузі економіки на j-ту дату;

IP_i^{min} , IP_i^{max} – мінімальне та максимальне значення рентабельності діяльності і-тої галузі економіки за аналізований період.

В результаті отримуємо наступну рейтингову оцінку досягнутих рівнів

рентабельності діяльності видів економічної діяльності за аналізований період (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Рейтинг рівнів рентабельності діяльності у розрізі ВЕД за 2005 – 2009 рр., балів

Вид економічної діяльності	Роки				
	2005	2006	2007	2008	2009
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	3,24	0,00	10,00	2,96	3,38
Промисловість	9,58	10,00	10,00	4,79	0,00
Будівництво	9,01	10,00	9,15	0,00	0,56
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	9,39	7,58	10,00	0,00	1,82
Транспорт та зв'язок	10,00	6,88	7,34	0,00	4,22

Розраховано та складено автором на основі [105].

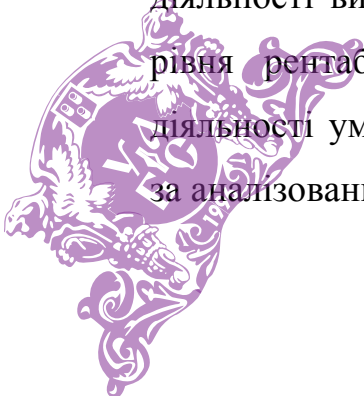
Підхід до визначення рейтингу рентабельності діяльності позичальника (RCP_i^j) є аналогічним до визначення RIP_i^j :

$$RCP_i^j = \frac{CP_i^j - IP_i^{\min}}{IP_i^{\max} - IP_i^{\min}} \cdot 10, \quad (2.8)$$

де CP_i^j – рентабельності діяльності позичальника i -го ВЕД на j -ту дату.

На другому етапі проведемо порівняльний аналіз рівнів рентабельності діяльності позичальника та виду економічної діяльності позичальника. Для цього, на основі реальних значень показників рівнів рентабельності діяльності видів економічної діяльності (див. табл. 2.8) визначимо рейтинг рівня рентабельності позичальника (табл. 2.14). Рівень рентабельності діяльності умовного позичальника визначимо як середньогалузеве значення за аналізований період.

Таблиця 2.14

Рентабельність діяльності за ВЕД та умовного позичальника, %

Вид економічної діяльності	Роки					Позичальник
	2005	2006	2007	2008	2009	
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	9,20	6,90	14,0 0	9,02	9,26	9,68
Промисловість	2,90	3,10	3,10	0,56	-1,66	1,60
Будівництво	0,30	1,00	0,40	-6,10	-5,68	-2,02
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	3,80	2,60	4,20	-2,42	-1,18	1,40
Транспорт та зв'язок	6,50	4,50	4,80	0,14	2,83	3,74

Складено автором

Використовуючи формулу 2.6 розраховано рейтингові значення рівнів рентабельності видів економічної діяльності та умовного позичальника (табл. 2.15).

Отримана бальна оцінка рівнів рентабельності діяльності за видами економічної діяльності та позичальника дозволяє скоригувати оцінку кредитоспроможності позичальника.

Таблиця 2.15

Рейтинг рентабельності діяльності за ВЕД та умовного позичальника, балів

ВЕД	Роки					Позичальник
	2005	2006	2007	2008	2009	
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	3,24	0,00	10,0 0	2,96	3,38	3,92
Промисловість	9,58	10,0 0	10,0 0	4,79	0,00	6,88
Будівництво	9,01	10,0 0	9,15	0,00	0,56	5,75
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	9,39	7,58	10,0 0	0,00	1,82	5,76
Транспорт та зв'язок	10,0 0	6,88	7,34	0,00	4,22	5,69

Складено автором

Коригування оцінки кредитоспроможності позичальника пропонуємо проводити за наступною формулою (2.9):

$$R = \sum_{i=1}^n b_i + A, \quad (2.9)$$

де R – кількість балів, отриманих позичальником згідно діючої у банку методики оцінки кредитоспроможності, скоригованих на вплив галузевих особливостей діяльності;

$\sum_{i=1}^n b_i$ – кількість балів, отриманих позичальником згідно діючої у банку методики оцінки кредитоспроможності;

A – коригуюча поправка.

В свою чергу, коригуюча поправка розраховується за формулою (2.10):

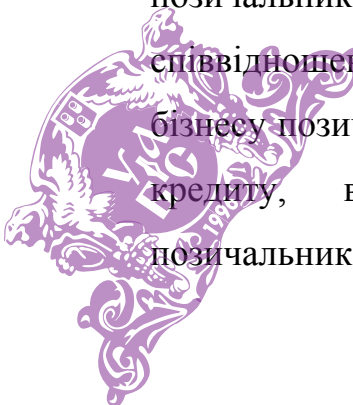
$$A = RCP_i^j - RIP_i^j, \quad (2.10)$$

де RCP_i^j – рейтингова оцінка рентабельності позичальника, приналежного до i -го ВЕД на j -ту дату;

RIP_i^j – рейтингова оцінка рентабельності i -го ВЕД на j -ту дату.

На думку вчених [149, 159] сьогодні, за умов відсутності ефективної методологічної бази визначення кількісного та якісного впливу зовнішньоекономічних, галузевих та суб'єктивних факторів, ускладнюється дослідження дохідності власного та позикового капіталів.

Тому, банківські установи, проаналізувавши кредитоспроможність позичальника, повинні приділяти увагу питанню оптимального співвідношення власних та залучених коштів. Тобто, підтримувати рівновагу бізнесу позичальника. Для цього необхідним є визначення оптимальної суми кредиту, враховуючи можливість погашення кредитних коштів позичальником.

На думку науковців [159] даний підхід може базуватися на припущенні про залежність норми віддачі власного капіталу після сплати податків від вартості позикового капіталу. Тобто, віддача на весь позиковий капітал повинна перевищувати вартість позикових коштів. Виконання цієї умови збільшує власний капітал позичальника на величину різниці між прибутком, заробленим за рахунок кредиту, і сплаченими відсотками.

Вплив позикового капіталу на доходність власного капіталу можна розрахувати використовуючи показник нормі віддачі на власний капітал.

Із загальної формули $r = mr_m + (1-m)r_e$ норма віддачі на власний капітал розраховується наступним чином:

$$r_e = r_o \frac{1 - mr_m / r_o}{1 - m}, \quad (2.11)$$

де r_o – загальна норма віддачі на інвестований капітал, частки од.;

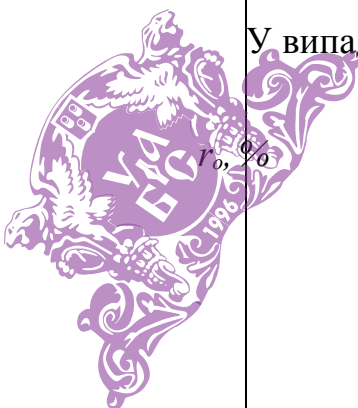
r_e , r_m – норма віддачі на власний і позиковий капітал, відповідно, частки од.;

m – коефіцієнт кредитної заборгованості.

Формула 2.8 дозволяє встановити можливість зміни норми віддачі на власний капітал від коефіцієнта кредитної заборгованості при поточних значеннях співвідношення mr_m/r_o . Похідна віддачі на власний капітал від зміни частки позикових коштів (r_e') дозволяє встановити граничне значення r_m і r_o (формула 2.11):

$$r_e' = r_o \frac{1 - mr_m / r_o}{(1 - m)^2} \quad (2.12)$$

У випадку, коли $mr_m/r_o > 1$, r_e' буде мати негативне значення (рис. 2.7).

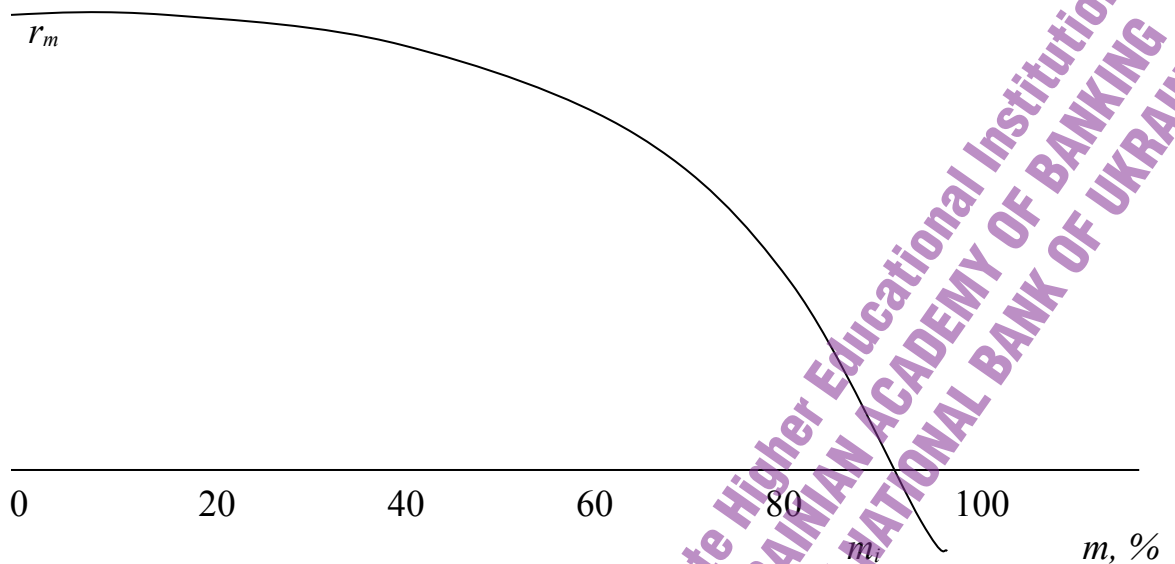

Рис.2.7. Залежність віддачі на власний капітал від коефіцієнта кредитної заборгованості

При визначенні параметрів кредитної угоди досить важливим є визначення граничного значення m_i . Виходячи з формули 2.9 при $m r_m / r_o > 1$ зі збільшенням частки позикового капіталу віддача на власний капітал буде знижуватися. При $m_i = r_o / r_m$ віддача на власний капітал стає негативною. При цьому позичальник не в змозі ефективно обслуговувати кредитний договір.

З урахуванням даних про вартість кредиту (r_m) і після аналізу найбільш імовірного значення загальної норми віддачі на інвестований капітал, банк, зі співвідношення $m_i = r_o / r_m$ може визначити граничне значення коефіцієнта кредитної заборгованості [159].

Таким чином, використання запропонованого нами підходу до врахування галузевих особливостей кредитний рейтинг позичальника слід розраховувати як суму бальної оцінки (визначається згідно з діючою методикою банку) та коригуючої поправки, розрахованої на базі порівняльного аналізу рівнів рентабельності позичальника та галузі його приналежності на певну дату.

Запропонований підхід до коригування оцінки кредитоспроможності суб'єкта господарювання робить оцінку більш об'єктивною та такою, що

відповідає реальній ситуації в економічних процесах країни.

2.3 Посилення ролі забезпечення кредиту при проведенні банківського кредитування

В період розвитку кризових явищ в економіці спостерігається збільшення частки проблемних кредитів в кредитних портфелях банків. Окрім, ефективної оцінки кредитоспроможності позичальника одним із факторів зниження кредитного ризику виступає забезпечення кредиту.

Історія застави як способу забезпечення кредитних зобов'язань нараховує не одне століття, але в той же час роль застави в кредитній угоді не так однозначна. З одного боку, важливість застави відкрито ніким не заперечується, з іншого боку, застосування заставного механізму розглядається як фактор, що гальмує розвиток кредитного бізнесу. Так, заставний механізм є наслідком недосконалості економічних відносин, однак навіть розвинутий Захід не зневажає ним, більше того, вимоги західних банків відносно застави часом істотно більше жорстокіші.

Побудова збалансованої, гнучкої заставної політики – одне з пріоритетних завдань банківського сектору.

У процесі кредитування банк стикається як мінімум із трьома важливими питаннями:

1. як розставляти пріоритети при виборі майна клієнта для цілей застави;
2. як оцінити значимість обтяження цього майна заставою з позиції хеджування ризиків та відповідно вплив даного забезпечення на рівень створюваних резервів;

3. яким повинен бути механізм роботи із заставою стосовно кредитних продуктів, щоб уникнути зайвих витрат при збереженні необхідного рівня ризику [142].

Ймовірність виникнення кредитних втрат визначається рівнем кредитної якості позичальника. У разі виникнення неспроможності позичальника повернути кредит з об'єктивних чи суб'єктивних причин великого значення для зменшення рівня втрат банку набуває фактор забезпечення [83].

На нашу думку, заставне забезпечення в сукупності з якісним аналізом кредитоспроможності позичальника дозволяє оцінити спроможність суб'єкта господарювання обслуговувати свою заборгованість.

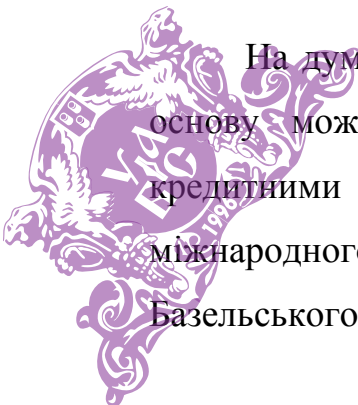
Невірна оцінка застави може привести до:

- у разі завищення оцінки застави – втрати при дефолті;
- у разі заниженої оцінки застави – зменшення обсягів кредитування та недоотримання прибутків.

Дане питання є актуальним для сучасних економічних умов функціонування банківської системи, які характеризуються обмеженістю кредитних ресурсів та значними кредитними ризиками, пов'язаними з ймовірністю втрати позичальником можливості виконання своїх кредитних зобов'язань або з небажанням їх виконувати.

На думку українського вченого-практика Галасюка В. заставне забезпечення кредиту є основним засобом зниження показника кредитного ризику. Оскільки, саме якість застави визначає можливість повернути кредитні засоби при неповерненні або простроченні виплати основної суми боргу або відсотків по кредиту [30, 33].

На думку науковців, при формулюванні вимог щодо якості застави за основу можуть бути взяті загальні принципи підходу до керування кредитними ризиками, сформульовані в документі „Переглянута схема міжнародного об'єднання підходів і стандартів розрахунку капіталу” Базельського комітету з банківському нагляду (Revised Framework on

International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards). В основі зазначеного підходу лежить рейтингування та визначення ймовірності дефолта позичальників. Під дефолтом розуміється неповернення або прострочення виплати основної суми боргу або відсотків по кредиту [83].

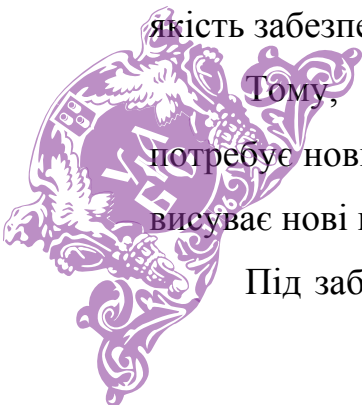
Російські економісти-науковці Д.А.Петров та М.В.Помазанов вважають, що аналіз достатності та якості забезпечення виступає як складова частина оцінки ймовірності дефолта позичальника. Наявність ліквідного забезпечення дозволяє зменшити втрати по кредиту у випадку дефолта позичальника. При оцінці враховується „наявність додаткового забезпечення за позичкою, значимість застави для клієнта... дуже важливим є питання правильного визначення вартості забезпечення, його ліквідності й ймовірності повернення” [123].

У банківському кредитуванні застава має трояку сутність, що змінюється протягом строку кредиту. Так, на етапі розгляду кредитної заявки застава є необхідною та достатньою умовою видачі кредиту. На етапі обслуговування й погашення заборгованості позичальником та адміністрування цього процесу банком застава несе в собі сутність, що дисциплінує позичальника, а також дозволяє банку мінімізувати свої витрати на формування резервів на можливі втрати. І нарешті, на етапі стягнення простроченої заборгованості застава є джерелом задоволення вимог банку до позичальника за рахунок коштів, одержуваних від продажу предмета застави у встановленому законодавством і договором застави порядку [141].

Вищезазначені точки зору розглядають заставу як фактор зниження кредитного ризику в системі банківського кредитування суб'єктів господарювання, але питання врахування впливу галузевої приналежності на якість забезпечення при цьому не розглядається.

Тому, в умовах економічної нестабільності банківська діяльність потребує нових підходів до механізму обліку забезпечення та оцінки застави, висуває нові вимоги до вибору об'єктів застави.

Під забезпеченням слід розуміти спосіб страхування банку від ризику

неповернення клієнтами позичок та несплати процентів за ними. Даний принцип дозволяє захистити інтереси банківської установи у разі неповернення кредитних коштів позичальником [62, с 238].

Кредит вважається повністю забезпеченим тільки у разі, якщо застава вартість майна дорівнює або більше суми, яка складається із основної суми кредиту, процентам та штрафам, нарахованим на момент стягнення на предмет застави. Окрім того, в заставну вартість включаються витрати, пов'язані із реалізацією застави [117]. Особливу роль забезпечення набуває при неможливості позичальника виконати свої зобов'язання перед кредитором з повернення кредиту.

У банківській практиці виділяють наступні форми забезпечення зобов'язань позичальника (рис. 2.8).

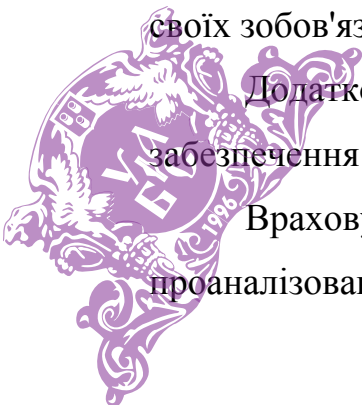
Забезпечення по кредиту повинне носити комплексний характер та включати в себе різні його види, іншими словами – бути збалансованим. Принцип збалансованості повинен бути заснований на комплексному підході до формування забезпечення й передбачати пошук і виділення основного й додаткового забезпечення.

Рис. 2.8. Форми забезпечення банківських кредитів [65, с.238]

Основне забезпечення – це забезпечення, що має стабільну й високу ліквідність протягом усього строку кредиту та за яким банк має можливість стягнути кошти шляхом його реалізації у випадку порушення позичальником своїх зобов'язань перед банком.

Додаткове забезпечення дозволяє підтримувати ліквідність основного забезпечення [34].

Враховуючи роль забезпечення у зменшенні кредитного ризику проаналізовано підходи до оцінки вартості майна, яке надається у заставу

дев'яти провідних українських банків: ПАТ „Райффайзен Банк Аваль”, ПАТ КБ „Приват-Банк”, ПАТ „Альфа-Банк”, ТОВ „Укрпромбанк”, ПАТ „УкрСиббанк”, ВАТ Банк „БІГ Енергія”, ПАТ „КБ „Володимирський”, ПАТ „Промінвестбанк”, АТ „Ерсте банк”.

Аналіз діючої банківської практики засвідчив, що на сьогодні банки встановлюють фіксовані межі співвідношення вартості заставного майна та суми кредиту, які переважно визначаються вимогами НБУ щодо формування резервів під кредитні ризики (табл. 2.16).

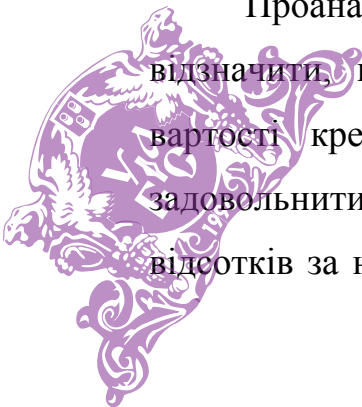
Таблиця 2.16

Визначення розміру застави

Клас позичальника	Розмір основного забезпечення у відношенні до суми кредиту (разів)	Розмір додаткового забезпечення у відношенні до суми кредиту (разів)	Загальна вартість застави у відношенні до суми кредиту (разів)
„А”	не менше 1,5	не менше 0,5	не менше 2,0
	Або		
	не менше 2,0		не менше 2,0
„Б”	не менше 1,5	не менше 1,0	не менше 2,5
	Або		
	не менше 2,5	-	не менше 2,5
„В”	не менше 1,5	не менше 1,5	не менше 3,0
	Або		
	не менше 2,0	-	не менше 2,0

Складено автором

Проаналізувавши підходи банків до оцінки заставної вартості слід відзначити, що банківські установи встановлюють межі співвідношення вартості кредиту та заставного майна, за рахунок якого банк може задовольнити свої вимоги за кредитним договором щодо погашення кредиту, відсотків за ним, штрафних санкцій та оплати послуг фірм-посередників по

зберіганню, оцінці, переоцінці, реалізації застави та інших можливих витрат [132]. Розміри загальної вартості застави, у відношенні до суми кредиту, визначаються залежно від класу позичальника і становлять в середньому 2–3 рази покриття.

Заставна вартість визначається в два етапи. На першому етапі проводиться оцінка ринкової вартості майна. На другому етапі проводиться дисконтування ринкової вартості майна.

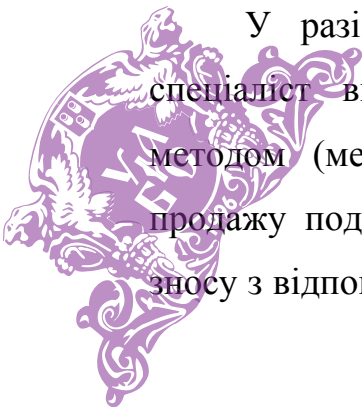
У світовій та вітчизняній практиці склалися три основних методичних підходи до оцінки майна:

- витратний підхід – досліджується можливість відтворення нового, аналогічного по функціональних характеристиках об'єкта з урахуванням знецінювання, викликаного накопиченим зносом досліджуваного об'єкта;
- порівняльний підхід (метод аналогів) – використовується при оцінці ринкової вартості об'єкта, виходячи з даних про нещодавно реалізовані угоди з аналогічними об'єктами;
- дохідний підхід – дозволяє встановити вартість об'єкта оцінки, виходячи з його здатності приносити дохід.

Для визначення вартості заставного майна найчастіше українськими банками використовується метод аналогів.

Вартість майна або майнових прав, які приймаються в забезпечення повернення кредиту та відсотків, визначається в результаті оцінки, проведеної спеціалістами банку або суб'єктом оціночної діяльності (акредитований банком оцінювач). Діяльність з проведення оцінки регулюється державою [135].

У разі проведення оцінки майна банком самостійно, кредитний спеціаліст визначає ринкову вартість предметів застави порівняльним методом (метод аналогів), що передбачає аналіз цін пропонування та продажу подібного майна, яке має схожі умови експлуатації та величину зносу з відповідним коригуванням відмінностей між об'єктами порівняння та

об'єктом оцінки. Джерелами для здобуття інформації щодо аналогів предмету застави виступають періодичні видання, тематичні каталоги, Інтернет.

Аналізуючи банківську практику можна виділити наступні особливості роботи кредитних спеціалістів:

1. Визначення прогнозного значення суми, отриманої від можливої реалізації майна у майбутньому. При цьому, оцінювач визначає ринкову вартість майна на момент оцінки.
2. Визначення ставки дисконтування заставного майна, наданого позичальником.
3. Кваліфікація кредитного спеціаліста не завжди відповідає кваліфікації професійних оцінювачів. Методики оцінки застави повинні бути доступними та простішими у використанні, ніж методики професійних оцінювачів. Методика оцінки застави повинна враховувати розвиток економічних процесів країни та мінімізувати суб'єктивний фактор.

Аналіз банківської практики свідчить, що при визначенні розміру заставного забезпечення по кредиту банки не диференціюють коефіцієнт заставного забезпечення за галузевими ознаками.

Для аналізу залежності рівноваги бізнесу суб'єктів господарювання від позикових коштів, вважаємо за необхідне проаналізувати рівень фактичного забезпечення за кредитними зобов'язаннями підприємств за ВЕД (табл. 2.17). Коефіцієнт співвідношення необоротних активів до кредитів банків ($K_{НАДЗ}$) розраховується за формулою 2.13:

$$K_{НАКБ} = \frac{\text{Необоротні активи}}{\text{Кредити банків}} \quad (2.13)$$

В таблиці 2.17 проаналізовано коефіцієнт фактичного співвідношення необоротних активів до довгострокових зобов'язань, який показує наскільки суб'єкти господарювання відповідного ВЕД мають можливість забезпечувати

свої зобов'язання по позиковим коштам.

Таблиця 2.17

**Співвідношення необоротних активів та кредитних зобов'язань за
2004 – 2009 рр.**

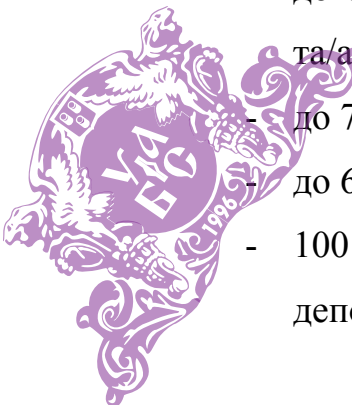
Вид економічної діяльності	Роки					
	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	6,19	4,36	18,39	2,65	2,07	2,52
Промисловість	10,85	7,94	6,29	5,28	4,02	4,42
Будівництво	6,64	4,24	3,10	2,41	1,73	1,52
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1,63	1,53	1,38	1,35	1,02	1,01
Транспорт та зв'язок	23,38	22,49	4,15	14,92	12,87	13,81

Складено автором

При середніх нормативних значеннях до визначення розміру застави (2-3 рази) (див. табл. 2.16) підприємства галузей будівництва та торгівлі досягли нижньої межі співвідношення вартості кредиту та заставного майна – коефіцієнт складає 1,52 та 1,01 відповідно, що свідчить про ймовірність використання у подальшому в якості застави оборотних активів. Таким чином, не всі галузі мають можливість витримувати встановлені банком співвідношення забезпечення та кредитних ресурсів.

Згідно кредитної політики проаналізованих банків заставна вартість предмета застави, який приймається як основне забезпечення, визначається в розмірах:

- до 80 % ринкової вартості – при прийнятті в заставу нерухомості та/або товарів в обігу;
- до 70 % ринкової вартості - при прийнятті в заставу транспорту;
- до 60 % ринкової вартості – при прийнятті в заставу іншого майна;
- 100 % суми депозиту – при прийнятті в заставу майнових прав на депозит, розміщений в банку.

Заставна вартість майна, за якою майно приймається як додаткове забезпечення, визначається в розмірі не вище 70% його ринкової вартості.

За даними оцінювачів, в загальному обсязі оцінюваних активів для потреб банківського кредитування, частка комерційної нерухомості склала 39%, житлової нерухомості – 18%, незабудованих земельних ділянок – 5%, виробничого устаткування – 12%, автотранспорту й спецтехніки (включаючи повітряні й морські (річкові) суду, літаки й поїзди) – 10%, майнові комплекси – 8%, бізнес – 4%. Окрім того, у даній статистиці не відображена інформація щодо обсягу застави товарно-матеріальних цінностей, цінних паперів та майнових прав [117].

Як показує практика, більшість банків розглядало нерухомість, як кращу заставу, що в умовах стабільної економіки була й найбільш ліквідною. Далі йшли земля (за умови наявності на ній будов), основні фонди, ТМЦ і права.

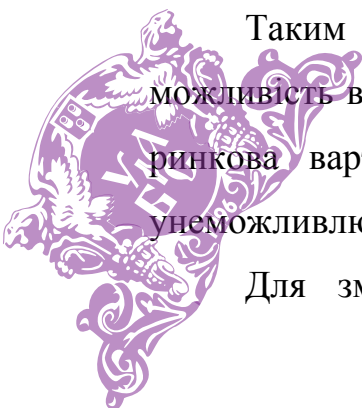
Практика свідчить, що як при визначенні вартості заставного майна, так і під час встановлення ставки дисконтування врахування фактору приналежності заставодавця до тієї чи іншої галузі економіки визначається кредитним аналітиком на його розсуд, та піддається впливу суб'єктивної оцінки кредитного спеціаліста.

Ставки дисконтування встановлюються за видами застави, не враховуючи можливі зміни ринкової вартості заставного майна у часі.

Так, дисконт вартості заставного майна до кризових явищ в економіці та під час кризи, наприклад на нерухомість, не може бути однаковим. В умовах кризи, коли ймовірність настання дефолту значно збільшується, визначення реалізаційної вартості заставного майна ускладнюється.

Таким чином, в сучасних економічних умовах виникає реальна можливість втрати забезпечення. В першу чергу, це стосується нерухомості, ринкова вартість якої підлягає значному впливу кризових явищ, що унеможливають визначення реальної ринкової вартості майна.

Для зменшення кредитного ризику пропонуємо використовувати

методичний підхід до визначення розміру вартості застави по відношенню до суми кредиту.

Заставна вартість по своїй суті більше первинна, відносно ліквідаційної вартості, тому що прямо не пов'язана з умовами оцінки й можливим в майбутньому вимушеним продажем майна. Вона вказує лише на те, що майно є коштами заставного забезпечення [80].

Як стверджує Г. Харрісон, ліквідаційна вартість – це „ціна, з якою змушений погодитися власник при продажі майна в строк, менше розумно прийнятної для ринкової експозиції” [177].

З позиції застапоутримувача необхідно передбачити всі можливі варіанти, у тому числі й можливе стягнення на предмет застави. Однак, при середньо- та довгостроковому кредитуванні прогнозувати стан ринку та ліквідаційну вартість застави на момент можливого стягнення досить важко, маючи на увазі характер і ступінь об'єктивності припущень оцінювача. У нестабільних економічних умовах, застава вартість майна в меншому ступені є функцією від фактору часу, ніж вартість запитуваного кредиту. У практичному сенсі дана обставина зумовлює наявність двох рівнів інтересів і відповідних ним підходів до оцінки власності. Ринкова або ліквідаційна вартість предмета застави (залежно від того, яку концепцію вартості обрав експерт) визначається у статичних цінах, що встановилися на дату оцінки, у той час як кредитор змушений провадити цю процедуру в динамічному вимірі [149].

Оцінка застави з погляду кредитора зводиться до питання співвідношення кредиту й вартості застави, тобто яку частку від ринкової вартості майна в грошовому вираженні, банк може видати як кредитні кошти.

Тому, банк повинен визначати ринкову вартість майна залежно від конкретних умов кредитування, тобто в першу чергу ліквідності майна виставленого під заставу. Але, аналіз банківської практики свідчить про наявність фіксованих меж співвідношення між заставною вартістю майна та

розміром кредиту (див. табл. 2.16).

На наш погляд, у сучасних умовах розвитку економіки виникає необхідність вирішення питання визначення співвідношення „кредит – застава” в розрізі ВЕД.

О. Стояною [168, с.61] відзначається, що максимальні потенційні збитки заставоутримувача у випадку порушення договірних зобов'язань і обігу стягнення на закладене майно складаються з:

- основної суми заборгованості за кредитом, що залишився до погашення;
- суми виплат відсотків за користування кредитом;
- страхових платежів, якщо майно страхувалося заставоутримувачем;
- витрат, пов'язаних з обігом стягнення (судові видатки, витрати на маркетинг та реалізацію предмета застави тощо).

Тоді без обліку фактору часу (тобто в цінах на дату оцінки) і не беручи до уваги страхові видатки, очікувані втрати кредитора у вартісному вираженні (PR) може оцінюватися по наступній спрощеній формулі [149]:

Розрахунок очікуваних втрат кредитора:

$$PR = p(A) \cdot S + p_A(B) \cdot r \cdot S \cdot T + p_{AB}(C) \cdot V \quad (2.14),$$

де p – ймовірність настання несприятливої події для кредитора (заставоутримувача);

S – сума наданого кредиту, грош. од.;

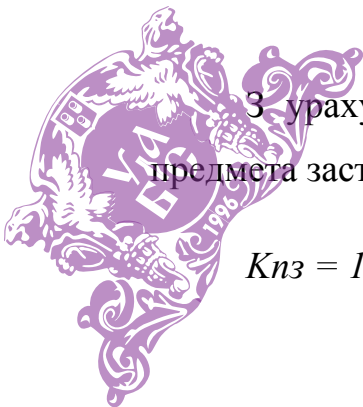
r – процентна ставка за користування кредитом, у частках одиниці;

T – кількість платіжних періодів (місяців, років);

V – витрати на стягнення боргу, грош. од.

З урахуванням формули 2.14, коефіцієнт позичкового забезпечення предмета застави (КПЗ) розраховується по формулі:

$$K_{пз} = 1 - \frac{PR}{S}, \quad (2.15)$$

де PR – очікувані втрати кредитора, грош. од.;

S – сума наданого кредиту, грош. од.

Використання формули позичкового забезпечення допомагає вирішити питання про максимальну суму кредиту, яку можна одержати під заставу даного майна.

Розглядаючи питання врахування інтересу кредитора розраховуємо співвідношення вартості застави до суми кредиту, тобто коефіцієнт заставного забезпечення. Розмір заставного забезпечення ($K_{зз}$) по кредиту розраховується як, обернена до коефіцієнта позичкового забезпечення:

$$K_{зз} = \frac{1}{K_{пз}}, \quad (2.16)$$

де $K_{зз}$ – коефіцієнт заставного забезпечення по кредиту, у частках одиниці;

$K_{пз}$ – коефіцієнт позичкового забезпечення предмета застави, у частках одиниці.

Суть завдання, що представляє інтереси кредитора, формулюється в такий спосіб – при відомій сумі запитуваного кредиту потрібно визначити суму майнового забезпечення, що відповідає мінімальному ризику кредитора.

Вище зазначені формули можуть використовуватися для вирішення завдань, що представляють інтереси заставоутримувача (кредитора) та заставодавця [149].

Проаналізувавши сучасну банківську практику, шляхом обробки статистичних даних, отримано узагальнені значення ймовірностей настання несприятливої події для кредитора (табл.2.18).

Наведені в таблиці значення ймовірностей є середніми.

Таблиця 2.18

Значення ймовірностей настання несприятливих подій для

кредитора.

Найменування ймовірності (p)	Значення ймовірності, %
Ймовірність неповернення основної суми кредиту (p(A))	10,0
Ймовірність невиконання відсотків за кредит (p(B))	23,0
Ймовірність стягнення (p(C))	15,0
Ймовірність неповернення основної суми, неотримання відсотків, неотримання застави (p (ABC))	2,0

Складено автором

Так, використовуючи формулу 2.14 розрахуємо очікувані втрати кредитора, за умов, що основні показники, такі як: розмір кредиту S , витрати на стягнення V та кількість платіжних періодів T дорівнюють одиниці, процентна ставка за кредитними операціями становить 20,0 %.

Тоді, розрахунок очікуваних втраг кредитора матиме такий вигляд:

$$PR = 0,10 + 0,23 \cdot 0,20 + 0,15 = 0,296$$

Тобто, очікувані втрати кредитора становить 29,6 %.

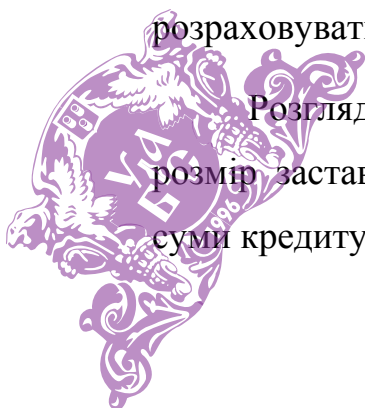
Використовуючи формулу 2.15 визначимо, яку максимальну суму кредиту можна отримати під заставу даного конкретного майна X та визначимо розмір заставного забезпечення, якщо відомо суму кредиту

Так, за даних умов, коли розмір кредиту S прийнято за одиницю, а розраховані очікувані втрати кредитора становлять 29,6 %, розмір максимальної суми кредиту розраховується як:

$$Knz = 1 - \frac{0,296}{1} = 0,704$$

Тобто, позичальник, за умови надання у заставу даного майна X може розраховувати на суму кредиту, що дорівнює 70,4 % вартості застави.

Розглядаючи іншу сторону питання – врахування інтересу кредитора, – розмір заставного забезпечення розраховується як, обернена до можливої суми кредиту, функція:

$$K_{зз} = 1 / \left(1 - \frac{0,296}{1}\right) = 1,420$$

Основним фактором впливу на значення коефіцієнта заставного забезпечення є розмір процентної ставки та, як наслідок, ступінь очікуваних втрат кредитора. У таблиці 2.19 наведено результати розрахунків очікуваних втрат кредитора та коефіцієнта заставного забезпечення в залежності від процентної ставки по кредиту.

Таблиця 2.19

Розрахунок коефіцієнта заставного забезпечення

№ п/п	% за кредит	Очікувані втрати, %	$K_{пз}$	$K_{зз}$
1.	10,00	27,30	0,73	1,38
2.	12,00	27,76	0,72	1,38
3.	15,00	28,45	0,72	1,40
4.	18,00	29,14	0,71	1,41
5.	20,00	29,60	0,70	1,42
6.	22,00	30,06	0,70	1,43
7.	25,00	30,75	0,69	1,44
8.	28,00	31,44	0,69	1,46
9.	30,00	31,90	0,68	1,47
10.	40,00	34,20	0,66	1,52

Складено автором

Виходячи з наведених у табл. 2.19 результатів розрахунків можемо зробити висновок про пряму залежність процентної ставки по кредиту з коефіцієнтом заставного забезпечення. Тобто, з підвищенням ставки по кредиту, банк вимагає від позичальника додаткової суми заставного майна.

Ілюстрація цієї залежності наведена на рисунку 2.9.

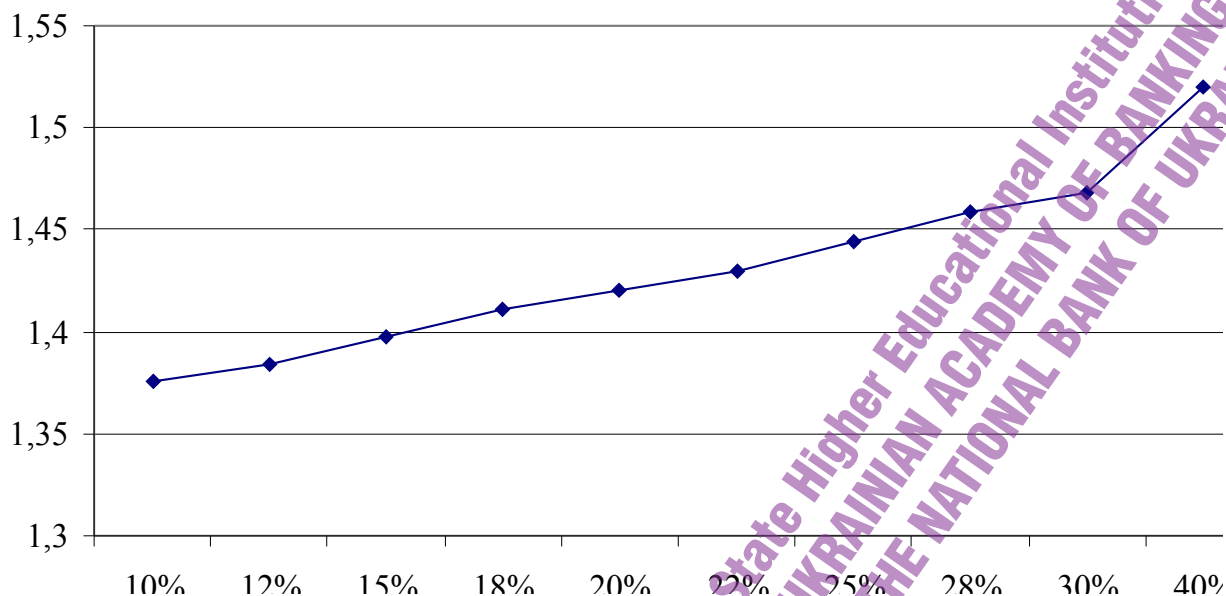

Рис. 2.9 – Динаміка зміни коефіцієнта заставного забезпечення в залежності від зміни процентної ставки по кредиту

Розраховані за запропонованою схемою коефіцієнти дозволяють встановити оптимальне співвідношення „кредит – застава” для конкретного позичальника.

Можна припустити, що значення ймовірності настання несприятливої події для кредитора залежить від галузевої приналежності позичальника, зовнішніх економічних факторів, політичних ризиків тощо. У вітчизняній практиці диференціація значень ймовірностей настання несприятливих подій відсутня.

Нами пропонується встановити залежність коефіцієнту заставного забезпечення кредиту (Кзз) від галузевої приналежності позичальника.

Для цього пропонуємо провести диференціацію значень ймовірності настання несприятливих подій для кредитора, в залежності від галузевої приналежності позичальника. Спираючись на коефіцієнти рентабельності діяльності ВЕД (див. табл.2.8), необхідно розрахувати середній коефіцієнт рентабельності діяльності за ВЕД, що аналізуються та отримане значення порівняти до одиниці. Виходячи зі співвідношень середнього коефіцієнта

рентабельності кожного окремо взятого ВЕД за 2004 – 2009 рр. до розрахованого середнього значення коефіцієнта рентабельності визначаємо відносні показники рентабельності (K_p) за кожним ВЕД окремо (табл. 2.20).

Таблиця 2.20

Значення показників рентабельності за ВЕД

Вид економічної діяльності	Коефіцієнт рентабельності, %	Відносне значення рентабельності (K_p)	$1 / K_p$
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	8,93	2,58	0,39
Промисловість	2,30	0,66	1,52
Будівництво	-0,50	-0,15	-6,67
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	2,26	0,65	1,54
Транспорт та зв'язок	4,31	1,25	0,80
Середній показник рентабельності	3,46	1,00	1,00

Складено автором

Для диференціації ймовірностей настання несприятливих подій для кредитора в залежності від галузевої приналежності позичальника можна використовувати відносний показник рентабельності ВЕД (K_p). Помножуючи середні значення ймовірностей настання несприятливих подій для кредитора на „перевернуте” відносне значення рентабельності ВЕД ($1/K_p$) отримаємо значення ймовірностей настання несприятливих подій для кредитора скоригованих на галузеву приналежність позичальника (таблиця 2.21).

Проведені розрахунки свідчать про притаманність кожному ВЕД характерного їй ризику настання несприятливих подій для кредитора.

Пропонуємо використовувати для визначення ймовірності настання несприятливих подій для кредитора розрахунок дисперсії, з наступним визначенням коефіцієнта варіації, використовуючи для цього статистичні дані рівнів рентабельності ВЕД за п'ять років.

Таблиця 2.21

Значення ймовірностей настання несприятливих подій для кредитора у розрізі ВЕД

Вид економічної діяльності	Ймовірність неповернення основної суми кредиту ($p(A)$), %	Ймовірність невиконання відсотків за кредит ($p(B)$), %	Ймовірність стягнення ($p(C)$), %	Ймовірність неповернення основної суми, неотримання відсотків, неотримання застави ($p(ABC)$), %
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	3,88	8,91	5,81	0,78
Промисловість	15,15	34,85	22,73	3,03
Будівництво	66,67	153,33	100,00	13,33
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	15,38	35,38	23,08	3,08
Транспорт та зв'язок	8,00	18,40	12,00	1,60

Складено автором

Дисперсія являє собою середньозважене з квадратів відхилень дійсних результатів від середніх очікуваних:

$$D = \sum (x - \bar{x})^2 \cdot P_n \quad (2.17)$$

де D – дисперсія;

x – очікуване значення для кожного випадку спостереження;

\bar{x} – середнє очікуване значення;

n – число випадків спостереження (частота);

P_n – ймовірність випадку.

Середнє квадратичне відхилення визначається за формулою:

$$\sigma = \sqrt{D} \quad (2.18)$$

де σ – середнє квадратичне відхилення.

Дисперсія та середнє квадратичне відхилення є критеріями абсолютної коливальності та вимірюються в тих же фізичних одиницях, що й варіююча ознака.

Коефіцієнт варіації – відносна величина. Коефіцієнт варіації розраховується як співвідношення середнього квадратичного відхилення до середньої арифметичної та показує ступінь відхилення отриманих значень:

$$CV = \frac{\sigma}{\bar{x}} \cdot 100\% \quad (2.19)$$

де CV – коефіцієнт варіації, %;

σ – середнє квадратичне відхилення;

\bar{x} – середнє очікуване значення.

Коефіцієнт варіації може змінюватися від 0 до 100%. Чим більший коефіцієнт, тим сильніше коливання.

В економічній статистиці встановлена така оцінка різних значень коефіцієнта варіації:

- до 10 % – слабкі коливання;
- 10 % – 25 % – помірні;
- вище 25 % – висока.

Відповідно, чим вище коливання, тим більший ризик [139].

Схематично підхід до визначення коефіцієнту заставного забезпечення представлено на рис. 2.10.

Підхід до визначення коефіцієнту заставного забезпечення дає можливість банку не лише формувати якісний кредитний портфель, а й контролювати рівновагу бізнесу позичальника.

Впровадження даного підходу до врахування тенденцій розвитку галузі приналежності суб'єктів господарювання дозволить якісно реалізувати один з найважливіших принципів банківського кредитування (забезпечення), та враховуючи відповідність між вартістю забезпечення та заборгованістю за кредитом, значно зменшувати ризики від проведення кредитних операцій

банком.

Рис. 2.10. Порядок визначення коефіцієнта заставного забезпечення

Застосування на практиці даного підходу посилить роль забезпечення, як важливого фактору повернення кредиту та дозволить захищати майнові інтереси банку при можливому порушенні позичальником прийнятих на себе зобов'язань.

ВИСНОВКИ ПО РОЗДІЛУ 2

Аналіз теоретичних аспектів функціонування банківської системи показав, що система економічної оцінки вимагає ряду вдосконалень в теоретичній області, а саме:

- визначення підходу до комплексного врахування галузевих особливостей позичальника при проведенні банківського кредитування на етапах оцінки кредитоспроможності, визначення заставного забезпечення кредиту та моніторингу кредитної операції;
- удосконалення підходів до визначення кредитного рейтингу при проведенні банківського кредитування;
- удосконалення підходів до визначення розміру вартості застави у відношенні до суми кредиту;
- практичне застосування методів оцінки тенденцій розвитку галузей української економіки при проведенні банківського кредитування.

Для обґрунтування необхідності врахування галузевої приналежності підприємства - позичальника при проведенні банківського кредитування

було проведено аналіз діяльності підприємств за галузями економіки та досліджено розвиток галузей економіки окремо. Було проаналізовано методики оцінки кредитоспроможності позичальника дев'яти банківських установ.

На підставі проведеного аналізу виявлено притаманність кожній галузі економіки характерного їй розвитку та рівня чутливості до змін в економічних процесах держави.

Виходячи з цього, обґрунтовано необхідність застосування існуючих методів оцінки кредитоспроможності шляхом коригування на стан розвитку галузі. Якісна оцінка кредитоспроможності позичальника передбачає аналіз не лише фінансового стану, а й зовнішнього середовища функціонування підприємства та галузевих особливостей, які обумовлюють специфіку проведення фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання.

В роботі було удосконалено підхід до проведення банківського кредитування на основі врахування галузевих особливостей діяльності позичальника, шляхом:

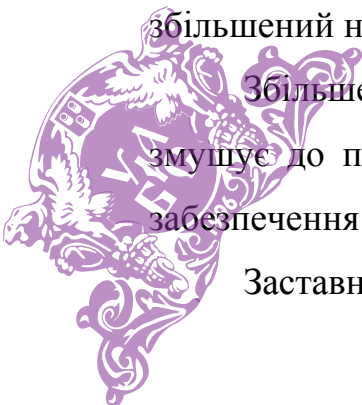
- визначення кредитного рейтингу позичальника на основі введення коригуючої поправки до бальної оцінки його кредитоспроможності;
- визначення коефіцієнта заставного забезпечення кредиту на основі врахування відмінностей у рентабельності діяльності галузей економіки.

У розділі розроблено методику рейтингування рівнів рентабельності галузей економіки та позичальника з інтегральним значенням у 10 балів.

За результатами врахування стану розвитку галузі приналежності позичальника кредитний рейтинг позичальника може бути зменшений або збільшений на 10 балів.

Збільшення частки проблемних кредитів в кредитних портфелях банків змушує до перегляду підходів банківської системи до визначення розміру забезпечення кредиту.

Заставне забезпечення в сукупності з якісним аналізом

кредитоспроможності дозволяє попередити втрати при дефолті у разі завищення оцінки застави та зменшення обсягів кредитування та недоотримання прибутків при заниженні оцінки застави.

В роботі визначено коефіцієнт заставного забезпечення кредиту по кожній галузі окремо. Для визначення цього коефіцієнту нами запропоновано підхід до визначення ймовірностей настання несприятливих подій для кредитора. Розрахунок співвідношення вартості застави до суми кредиту визначається в залежності від галузевих особливостей діяльності позичальника.

Вирішення даних задач дозволяє комплексно враховувати галузеві особливості діяльності позичальника на різних етапах банківського кредитування.

Використання даного підходу надасть можливість максимально точно та об'єктивно оцінювати кредитоспроможність позичальника та проводити його кредитування не порушуючи рівновагу його бізнесу. Окрім того, використання запропонованого підходу значно полегшить роботу кредитних експертів та дозволить оперативно враховувати стан розвитку галузей економіки країни.

Застосування даного підходу до врахування впливу галузевої приналежності суб'єктів господарювання надасть змогу, враховуючи відповідність між вартістю забезпечення та заборгованістю за кредитом, значно зменшувати ризики від проведення кредитних операцій банком та узгоджувати при цьому інтереси позичальника та кредитора.

Основні положення даного розділу дисертаційної роботи опубліковані автором у роботах [53 – 56, 58].

РОЗДІЛ 3.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВРАХУВАННЯ ГАЛУЗЕВИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПРИ БАНКІВСЬКОМУ КРЕДИТУВАННІ

3.1. Шляхи забезпечення ефективності проведення банківського кредитування

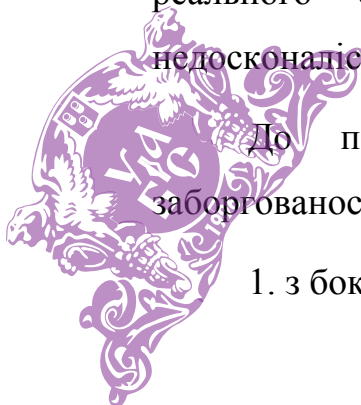
Забезпечення ефективності банківського кредитування, як основного виду діяльності банківської установи, зумовлюється адекватністю теоретичних та практичних положень, на яких базуються кредитні відносини банків з позичальниками, фактичними відносинами між банками та клієнтами, через здійснення позичкових операцій.

Аналіз діяльності системи комерційних банків, що стрімке погіршення фінансового стану багатьох банків за останні роки було спричинено збитками кредитної діяльності. Ці збитки зумовлюються несвоєчасною сплатою відсотків за наданими кредитами, неповерненням самих боргів, а часто й залученням занадто дорогих кредитних ресурсів та їх нерентабельним розміщенням. Існує досить велика кількість прострочених кредитів, практика багаторазової пролонгації, затримка повернення позик клієнтами банку, що свідчить про недосконалість існуючих систем та методик здійснення кредитного моніторингу [69].

Причинами зростання простроченої (проблемної) заборгованості залишаються обумовлений фінансовою нестабільністю підприємств реального сектору високий рівень кредитного ризику, а також недосконалістю нормативної бази регулювання кредитних операцій.

До переліку причин виникнення простроченої (проблемної) заборгованості за кредитним портфелем банку можна віднести:

1. з боку банку:

- а). кредитування інсайдерів та пов'язаних осіб;
- б). порушення принципів кредитування;
- в). брак нагляду за проведенням кредитних операцій;
- г). недостатність повної та найсвіжішої інформації;
- д). недостатній рівень компетенції кредитних працівників;
- ж). не виважений підхід до диверсифікації кредитного портфелю тощо.

2. з боку позичальника:

- а). фінансові труднощі позичальника (тимчасові та довгострокові):

- зниження виручки;
- зменшення (відсутність) попиту на продукцію (послуги);
- невиконання зобов'язань з боку контрагентів;
- не виважена інвестиційна стратегія;

- б). шахрайські дії керівництва (власників) бізнесу.

Сучасна банківська система висуває певні вимоги до банківських працівників: володіння достовірною інформацією про позичальника та забезпечення її постійного оновлення.

Аналіз банківської практики свідчить що виникнення простроченої заборгованості у більше ніж половини проблемних боржників спричинили тимчасові або довгострокові фінансові труднощі, викликані зниженням виручки, зміною зовнішніх факторів та недостатнім рівнем кваліфікації кредитних працівників. Тому, виникає необхідність у проведенні банками більш жорсткого контролю (моніторингу) за якістю позичальника та виконанням ним усіх умов кредитного договору, з метою своєчасного застосування ефективних заходів для мінімізації кредитного ризику.

Для попередження можливих ризиків неповернення кредиту

здійснюється кредитний моніторинг. Він включає в себе безперервне, послідовне та систематичне спостереження та аналіз діяльності учасників економічних відносин.

Основними правилами організації моніторингу кредитних операцій є:

1. дотримання принципів кредитування (строковості, повернення, платності, забезпеченості, цільового використання);
2. аналіз змін фінансово-господарської діяльності позичальника;
3. контроль за виконанням умов кредитного договору;
4. контроль за виконанням договору забезпечення по кредиту та станом заставного майна;
5. виконання інших умов кредитного договору.

За умов відсутності загальноприйнятих нормативів проведення кредитного моніторингу, банки самостійно, на свій розсуд, встановлюють свою власну систему моніторингу кредитних операцій.

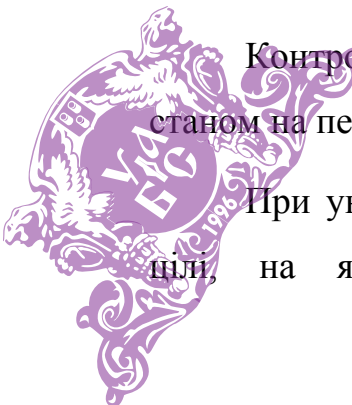
З метою мінімізації кредитного ризику та підвищення якості кредитного портфелю банку запропоновано проводити більш детальний аналіз середовища існування позичальника та його залежності від тенденцій розвитку галузі.

Організація моніторингу передбачає наявність методичного забезпечення, збір та аналіз інформації, аналіз дотримання та виконання умов кредитного договору (рис. 3.1).

Особливостями запропонованої послідовності проведення моніторингу кредитної операції є поглиблення збору інформації, за рахунок аналізу сфери діяльності позичальника, з точки зору тенденцій розвитку галузі.

Контроль (переоцінка класу позичальника) проводиться щоквартально, станом на перше число кварталу.

При укладанні кредитного договору визначаються та обумовлюються цілі, на які можливе використання коштів. Дотримання цільової

спрямованості позики підтверджується використанням фінансових документів, укладених договорів з господарської діяльності, бізнес-плани, техніко-економічні обґрунтування та інше.

Незалежно від виду діяльності та мети кредитування, аналіз фінансово-економічного стану клієнта зводиться до дослідження рівноваги його бізнесу.

Рис. 3.1. Схема проведення моніторингу кредитної операції

Метою такого дослідження є отримання уявлення про:

- структуру кінцевих власників бізнесу та принципи управління;
- схеми ведення господарської діяльності;
- наявність пов'язаних осіб та ступінь взаємодії між ними;
- структуру активів та зобов'язань бізнесу, ліквідність бізнесу;
- фінансові результати діяльності, рентабельність та ефективність діяльності;
- перспективи розвитку діяльності клієнта;
- потенційно можливі ризики.

Аналіз фінансово-економічного стану та кредитоспроможності клієнта відбувається на базі:

- фінансової звітності підприємств: форм № 1 „Баланс”, № 2 „Звіт про фінансові результати”, № 3 „Звіт про рух грошових коштів”;
- фінансових даних внутрішнього обліку клієнта (управлінські дані).

Мета моніторингу фінансового стану позичальника полягає у періодичній перевірці поточного фінансового стану клієнта. Моніторинг відбувається під час проведення періодичного фінансового аналізу, з метою визначення класу позичальника та формування відповідного резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями (згідно з

вимогами Національного банку України).

Аналіз фінансового потенціалу позичальника, його кредитоспроможності, власних коштів проводиться на підставі даних офіційної регулярної фінансової звітності з урахуванням періодичності, встановленої вимогами кредитного договору.

Невід'ємною складовою процесу моніторингу є контроль за збереженням об'єкта застави, який передбачає своєчасне отримання достовірної інформації про склад та вартість наявних предметів застави; відстеження ринкової кон'юнктури з метою можливого продажу предмету застави та нагляд дотриманням заставодавцем умов договору.

Аналіз тенденцій розвитку галузі, до якої належить позичальник проводиться на підставі статистичних даних оприлюднених Державним комітетом статистики України.

Вплив галузевого фактору на діяльність позичальника визначається шляхом врахування зміни середньогалузевих показників рентабельності діяльності. При проведенні розрахунку класу позичальника за основу приймається порядок визначення кредитного рейтингу позичальника шляхом введення коригуючої поправки до його бальної оцінки кредитоспроможності представлений нами в пункті 2.2. При цьому, для проведення рейтингування рівнів рентабельності позичальника та галузі його приналежності додатково вводиться один часовий період. Враховуючи щоквартальну періодичність проведення моніторингу фінансового стану позичальника додатковим часовим періодом виступає квартал. У відповідності до запропонованого підходу була встановлена комбінація виправлень кредитного рейтингу позичальника. Результати коригування кредитного рейтингу позичальника на прикладі методики оцінки фінансового стану позичальника – юридичних осіб ПАТ „Банк” представлено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Комбінації виправлень рейтингової оцінки позичальника*

Клас позичальника	Кількість набраних балів	Комбінації виправлень рейтингової оцінки позичальника	
		Діапазон коригуючої поправки	
		+ [0-10]	- [0-10]
А	200 – 240	А	Б
Б	150 – 195	А	В
В	95 – 145	Б	Г
Г	20 – 90	В	Д
Д	0 – 15	Д	Д

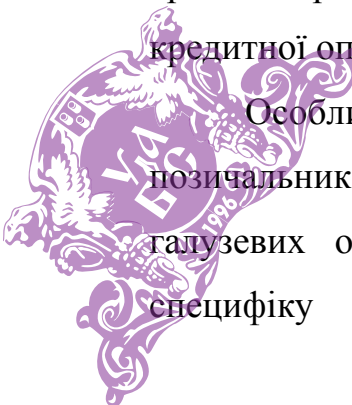
Складено автором

Проведення моніторингу кредитної операції дасть змогу банку досягти головної мети кредитної політики щодо зменшення кредитних ризиків, забезпечити діючий та оперативний контроль за дотриманням процедури банківського кредитування, а також конкретизувати кінцеві цілі та способи досягнення ефективності проведення банківського кредитування.

3.2 Модель врахування галузевих особливостей в процесі банківського кредитування

Враховуючи результати дослідження існуючих підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника та визначення вартості заставного майна, було розроблено власний підхід до комплексного галузевих особливостей діяльності позичальника на етапах оцінки кредитоспроможності, визначення розміру забезпечення та моніторингу кредитної операції.

Особливостями даного підходу є аналіз не лише фінансового стану позичальника, а й зовнішнього середовища функціонування підприємства та галузевих особливостей (тенденцій розвитку галузі), які обумовлюють специфіку проведення фінансово-господарської діяльності суб'єкта

господарювання.

Застосування даного підходу передбачає виконання завдань, що ставляться перед банківським кредитуванням:

1. ретельна оцінка можливості погашення та аналізу наміру потенційного позичальника;
2. юридично грамотне оформлення кредитних угод у відповідності до встановлених лімітів;
3. контроль за цільовим використанням кредитних коштів;
4. активний моніторинг та управління окремим кредитом і всього кредитного портфелю, у відповідності до встановленого банком порядку.

Ретельна оцінка можливості погашення та аналізу наміру потенційного позичальника передбачає наступні етапи:

1. Отримання повної та певної інформації про позичальника:
 - галузь (ВЕД);
 - тривалість ведення бізнесу;
 - взаємовідносини з іншими підприємствами та організаціями;
 - кредитна історія.
2. Аналіз фінансового потенціалу позичальника, його кредитоспроможності та власних коштів, що проводиться на підставі даних фінансової звітності, у відповідності до методики оцінки кредитоспроможності позичальника, встановленої банком.
3. Оцінка забезпечення проводиться за наступними критеріями:
 - тип забезпечення;
 - ліквідність забезпечення;
 - можливість контролю.
4. Аналіз замовленого проекту за даними техніко-економічного обґрунтування:
 - визначення мети фінансування;

- визначення джерела погашення заборгованості;
- оцінка ризиків;
- фінансовий аналіз.

5. Аналіз розвитку галузі, до якої належить позичальник, шляхом оцінки тенденцій розвитку галузі на базі розрахунку показника рентабельності діяльності за певний проміжок часу з наступним його рейтингуванням. Проводиться на підставі статистичних даних, оприлюднених Держкомстатом.

6. Документальне оформлення результатів оцінки, визначення категорій кредитів по ступеню ризику у відповідності із класифікацією.

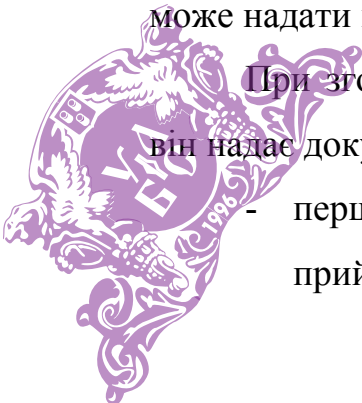
Узагальнюючим результатом дослідження є розробка структурно-логічної схеми врахування галузевих особливостей позичальника при проведенні банківського кредитування (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Структурно-логічна схема врахування галузевих особливостей діяльності позичальника

При першій появі клієнта в Банку кредитний експерт визначає відповідність клієнта цільовій аудиторії за кредитним продуктом (відновлювальна кредитна лінія, невідновлювальна кредитна лінія, овердрафт, строковий кредит) та мету отримання кредиту. Ознайомлює його з умовами кредитування та витратами на оформлення договорів та отримання кредиту, проводить співбесіду про діяльність клієнта та з'ясовує, яке майно може надати клієнт для забезпечення кредиту.

При згоді потенційного позичальника з умовами кредитування Банку він надає документи, які поділяються на дві групи:

- перша – документи, необхідні для розгляду кредитної заявки та прийняття рішення за кредитом;

- друга – для оформлення договорів та надання кредиту після прийняття Банком позитивного рішення щодо кредитування.

Проведення оцінки кредитоспроможності позичальника є основним етапом банківського кредитування. Оскільки нездатність виконати зобов'язання однією стороною (позичальником) може вплинути на можливості виконати зобов'язань іншою стороною – банком.

Клієнти можуть погашати заборгованість тільки згідно зі своїми фінансовими можливостями. Видача занадто великих кредитів у порівнянні з кредитоспроможністю клієнта призведе і клієнта, і банк до складної ситуації.

Кредитні операції є специфічними, так як банк може зазнати фінансових втрат у цих операціях, якщо клієнт не буде здатним виконати свої зобов'язання. Тому, основний підхід до оцінювання кредитоспроможності повинен базуватися на оцінці майбутніх доходів клієнта (аналіз грошових потоків) та можливості цих доходів покривати зобов'язання клієнта банку.

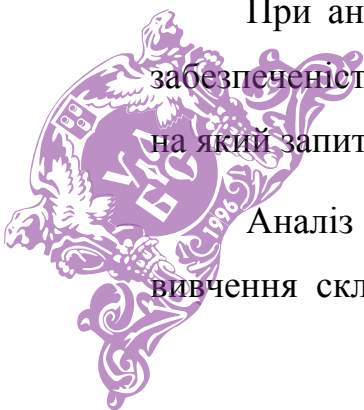
Визначення кредитоспроможності, як базової характеристики яка характеризує можливість встановлення кредитних відносин, набуває свого збільшення особливо в період кризових явищ в економіці.

Для досягнення об'єктивної оцінки фінансово-господарської діяльності позичальника показники аналізуються в динаміці якнайменше за три останні звітні дати.

При з'ясуванні фінансового стану позичальника аналізуються грошові потоки за поточними рахунками позичальника якнайменше за останні три місяці. По підприємствах із сезонним характером виробництва проводиться аналіз якнайменше за останні 12 місяців.

При аналізі фінансового стану в обов'язковому порядку аналізується забезпеченість позичальника власними коштами та їх питома вага в заході, на який запитується кредит.

Аналіз фінансового стану позичальника передбачає детального вивчення складу дебіторської заборгованості, довгострокових та поточних

зобов'язань (у тому числі кредиторської заборгованості), сум, строків їх виникнення, очікуваних (договірних) строків взаєморозрахунків. Обсяги дебіторської заборгованості та товарів (готової продукції) повинні порівнюватися з обсягами зобов'язань (в т.ч. кредиторської заборгованості). При цьому здійснюється аналіз відповідності очікуваних строків повернення дебіторської заборгованості зі строками сплати кредиторської заборгованості.

Ілюстрація процесу оцінки кредитоспроможності позичальника, її коригування на галузеву приналежність позичальника представлена на рис 3.3.

Кількісна та якісна оцінки, як складові оцінки кредитоспроможності позичальника, проводяться з використанням діючої у банку методики оцінки кредитоспроможності позичальника – юридичної особи.

Кількісна оцінка визначає ступінь достатності первинного джерела погашення затребуваного ліміту кредитування – виручки від реалізації, чистого прибутку.

Якісна оцінка характеризує :

- репутацію потенційного позичальника у діловому світі: його позицію на ринку, кредитну історію в комерційних банках, якість роботи з покупцями та поставниками, ступінь легалізації бізнесу;
- якість менеджменту, яке визначається компетентністю, рівнем освіти, згуртованістю команди менеджерів, які керують підприємством.

Рис. 3.3. Процес оцінки кредитоспроможності суб'єктів господарювання

Застосування якісних критеріїв дозволяє знизити або підвищити

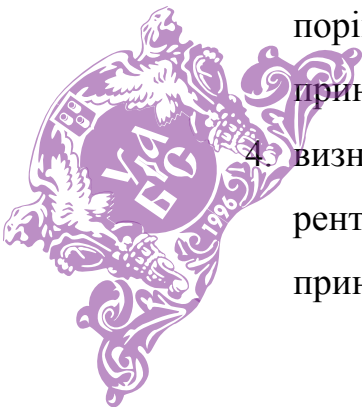
фінансову оцінку або залишити її значення без змін.

На підставі отриманих результатів кількісної та якісної оцінок визначається оцінка кредитоспроможності позичальника, яка надалі коригується на стан розвитку галузі для подальшого отримання відкоригованого кредитного рейтингу позичальника.

Виправлення на стан розвитку галузі характеризує рівень макроекономічного ризику, обумовленого економічною ситуацією в країні. Ризик розвитку галузі є ризиком, при якому економічні, фінансові умови в країні впливають на фінансові інтереси банку, тобто на благополучне завершення однієї або декількох операцій та на перспективи діяльності банку. Він характеризується матеріалізацією кризи, що може, в залежності від випадку, прийняти вид кризи балансу оплат, кризи фінансової системи, що ставить під питання виконання правових норм. У своїй менш радикальній формі, він впливає на банківський портфель, викликає особливі макроекономічні та фінансові зміни, що впливають на позичальників. У цьому значенні, ризик галузі є ризиком, який відображує вплив навколишнього середовища на операції банку.

Врахування галузевих особливостей діяльності позичальника на етапі проведення оцінки його кредитоспроможності визначається в наступній послідовності:

1. аналіз рентабельності діяльності галузі (ВЕД) за певний проміжок часу (п'ять років);
2. визначення рейтингу рентабельності діяльності галузі (ВЕД) (всередині числового ряду);
3. визначення рейтингу рентабельності діяльності позичальника у порівнянні з рейтингом рентабельності діяльності галузі (ВЕД) його приналежності;
4. визначення коригуючої поправки, як різниці рейтингових оцінок рентабельності діяльності позичальника та галузі його приналежності;

5. коригування оцінки кредитоспроможності позичальника.

Наступним етапом запропонованого нами підходу є встановлення коефіцієнту заставного забезпечення.

Сама забезпечення, окрім ефективної оцінки кредитоспроможності позичальника, є одним із факторів зниження кредитного ризику.

Питання достатності та якості забезпечення загострились у період сучасних економічних умов функціонування банківської системи, який характеризується збільшенням ймовірностей втрати позичальником можливості виконання своїх кредитних зобов'язань.

Під забезпеченням слід розуміти спосіб страхування банку від ризику неповернення клієнтом кредитних ресурсів та несплати процентів за ними.

Ринкова вартість предмету застави визначається, у відповідності до вимог кредитної політики банку, кредитним експертом або підставі звіту незалежного, акредитованого Банком, оцінювача.

На цьому етапі визначається можливість прийняття Банком у заставу того чи іншого забезпечення. Проводиться перевірка забезпечення на:

- відповідність вимогам банківського продукту;
- відсутність обмежень правового характеру та обмежень Банку на проведення угод з даним видом майна.

Вибір забезпечення проводиться з урахуванням цінності даного майна для клієнта (важливий запропонований майна для безперервного ведення бізнесу та проблематичність придбання аналогічного майна) і терміну та суми кредиту. Терміни погашення повинні бути пов'язані з економічною цінністю майна, що надається у заставу. Так, наприклад, зважаючи на те, що середній термін експлуатації автомобіля може бути оцінений у 5 – 10 років – немає сенсу надавати кредитні кошти під таку заставу на більший період, оскільки ліквідаційна вартість майна нижчою наприкінці фінансового періоду.

Наш підхід до визначення класу позичальника полягає в тому, що клієнт погашає заборгованість зі свого доходу, а не через стягнення

забезпечення позики.

Банк є кредитором грошового потоку, а не активів. До того ж, стягнення та реалізація забезпечення за позикою завжди приносить додатковий ризик та витрати часу, що завжди має негативний фінансовий вплив.

Тому, визначення необхідного розміру забезпечення по кредиту, тобто визначення співвідношення „кредит – застава”, вирішує цілий комплекс завдань та поєднує між собою всі елементи банківського кредитування.

Визначення співвідношення „кредит – застава” дозволить реально оцінювати діяльність суб'єктів господарювання та виявляти можливість загрози неповернення позики.

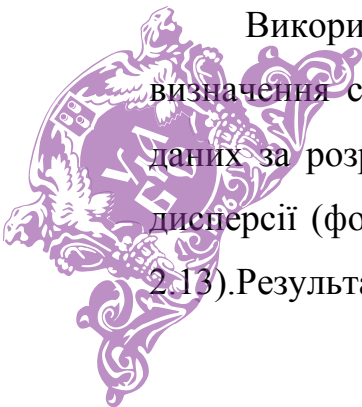
Принципові аспекти розрахунків даного підходу представлено у другому розділі даного дисертаційного дослідження.

Деталізуємо послідовність визначення коефіцієнту заставного забезпечення:

1. аналіз рентабельності діяльності галузі (ВЕД) за певний проміжок часу (п'ять років);
2. визначення ймовірностей настання несприятливих подій для кредитора по кожній галузі (ВЕД);
3. визначення очікуваних втрат кредитора, виходячи з ймовірностей настання несприятливих подій для кредитора;
4. визначення коефіцієнта заставного забезпечення галузі (ВЕД).

Для практичних розрахунків використаємо статистичні дані рентабельності діяльності за галузями економіки (ВЕД), взяті за період 2004 – 2009 рр. (див. табл. 2.8).

Використовуючи формулу 2.14 розрахуємо коефіцієнт варіації для визначення ступеню можливого ризику кредитної операції. Для отримання даних за розрахунком коефіцієнта варіації проведемо проміжні розрахунки дисперсії (формула 2.12) та середнього квадратичного відхилення (формула 2.13). Результати проведених розрахунків за ВЕД наведено в таблиці 3.2.

Для розрахунку коефіцієнта заставного забезпечення використовуються дані коефіцієнта варіації рентабельності діяльності ВЕД. З метою збереження економічного змісту розрахунку коефіцієнта варіації рентабельності діяльності, як бази для визначення ймовірностей настання несприятливих подій для кредитора, верхня межа коефіцієнта варіації дорівнює 99 % [171].

Таблиця 3.2

Розрахунок коливань рентабельності діяльності за видами економічної діяльності за 2004 – 2009 рр.

ВЕД	\bar{x} , %	$(x_{\max} - \bar{x})^2$	$\left(\frac{x_{\min} - \bar{x}}{\bar{x}}\right)^2$	D	G	V, %
Період 2004 – 2008 р.р.						
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	9,28	0,22	0,06	0,0006	0,0236	25,47
Промисловість	2,32	0,01	0,03	0,0001	0,0091	39,39
Будівництво	-0,76	0,03	0,29	0,0006	0,0251	-330,85*
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	2,18	0,04	0,21	0,0005	0,0224	102,69*
Транспорт та зв'язок	4,30	0,05	0,18	0,0004	0,0212	49,31
Період 2005 – 2009 р.р.						
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	9,68	0,19	0,08	0,0005	0,0230	23,73
Промисловість	1,60	0,02	0,11	0,0003	0,0175	109,65*
Будівництво	-2,02	0,09	0,17	0,0005	0,0227	-112,38*
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	1,40	0,08	0,14	0,0004	0,0211	150,78*
Транспорт та зв'язок	3,74	0,08	0,13	0,0004	0,0204	54,62

* – верхня межа коефіцієнта варіації дорівнює 99,0 %

Складено автором

У зв'язку з некоректністю прогнозування ймовірностей настання

несприятливих подій для кредитора, диференційованих згідно таблиці 2.18, спираючись на експертну оцінку, для розрахунків приймаємо, що ймовірності неповернення основної суми боргу, несплати відсотків за кредит та ймовірність стягнення знаходять у рівній пропорції один до одного та у свої сумі складають загальну ймовірність настання несприятливих подій для кредитора.

Проілюструємо даний підхід до оцінки критичного рівня забезпечення по кредиту, використовуючи коефіцієнт заставного забезпечення та ймовірність настання несприятливих подій для кредитора на прикладі промисловості.

Використовуючи формули 2.13 та 2.14 проведено розрахунок нижньої границі заставного забезпечення на основі даних про ймовірність настання несприятливих подій для кредитора, наведених у таблиці 2.21.

Так, ймовірність настання несприятливих подій для кредитора за період з 2004 по 2008 рр. по промисловості становить 39,39 %, в тому числі:

- ймовірність неповернення основної суми кредиту – 13,13 %;
- ймовірність невиконання відсотків за кредит – 13,13 %;
- ймовірність стягнення – 13,13 %.

Тоді, розрахунок потенційного ризику кредитора, за умови відсоткової ставки за кредит у 20 %, матиме вигляд:

$$0,13 + 0,13 \cdot 0,20 + 0,13 = 0,288$$

Критичний рівень співвідношення кредит-застава (точка g) становить:

$$K_{зз} = \frac{1}{1 - 0,288} = 1,41$$

Розрахункові значення співвідношення „кредит – застава” для промисловості наведено: за період за 2004 – 2008 рр. у табл. 3.3, за період 2005 – 2009 рр. у табл. 3.4.

Таблиця 3.3

Розрахунок коефіцієнтів заставного забезпечення для промисловості за 2004 – 2008 рр.

№ п/п	% за кредит	Коефіцієнт варіації, %	Потенційний ризик, %	<i>Кпз</i>	<i>Кзз</i>
1.	10,00	39,39	27,57	0,72	1,38
2.	12,00		27,83	0,72	1,39
3.	15,00		28,27	0,72	1,39

Продовження табл. 3.3

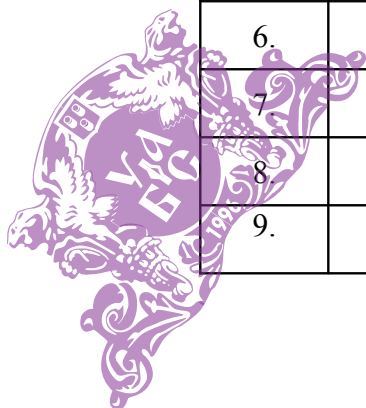
№ п/п	% за кредит	Коефіцієнт варіації, %	Потенційний ризик, %	<i>Кпз</i>	<i>Кзз</i>
4.	18,00	39,39	28,62	0,71	1,40
5.	20,00		28,88	0,71	1,41
6.	22,00		29,15	0,71	1,41
7.	25,00		29,54	0,70	1,42
8.	28,00		29,93	0,70	1,43
9.	30,00		30,20	0,70	1,43
10.	40,00		31,51	0,68	1,46

Складено автором

Таблиця 3.4

**Розрахунок коефіцієнтів заставного забезпечення для
промисловості за 2005 – 2009 рр.**

№ п/п	% за кредит	Коефіцієнт варіації, %	Потенційний ризик, %	<i>Кпз</i>	<i>Кзз</i>
1.	10,00	99,00	69,30	0,31	3,26
2.	12,00		69,96	0,30	3,33
3.	15,00		71,05	0,29	3,45
4.	18,00		71,94	0,28	3,56
5.	20,00		72,60	0,27	3,65
6.	22,00		73,26	0,27	3,74
7.	25,00		74,25	0,26	3,88
8.	28,00		75,24	0,25	4,04
9.	30,00		75,90	0,24	4,15

10.	40,00		79,20	0,21	4,81
-----	-------	--	-------	------	------

Складено автором

Виходячи з отриманих результатів (табл. 3.3, 3.4) бачимо, що за 2005 – 2009 рр. відбулися значні зміни у розвитку промисловості. Про що свідчать збільшення потенційного ризику кредитора – він збільшився більше ніж у два рази, аніж за 2004 – 2008 рр. Потенційний ризик кредитора та коефіцієнт заставного забезпечення змінюються пропорційно до зміни процентної ставки по кредиту. В середньому потенційний ризик кредитора, при розглянутих можливих процентних ставках від 10 % до 40 % становить 72,60 %, а коефіцієнт заставного забезпечення, відповідно, складає 3,65.

Так, реалізуючи запропонований підхід визначення розміру застави по галузевому фактору представлено в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Визначення розміру застави у відношенні до суми кредиту* за видами економічної діяльності

ВЕД	Діюча практика (середній діапазон)	Запропонований підхід **	
		2004 – 2008 рр.	2005 – 2009 рр.
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	2,00 – 3,00	1,23	1,21
Промисловість		1,41	3,65
Будівництво		3,65	3,65
Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку		3,65	3,65
Транспорт та зв'язок		1,57	1,67

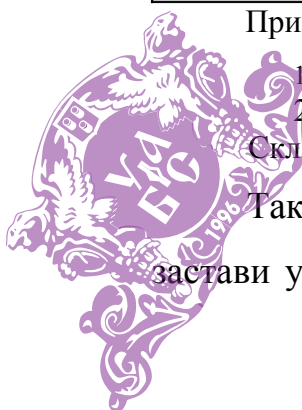
Примітки:

1 * - клас позичальника „А”;

2 ** - процентна ставка по кредиту – 20 %.

Складено автором

Так, при діючій практиці банківського кредитування загальна вартість застави у відношенні до суми кредиту становить не менше 2.00 (див. табл.

2.16). Запропонований підхід дозволяє при визначенні загальної вартості застави у відношенні до суми кредиту враховувати галузеві особливості діяльності позичальника. Відповідно проведених розрахунків співвідношенні „кредит – застава” при процентній ставці по кредиту 20 % за ВЕД на 2009 р. становить:

- сільське господарство, мисливство та лісове господарство – не менше 1,21;
- промисловість – не менше 3,65;
- будівництво – не менше 3,65;
- торгівля – не менше 3,65;
- транспорт та зв'язок – не менше 1,67.

Підхід до визначення співвідношення кредит – застава дає можливість банку не тільки контролювати рівновагу бізнесу позичальника, але й формувати якісний кредитний портфель.

З метою оперативного контролю за станом позичальника, на основі запропонованого підходу, нами розроблена форма картки врахування галузевих особливостей позичальника (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Картка врахування галузевих особливостей позичальника

Назва підприємства – позичальника			
Вид економічної діяльності			
№ п/п	Показники	Значення	Кількість балів
1.	Рівень рентабельності діяльності галузі, %		-
2.	Рейтинг рівня рентабельності галузі, балів	-	
3.	Оцінка кредитоспроможності позичальника, кредитний рейтинг, балів		
4.	Рівень рентабельності діяльності позичальника, %		-
5.	Рейтинг рівня рентабельності позичальника, балів	-	

6.	Коригуюча поправка (A)	-	
7.	Оцінка кредитоспроможності позичальника з урахуванням галузевих особливостей, кредитний рейтинг, балів		
8.	Розмір заставного забезпечення по кредиту		

Складено автором

Дана форма є прикладом складання картки – характеристики позичальника, яка може змінюватися в залежності від кредитної та ризикової політик банку.

Таким чином, контроль наведених у картці оцінки позичальника даних дає можливість кредитним експертам оперативно отримувати необхідну інформацію для оцінки рівноваги бізнесу позичальника з метою раннього попередження ймовірності настання несприятливих подій для кредитора.

Якісна оцінка кредитоспроможності та встановлення реального кредитного рейтингу позичальника дозволяють визначити коефіцієнт заставного забезпечення, враховуючи при цьому розвиток економічних процесів у галузевому аспекті. Зазначений підхід дозволить досягти узгодження інтересів кредитора і позичальника та забезпечити формування якісного кредитного портфелю, запобігаючи галузевому ризику.

3.3. Практичне застосування підходу врахування галузевих особливостей позичальника при проведенні банківського кредитування

Практична апробація та впровадження запропонованого нами підходу щодо врахування галузевих особливостей здійснено на базі методики проведення оцінки фінансового стану позичальника (контрагента) ПАТ „Банк” з використанням фінансової звітності ВАТ „Сумське машинобудівне

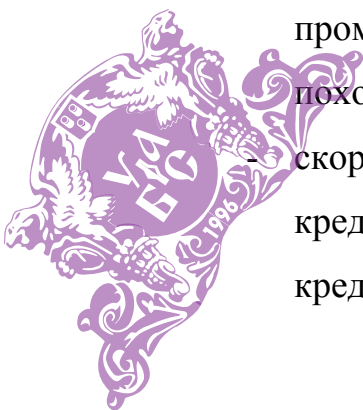
науково-виробниче об'єднання ім. М.В. Фрунзе”, яке є провідним промисловим підприємством України [100, 106, 150].

Сьогодні машинобудування в Україні як галузь промисловості переживає складні часи, що негативно впливає на діяльність акціонерного товариства.

Індекс обсягу продукції промисловості в Україні за період 2006 – 2007 рр. характеризувався приростом, але у 2008 – 2009 рр. відбулося його зменшення з 97 % у 2008 р. до 78% у 2009 р.

В цілому, менші обсяги виробництва у машинобудуванні за аналізований період спричинені дією негативних факторів:

- скорочення зовнішнього попиту на вітчизняну машинобудівну продукцію, спричинене рецесійними процесами у світовій економіці, призвело до втрат експортерами зовнішніх ринків збуту. Враховуючи високу залежність машинобудівної галузі від традиційних зовнішніх ринків збуту продукції (головним чином, російського) та низький рівень диверсифікації зовнішніх ринків, даний фактор виступає суттєвим обмеженням щодо розвитку машинобудування;
- зменшення попиту на внутрішньому ринку, пов'язане зі зниженням купівельної спроможності вітчизняних споживачів;
- вплив капіталу, зниження можливості рефінансування корпоративних зовнішніх боргів, зростання недовіри до банківської системи;
- курсова нестабільність. Суттєва девальвація гривні призвела до зростання собівартості виробництва, яке використовує в проміжному споживанні матеріальні ресурси імпортного походження;
- скорочення обсягів фінансування майже з усіх джерел (обмеження кредитування, встановлення більш жорстких умов отримання кредитів, підвищення відсоткових ставок на кредити внаслідок

погіршення ліквідності банківських установ) призвело до різкого звуження внутрішнього ринку, що, передусім, негативно позначилося на розвитку видів економічної діяльності, орієнтованих переважно на внутрішній ринок (будівництво, машинобудування, харчова промисловість) та, відповідно, зменшило попит у суміжних галузях.

Всі ці чинники мали значний вплив на результати фінансово-господарської діяльності ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе” у звітному році [100].

ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе” засновано у 1896 році. ВАТ є одним з найкрупніших в Європі виробників технологічних ліній та комплексів для хімічної, газової та інших галузей промисловості. Підприємство розробляє та виготовляє різноманітне обладнання для нафтової, хімічної, переробної промисловості, атомної енергетики та ін.: обладнання для нафтової та газової промисловості, компресорні станції та установки, насоси, центрифуги, устаткування для виробництва електроенергії, устаткування для переробки та зберігання сільськогосподарської продукції та інше устаткування.

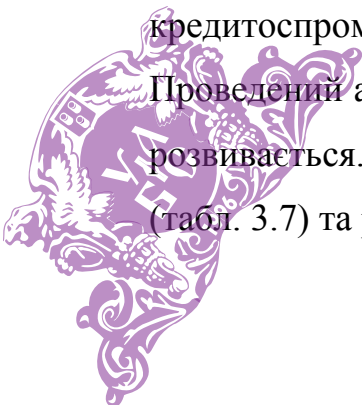
Використання новітніх досягнень науки та техніки, високий кваліфікаційний рівень інженерно-технічного персоналу забезпечують високий технічний рівень створюваного устаткування.

Сьогодні ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе” має тісні партнерські зв'язки та постачає свою продукцію в більш ніж 40 країн світу.

Використовуючи оприлюднену фінансову звітність підприємства за 2006 – 2009 рр. нами було проаналізовано фінансово-господарський стан та кредитоспроможність ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе” [150].

Проведений аналіз дає можливість стверджувати, що підприємство стабільно розвивається. Про це свідчать аналіз основних статей балансу підприємства (табл. 3.7) та результатів діяльності (рис. 3.4).

Таблиця 3.7

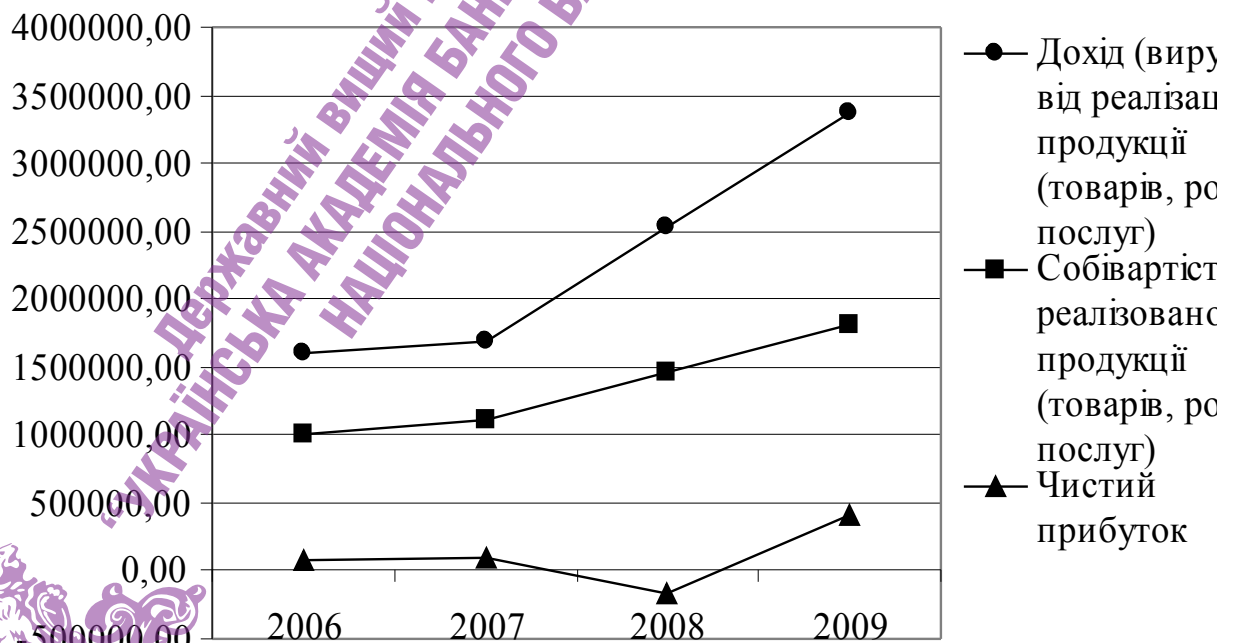
**Основні статті балансу ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе” за
2006 – 2009 рр.**

Показники	Роки				Зміна до попереднього року, +/- %		
	2006	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Валюта балансу, тис. грн.	1892117	2144568	3655547	3710597	13,3	70,5	1,5

Продовження табл. 3.7

Показники	Роки				Зміна до попереднього року, +/- %		
	2006	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Оборотні активи, тис. грн.	1131013	1230395	2463093	2869629	8,8	100,2	16,5
Необоротні активи, тис. грн.	740637	779526	757619	519199	5,3	-2,8	-31,5
Власний капітал, тис. грн.	881521	956726	741416	1097353	8,5	-22,5	48
Кредити банків, тис. грн.	242573	468241	1267138	1343450	93,03	170,62	6,02

Складено автором на основі джерела [150].

**Рис. 3.4. Динаміка фінансово-економічних результатів діяльності
ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе” за 2006 – 2009 рр.**

Аналіз фінансових результатів за аналізований період показав, що спостерігається постійний ріст доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг). Результати аналізу свідчать, що у 2008 році спостерігався різкий спад отриманого прибутку, спричинений економічною кризою, але у 2009 р. діяльність підприємства набирає обертів та ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе” отримує прибуток.

За останні чотири роки, розмір чистого прибутку збільшився майже у шість разів. Наявність нерозподіленого прибутку у розмірі 232587 тис. грн. у 2009 р. свідчить про можливість розширеного відтворення на підприємстві.

Валюта балансу підприємства має тенденцію до збільшення, так активи підприємства за період 2006 – 2009 рр. збільшились у 1,96 раз та на кінець звітного періоду склали 3 710 597 тис. грн., з них власний капітал – 1 097 353 тис. грн. Вартість необоротних активів підприємства становить 519 199 тис. грн. у 2009 році, що менше відповідного показника 2006 року на 221 438 тис. грн., тобто, темп зменшення вартості необоротних активів становить 30 %. У 2009 році підприємство збільшило обсяг оборотних активів у 2,5 рази порівняно з 2006 роком, що свідчить про збільшення обсягів його діяльності (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

**Рентабельність ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе”
за 2006 – 2009 рр.**

Показники	Роки				Зміна до попереднього року, +/-		
	2006	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Рентабельність діяльності	4,57	6,28	-6,60	12,19	1,71	-12,88	18,79
Рентабельність активів	0,04	0,05	-0,06	0,11	0,01	-0,11	0,17
Рентабельність власного капіталу	0,08	0,11	-0,19	0,44	0,03	-0,30	0,63

Розраховано та складено автором на основі джерела [150].

Головними джерелами фінансування діяльності підприємства у звітному році були власний капітал та кредити банків, частка яких у структурі джерел фінансування на кінець 2009 року становить 30 % та 36 % відповідно.

Аналізуючи рентабельність діяльності ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе” видно, що протягом аналізованого періоду спостерігаються як позитивні так і негативні значення (2008 р. – збиток).

Протягом 2009 року рентабельність діяльності підприємства має тенденцію до збільшення. Так, на кінець 2009 р. у порівнянні з 2006 р. коефіцієнт рентабельності активів збільшився на 0,07 а коефіцієнт рентабельності власного капіталу – на 0,36. Отже, підприємство досить ефективно використовує свої активи та власний капітал.

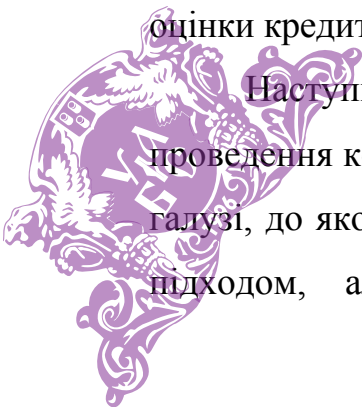
Кредитоспроможність суб'єкта господарювання формується як результат його економічної діяльності. На підставі отриманої повної та певної інформації про позичальника та його фінансової звітності, згідно методики оцінки кредитоспроможності позичальника ПАТ „Банк”, проведено фінансову та якісну оцінку позичальника.

Для проведення розрахунків оцінки кредитоспроможності ВАТ була використана фінансова звітність суб'єкта господарювання („Баланс”, „Звіт про фінансові результати”) за 2009 рік [150].

За результатами проведеної оцінки кредитоспроможності ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе” визначено бальну оцінку фінансового стану підприємства та, відповідно до рейтингової шкали визначення класу позичальників, дане підприємство може бути віднесено до класу В.

Розрахунки фінансової та якісної оцінки ВАТ на прикладі методики оцінки кредитоспроможності позичальника ПАТ „Банк” наведено у додатку Г.

Наступним кроком є встановлення коригуючої поправки для проведення коригування кредитного рейтингу позичальника на стан розвитку галузі, до якої він належить. Коригування будемо проводити за методичним підходом, алгоритм якого представлено в другому розділі даного

дисертаційного дослідження.

Значення рентабельності діяльності промисловості за 2004 – 2008 рр., що будуть використовуватися для проведення коригування оцінки кредитоспроможності занесемо в один числовий ряд та присвоїмо найменшому з аналізованих показників (0,43) – нульове значення. Максимальному ж значенню рентабельності (3,13 у 2007 р.) присвоюємо значення у 10 балів. Рейтинги інших рівнів рентабельності встановлюємо у порядку, визначеному формулою 2.6

Так, встановлення рейтингу рентабельності промисловості, наприклад за 2005 рік, матиме вигляд:

$$RIP_{2005} = \frac{2,90 - 0,43}{3,13 - 0,43} \cdot 10 = 9,15$$

Наступним кроком є внесення до сформованого числового ряду рентабельність аналізованого підприємства, рейтингування якого відбувається за тим же принципом. Розраховані рейтинги рентабельності діяльності промисловості та ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе” наведено в таблиці 3.9.

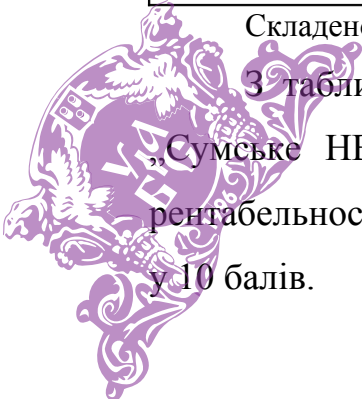
Таблиця 3.9

Рейтинги рентабельності промисловості та ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе”

Показники	Роки					ВАТ „СНВО ім. М.В.Фрунзе”, 2009 р.
	2004	2005	2006	2007	2008	
Рентабельність діяльності, %	1,95	2,90	3,08	3,13	0,43	12,19
Рейтинг рентабельності діяльності, балів	5,62	9,15	9,81	10,00	0,00	10,00

Складено автором

З таблиці видно, що значення рівня рентабельності діяльності ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе” перевищує середньогалузеве значення рентабельності діяльності за попередні роки та відповідає рейтинговій оцінці у 10 балів.

На базі отриманих рейтингових оцінок рівнів рентабельності діяльності галузі та ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе” визначено коригуючу поправку (формулу 2.9), яка становить 10 балів.

Таким чином, за результатами оцінки, у відповідності до описаного підходу, визначено коригуючу поправку. Отриманий кредитний рейтинг позичальника (клас В) було збільшено, за рахунок врахування галузевих особливостей діяльності.

Спираючись на відкориговану оцінку кредитоспроможності, основними характеристиками ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе”, як потенційного позичальника є:

- сукупний чистий дохід позичальника дозволяє погашати залучені кредитні кошти, однак імовірність його підтримування на такому самому рівні є низькою, можлива тенденція до їх зниження.
- обсяг і ліквідність забезпечення, а також якість кредиту, що видається на строк більше одного року, достатні для погашення в повному обсязі кредиту і відсотків / комісій за ним.

На основі отриманих розрахунків та використовуючи запропонований нами підхід до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника сформуємо картку врахування галузевих особливостей позичальника для ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе” (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Картка врахування галузевих особливостей позичальника

Назва підприємства – позичальника		ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе”	
Вид економічної діяльності		Промисловість	
№ п/п	Показники	Значення	Кількість балів
1.	Рівень рентабельності діяльності галузі, %	0,43	–

2.	Рейтинг рівня рентабельності галузі, балів	–	0,00
3.	Оцінка кредитоспроможності позичальника, кредитний рейтинг, балів	–	140
4.	Рівень рентабельності діяльності позичальника, %	12,21	
5.	Рейтинг рівня рентабельності позичальника, балів	–	10,00
6.	Коригуюча поправка (А)	–	10,00

Продовження табл. 3.10

№ п/п	Показники	Значення	Кількість балів
7.	Оцінка кредитоспроможності позичальника з урахуванням галузевих особливостей, кредитний рейтинг, балів	–	150
8.	Розмір заставного забезпечення по кредиту	3,65	–

Враховуючи стан розвитку галузі, до якої належить позичальник, його кредитний рейтинг може змінюватися (як у бік збільшення, так й у бік зменшення).

В результаті реалізації запропонованого підходу виникає можливість оцінити доходи від проведення банківського кредитування та прорахувати втрати банківської установи у разі дефолту позичальника (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

**Розрахунок можливих додаткових доходів (втрат) банківськими
установами України за кредитами, наданими в економіку
за 2009 р., млн. грн..**

№ п/п	Показник	Вид економічної діяльності		Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	Транспорт та зв'язок
1.	Сума кредиту	-		26 026	123 831	41 678	165 678	16 007
2.	Сума застави (діюча практика коеф. 2,00)	п.1·2,00		52 052	247 662	83 356	331 356	32 014
3.	Коефіцієнт заставного забезпечення (Кзз)	-		1,23	1,41	3,65	3,65	1,57
4.	Запропонований підхід з використанням Кзз	п.1·п.3		34 965	158 807	140 723	557 980	24 493

Продовження табл. 3.11

№ п/п	Показник	Вид економічної діяльності		Сільське господарство	Промисловість	Будівництво	Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	Транспорт та зв'язок
5.	Різниця у вартості застави	п.2 - п.4		21 888	66 451	- 63 615	- 252 238	6 708
6.	Можлива сума кредиту	п.5 / п.3		17 795	47 128	- 17 429	- 69 106	4 273

7.	Можливі додаткові доходи банку (20%)	п.6·20%	3 559	9 426	-	-	855
8.	Можливі втрати банку у разі дефолту позичальника	п.6	-	-	17 429	69 106	-

Складено автором

На основі отриманих даних було розраховано можливі доходи (втрати) банківського сектора України за 2009 р. Результати розрахунків засвідчують наявність ризикових видів економічної діяльності, за якими у 2009 р. банківські установи могли б понести втрати від погіршення економічної ситуації. Було отримано наступні результати:

можливі втрати банків у разі погіршення фінансового стану підприємств – позичальників галузі будівництва – можуть досягати 17 429 млн. грн., а в торгівлі – 69 106 млн. грн.;

можливі додаткові доходи банківського сектора від кредитування підприємств промисловості становили б 9 426 млн. грн., а по сільському господарству та транспорту і зв'язку – 3 559 та 855 млн. грн. відповідно.

За результатами отриманих розрахунків можна зробити висновок, що завищення оцінки застави призводить до втрати при дефолті, а заниження оцінки застави – до зменшення обсягів кредитування та недоотримання прибутків банками України.

Впровадження даного підходу до врахування впливу галузевих особливостей позичальника дозволить якісно реалізовувати принципи банківського кредитування та, враховуючи відповідність між вартістю забезпечення та заборгованістю за кредитом, значно зменшувати ризики від проведення кредитних операцій банком, що дозволяє зробити висновок про можливість застосування авторського підходу у вітчизняній практиці банківського кредитування.

ВИСНОВКИ ПО РОЗДІЛУ 3

Розроблений у роботі підхід до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника при проведенні банківського кредитування являє собою сукупність прийомів, які використовуються для мінімізації кредитного ризику, його постійного контролю та оптимізації управління ризиком.

Запропонований підхід має вирішувати задачі підвищення якості оцінки кредитоспроможності позичальника, визначення співвідношення „кредит – застава”, здійснення моніторингу фінансового стану позичальника, стану забезпечення та рівня розвитку галузі при кредитуванні суб'єкта господарювання, визначення галузевої структури кредитного портфелю банку, зменшення кредитного ризику та підтримку рівноваги бізнесу позичальника.

Методичні підходи до врахування стану розвитку галузі пропонується застосовувати при визначенні кредитоспроможності позичальника та розміру заставного забезпечення по кредиту, що дозволяє здійснювати контроль та управління кредитними ризиками, враховувати в режимі реального часу не тільки фінансовий стан позичальника, а й стан розвитку галузі, та приймати обґрунтовані рішення щодо кредитування позичальника.

А це дозволяє припустити, що його запровадження дозволить удосконалити підходи до проведення банківського кредитування.

В роботі обґрунтовано необхідність посилення ролі моніторингу кредитної операції, з метою попередження можливих ризиків неповернення кредиту, шляхом безперервного, послідовного та систематичного спостереження та аналізу діяльності учасників економічних відносин.

Узагальнено основні правила організації моніторингу кредитних операцій, а саме: дотримання принципів кредитування (строковості, повернення, платності, забезпеченості, цільового використання); аналіз змін фінансово-господарської діяльності позичальника; контроль за виконанням

умов кредитного договору; контроль за виконанням договору забезпечення по кредиту та станом заставного майна; виконання інших умов кредитного договору.

Організація моніторингу передбачає наявність методичного забезпечення, збір та аналіз інформації, аналіз дотримання та виконання умов кредитного договору.

Метою розробленого підходу щодо врахування галузевого фактору є мінімізація потенційних втрат банку при проведенні активних операцій та дієвий контроль за виконанням зобов'язань позичальника.

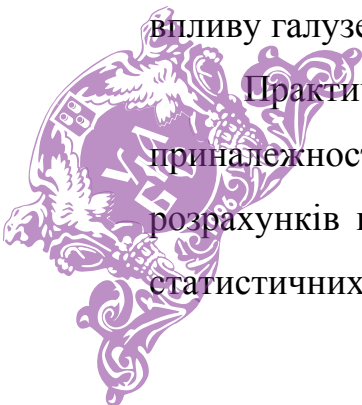
Для досягнення зазначеної мети кредитний процес повинен включати ретельну оцінку можливості погашення та аналіз наміру потенційного позичальника, юридично грамотне оформлення кредитних угод у відповідності до встановлених лімітів, контроль за цільовим використанням кредитних коштів, моніторинг та управління окремим кредитом і всього кредитного портфелю у відповідності до встановленого банком порядку.

Галузевий фактор є ризиком, який може викликати особливі макроекономічні та фінансові зміни, що впливають на діяльність позичальника. Тобто, ризик галузі є змінною навколишнього середовища, що впливає на операції банку.

Врахування галузевої приналежності позичальника пропонується проводити на етапах визначення оцінки кредитоспроможності, визначення розміру кредитного забезпечення та проведення моніторингу кредитних операцій.

Узагальнюючи всі проведені дослідження в роботі була розроблена картка – характеристика позичальника, на базі якої проводяться розрахунки впливу галузевої приналежності позичальника.

Практична апробація запропонованого підходу до врахування галузевої приналежності позичальника була підтверджена шляхом проведення розрахунків на базі фінансової звітності ВАТ „СНВО ім. М.В. Фрунзе” та статистичних даних щодо кредитів, наданих в економіку України.

Використовуючи методику оцінки кредитоспроможності позичальника ПАТ „Банк”, у відповідності до запропонованого підходу проведено коригування кредитного рейтингу позичальника, визначеного згідно методики банку у бік підвищення класу позичальника.

Враховуючи темпи розвитку галузей економіки розраховано коефіцієнт позикового забезпечення галузі, на базі якого встановлюється сума позикового забезпечення позичальника, у відповідності до галузі його приналежності.

Роботу присвячено вдосконаленню банківського кредитування суб'єктів господарювання, що дозволить забезпечити рівновагу ринкових структур економіки, сприяти розвитку соціально-економічного та інвестиційного клімату країни, допомагати у стабілізації ринкових процесів та подоланні кризових явищ в економіці та забезпечувати узгодження інтересів усіх учасників кредитних відносин.

Основні положення даного розділу дисертаційної роботи опубліковані автором у роботах [45, 50, 51, 57].

ВИСНОВКИ

Проблеми банківської системи призводять до виникнення труднощів у реальному секторі економіки. Найчастіше фінансова криза починає перевіряти стійкість економіки саме з банківської системи.

Наслідки фінансової кризи спричиняють погіршення фінансового стану і кредитоспроможності підприємств.

Рівновага бізнесу суб'єкту господарювання залежить від впливу факторів як внутрішнього так і зовнішнього середовища функціонування підприємства – позичальника.

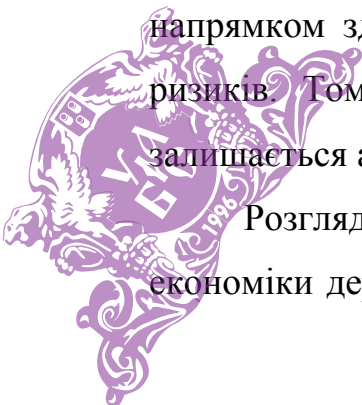
Збільшення кількості збиткових підприємств та обсягів неповернених кредитів нашою думкою є наслідком недосконалості методик оцінки кредитоспроможності позичальників банків та неврахування ними реальних економічних процесів у країні.

Така неадаптованість методик оцінки кредитоспроможності позичальників українських банків та неврахування ними галузевих особливостей діяльності позичальника є причинами неадекватної оцінки кредитоспроможності позичальника.

Важливим інструментом розвитку економічних процесів є банківське кредитування, за допомогою якого здійснюється регулювання ринкових процесів розвитку суб'єктів господарювання, галузей та економіки в цілому, шляхом перерозподілу тимчасово вільної вартості на умовах строковості, платності, повернення та забезпечення.

Основною та необхідною умовою якісного функціонування всієї банківської системи, з огляду на те, що кредитування є найважливішим напрямком здійснення банком активних операцій, є зменшення кредитних ризиків. Тому, питання щодо удосконалення банківського кредитування залишається актуальним.

Розглядаючи банківське кредитування та його роль у формуванні економіки держави, можна виділити основні напрямки впливу на економіку

State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

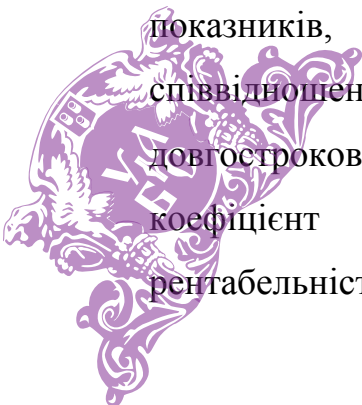
держави:

1. забезпечення рівноваги ринкових структур економіки на конкурентних засадах;
2. сприяння розвитку соціально-економічного та інвестиційного клімату країни;
3. стабілізація ринкових процесів та допомога у подоланні кризових явищ в економіці.

На основі аналізу кредитного портфеля банківської системи виявлено, що впродовж 2004–2009 рр. спостерігається збільшення обсягів прострочених кредитів більше ніж у 10 разів. Виходячи з такої ситуації, в роботі обґрунтовано висновок щодо необхідності застосування раціональних методів зниження втрат за кредитними операціями шляхом врахування впливу на фінансово-економічну діяльність позичальника таких факторів зовнішнього середовища, як тенденції розвитку галузі та галузева специфіка майна, що надається у заставу.

В процесі дослідження автором систематизовано погляди науковців щодо проблем визначення галузевого фактора, що визначається рядом особливостей, які обумовлюють специфіку проведення фінансово-господарської діяльності суб'єкта господарювання. Визначальними при цьому є використання ресурсів, виробничий процес, специфіка готової продукції тощо. Обґрунтовано доцільність розширення переліку факторів, пов'язаних з певною галуззю, шляхом врахування специфіки майна, що надається у забезпечення кредиту.

В дисертаційній роботі проведено дослідження тенденцій розвитку галузей національної економіки на основі таксономічного аналізу кількісних показників, таких як: коефіцієнт покриття, коефіцієнт автономії, співвідношення короткострокових кредитів до власного капіталу, частка довгострокових зобов'язань у валюті балансу, знос основних засобів, коефіцієнт оборотності запасів, рентабельність власного капіталу, рентабельність діяльності, співвідношення кредиторської та дебіторської

заборгованостей, співвідношення прибутку прибуткових підприємств до збитку збиткових підприємств, співвідношення кількості прибуткових підприємств до кількості збиткових.

На підставі проведеного аналізу динаміки коефіцієнта таксономії автором виявлено притаманність кожній галузі економіки своїх тенденцій розвитку та рівня чутливості до змін в економічних процесах держави.

Суб'єкт господарювання в процесі своєї діяльності зустрічається з чималою кількістю ризиків, що впливаючи на рівновагу його бізнесу збільшують кредитні ризики.

За цей період економістами було розроблена велика кількість методик прогнозування банкрутства підприємств, які можна поділити на кількісні моделі (моделі Е.Альтмана, Г.Спрінгейта, Ф.Ліса, У.Бівера, Р.Тафлера) та якісні (модель Аргенті).

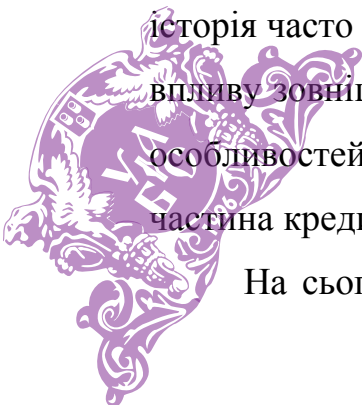
Умовою попередження настання несприятливих подій для кредитора та зниження ступеню кредитного ризику є якісна та всебічна оцінка фінансово – економічного стану підприємства-позичальника та його кредитоспроможності.

На сьогоднішній день, підходів до трактування поняття кредитоспроможності безліч та не існує єдиних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника. Всі розглянуті визначення кредитоспроможності зводяться до наявності у позичальника передумов для одержання та погашення кредиту.

Для якісної оцінки кредитоспроможності позичальника необхідною умовою є аналіз зовнішнього середовища підприємства-позичальника, в тому числі аналіз галузевих особливостей його діяльності.

Так, стійкий фінансовий стан, ліквідне забезпечення, відмінна кредитна історія часто не є безумовною гарантією повернення кредиту. Саме внаслідок впливу зовнішніх факторів діяльності позичальника, неврахування галузевих особливостей діяльності підприємств різних галузей економіки значна частина кредитів може перетворитися на проблемні.

На сьогодні існує значна кількість методик оцінки фінансового стану

позичальника та його надійності погашення боргу у встановлений банком строк. Тому, як наслідок, використовуються різні прийоми та методи щодо оцінки кредитоспроможності.

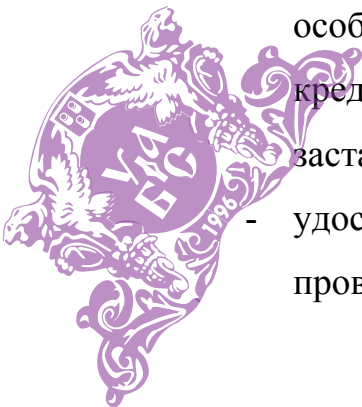
Кредитоспроможність є інтегральною характеристикою позичальника. Оцінка кредитоспроможності передбачає використання сукупності різноманітних методів збору та обробки необхідної інформації про позичальника. Для якісної оцінки кредитоспроможності позичальника та визначення можливості надання йому кредиту, необхідно враховувати всі можливі ризики, притаманні діяльності суб'єкта господарювання, що впливають на рівновагу його бізнесу та можуть стати причиною кредитного ризику.

Тому, важливим є проведення всебічного наукового аналізу з подальшою розробкою методичного підходу до врахування впливу галузевої приналежності суб'єкта господарювання на його кредитоспроможність з обґрунтуванням відповідних підходів та заходів, що дозволять досягти відповідний рівень кредитоспроможності позичальника.

Розробка та використання обґрунтованих методичних підходів врахування галузевої приналежності позичальника дозволить банку реально оцінюючи кредитоспроможність позичальника та визначати необхідну вартість застави, зменшити кредитні ризики та забезпечити рівновагу фінансово – економічного стану позичальника.

Аналіз теоретичних аспектів функціонування банківської системи показав, що система економічної оцінки вимагає ряду вдосконалень в теоретичній області, а саме:

- визначення підходу до комплексного врахування галузевих особливостей позичальника при проведенні банківського кредитування на етапах оцінки кредитоспроможності, визначення заставного забезпечення кредиту та моніторингу кредитної операції;
- удосконалення підходів до визначення кредитного рейтингу при проведенні банківського кредитування;

- удосконалення підходів до визначення розміру вартості застави у відношенні до суми кредиту;
- практичне застосування методів оцінки тенденцій розвитку галузей української економіки при проведенні банківського кредитування.

Для обґрунтування необхідності врахування галузевої приналежності підприємства - позичальника при проведенні банківського кредитування було проведено аналіз діяльності підприємств за галузями економіки та досліджено розвиток галузей економіки окремо. Було проаналізовано методики оцінки кредитоспроможності позичальника дев'яти банківських установ.

В роботі було уточнено підхід до проведення банківського кредитування щодо врахування галузевих особливостей діяльності позичальника, шляхом:

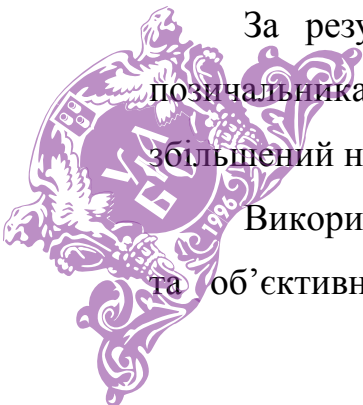
- удосконалення методичних підходів до оцінки кредитоспроможності позичальника на основі проведення її коригування оцінки кредитоспроможності позичальника на ступінь розвитку галузі діяльності позичальника;
- розробки методичних підходів до визначення коефіцієнту заставного забезпечення;
- організація моніторингу кредитної операції при регулярній переоцінці фінансового стану позичальника.

Для цього було відібрано та проаналізовано п'ять ВЕД за період 2004 – 2009 рр.

Було розроблено методику рейтингування рівнів рентабельності ВЕД та позичальника з інтегральним значенням у 10 балів.

За результатами врахування стану розвитку галузі приналежності позичальника кредитний рейтинг позичальника може бути зменшений або збільшений на 10 балів.

Використання даного підходу надасть можливість максимально точно та об'єктивно оцінювати фінансовий стан позичальника та проводити

кредитування його діяльності не порушуючи рівновагу його бізнесу. Окрім того, використання запропонованого підходу значно полегшить роботу кредитних експертів та дозволить оперативно враховувати стан розвитку галузей економіки країни.

Збільшення частки проблемних кредитів в кредитних портфелях банків змушує до перегляду підходів до визначення розміру забезпечення по кредиту.

Заставне забезпечення в сукупності з якісним аналізом кредитоспроможності дозволяє попередити втрати при дефолті у разі завищення оцінки застави та зменшення обсягів кредитування та недоотримання прибутків при зниженні оцінки застави

В роботі проаналізовано роль фактора забезпечення та ймовірність виникнення несприятливих подій для кредитора у разі неспроможності позичальника повернути кредит з об'єктивних чи суб'єктивних причин.

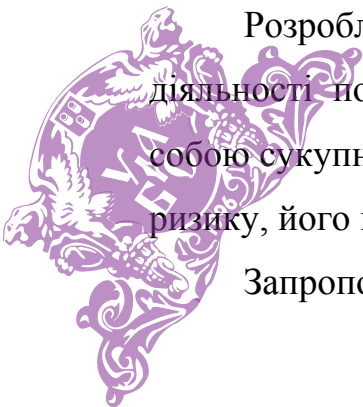
Аналіз діючої банківської практики засвідчив, що на сьогодні банки встановлюють фіксовані межі співвідношення вартості заставного майна та суми кредиту, які переважно визначаються вимогами НБУ щодо формування резервів під кредитні ризики.

Як базу для визначення коефіцієнта варіації автором запропоновано використовувати показник рентабельності діяльності галузі економіки.

Застосування даного підходу до врахування впливу галузевої приналежності суб'єктів господарювання дозволить, враховуючи відповідність між вартістю забезпечення та заборгованістю за кредитом, значно зменшувати ризики від проведення кредитних операцій банком та узгоджувати при цьому інтереси позичальника та кредитора.

Розроблений у роботі підхід до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника при проведенні банківського кредитування являє собою сукупність прийомів, які використовуються для мінімізації кредитного ризику, його постійного контролю та оптимізації управління ризиком.

Запропонований підхід має вирішувати задачі підвищення якості

оцінки кредитоспроможності позичальника, визначення співвідношення „кредит – застава”, здійснення моніторингу фінансового стану позичальника, стану забезпечення та рівня розвитку галузі при кредитуванні суб'єкта господарювання, визначення галузевої структури кредитного портфелю банку, зменшення кредитного ризику та підтримку рівноваги бізнесу позичальника.

В роботі обґрунтовано необхідність посилення ролі моніторингу кредитної операції, з метою попередження можливих ризиків неповернення кредиту, шляхом безперервного, послідовного та систематичного спостереження та аналізу діяльності учасників економічних відносин.

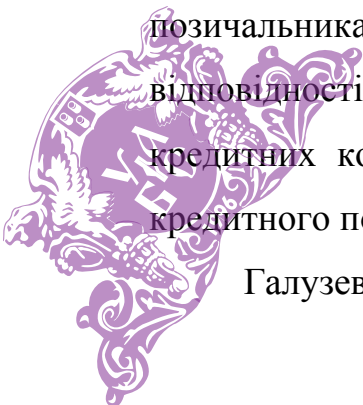
Узагальнено основні правила організації моніторингу кредитних операцій, а саме: дотримання принципів кредитування (строковості, повернення, платності, забезпеченості, цільового використання); аналіз змін фінансово-господарської діяльності позичальника; контроль за виконанням умов кредитного договору; контроль за виконанням договору забезпечення по кредиту та станом заставного майна; виконання інших умов кредитного договору.

Організація моніторингу передбачає наявність методичного забезпечення, збір та аналіз інформації, аналіз дотримання та виконання умов кредитного договору.

Метою розробленого підходу щодо врахування галузевого фактору є мінімізація потенційних втрат банку при проведенні активних операцій та дієвий контроль за виконанням зобов'язань позичальника.

Для досягнення зазначеної мети кредитний процес повинен включати ретельну оцінку можливості погашення та аналіз наміру потенційного позичальника, юридично грамотне оформлення кредитних угод у відповідності до встановлених лімітів, контроль за цільовим використанням кредитних коштів, моніторинг та управління окремим кредитом і всього кредитного портфелю у відповідності до встановленого банком порядку.

Галузевий фактор є ризиком, який може викликати особливі

макроекономічні та фінансові зміни, що впливають на діяльність позичальника. Тобто, ризик галузі є змінною навколишнього середовища, що впливає на операції банку.

Узагальнюючи всі проведені дослідження в роботі була розроблена картка – характеристика позичальника, на базі якої проводяться розрахунки впливу галузевої приналежності позичальника.

Практична цінність запропонованого підходу до врахування галузевої приналежності позичальника при проведенні банківського кредитування була підтверджена шляхом її апробації на базі фінансової звітності підприємств галузей економіки та статистичних даних розвитку банківської системи України. Об'єктом виступило ВАТ „Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання ім. М.В.Фрунзе”.

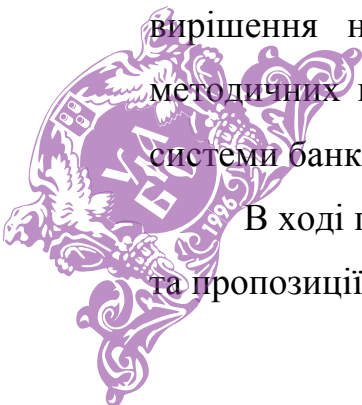
Згідно запропонованого в роботі підходу до врахування галузевому фактору було:

- відкориговано кредитний рейтинг позичальника;
- визначено співвідношення „кредит – застава”;
- розраховано можливі доходи (втрати) на рівні банківської системи України.

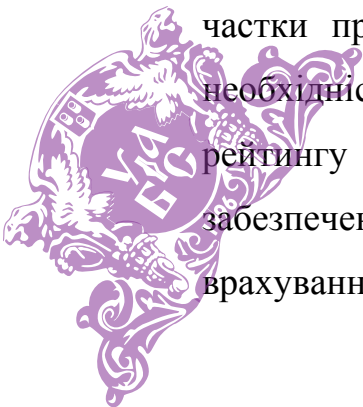
Роботу присвячено вдосконаленню системи банківського кредитування суб'єктів господарювання. Вона має забезпечити рівновагу ринкових структур економіки, сприяти розвитку соціально-економічного та інвестиційного клімату країни, допомагати у стабілізації ринкових процесів та подоланні кризових явищ в економіці та забезпечувати узгодження інтересів усіх учасників кредитних відносин.

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової задачі, що полягає у необхідності удосконалення методичних підходів та розробці практичних рекомендацій щодо розвитку системи банківського кредитування.

В ході проведення дисертаційного дослідження отримано такі висновки та пропозиції:

1. На основі дослідження підходів до визначення сутності поняття “банківське кредитування”, встановлено, що у сучасних вчених відсутня єдина думка щодо елементів системи банківського кредитування. Аналіз існуючих підходів дозволив уточнити перелік її складових компонент, а саме: принципів кредитування, видів кредитів, кредитних відносин, суб’єктів та об’єктів кредитування, методів кредитування та механізмів надання, погашення, забезпечення кредиту та банківського контролю за виконанням зобов’язань.
2. Систематизація існуючих наукових підходів до визначення галузевого фактора дає можливість розширити перелік класифікаційних ознак, до якого запропоновано відносити галузеву специфіку предметів забезпечення. Врахування галузевого фактора з урахуванням запропонованих складових сприятиме вдосконаленню процесу банківського кредитування.
3. Результати дисертаційного дослідження дозволили встановити притаманність кожній галузі своїх тенденцій розвитку та рівня чутливості до змін в економічних процесах держави, що обумовлює необхідність їх врахування при проведенні банківського кредитування. Обґрунтовано необхідність врахування галузевого фактора та його визначення на основі показника рентабельності діяльності галузі як основної характеристики ефективного функціонування суб’єкта господарювання.
4. Аналіз діючої практики банківського кредитування засвідчив, що застосовувані підходи відрізняються між собою за переліком показників, їх нормативними значеннями та не враховують тенденцій розвитку галузі. Збільшення кількості збиткових підприємств та, як наслідок, зростання частки проблемних кредитів у кредитних портфелях банків визначає необхідність вдосконалення як підходів щодо визначення кредитного рейтингу позичальника, так і встановлення розміру заставного забезпечення по кредиту. Виходячи з цього, запропоновано комплексне врахування галузевих особливостей позичальника на етапах оцінки його

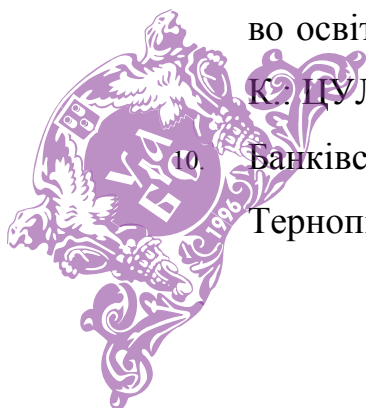
кредитоспроможності, визначення розміру заставного забезпечення по кредиту та моніторингу кредитної операції при регулярній переоцінці фінансового стану позичальника.

5. З метою вирішення задачі проведення банківського кредитування на основі врахування галузевих особливостей позичальника пропонується застосування методичного підходу, заснованого на введенні коригуючої поправки, розрахованої на основі рейтингування рівнів рентабельності діяльності галузей економіки. Можливість застосування авторського підходу до коригування кредитного рейтингу позичальника обґрунтовано наявними тенденціями у розвитку галузей національної економіки.
6. Обґрунтовано необхідність підвищення ролі забезпечення при проведенні банківського кредитування. Вдосконалено підхід до визначення коефіцієнта заставного забезпечення, з урахуванням розвитку галузей економіки на основі врахування відмінностей рентабельності галузей.
7. За результатами проведеного в дисертаційній роботі дослідження обґрунтовано необхідність врахування при проведенні моніторингу кредитної операції зміни середньогалузевого показника рентабельності діяльності галузі. Реалізація запропонованого підходу дає змогу здійснювати контроль та у разі виявлення негативних змін – вчасно зреагувати на проблемну ситуацію.
8. Апробація запропонованого підходу до врахування галузевих особливостей діяльності позичальника при проведенні банківського кредитування, яка здійснювалась на основі фінансової звітності акціонерних товариств Сумської області та статистичних даних Держкомстату України за галузями економіки, показала, що використання запропонованого підходу може створити необхідні умови для підвищення ефективності банківського кредитування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

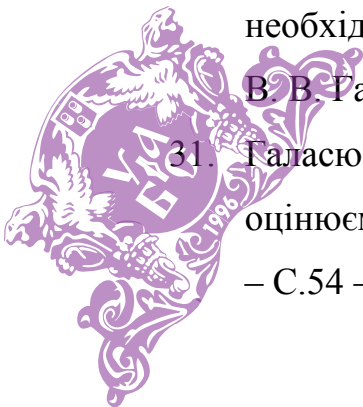
1. Азаренкова Г. М. Взаємозв'язок та взаємозалежність фінансових потоків (статистичні узагальнення) // Економіка розвитку. – 2006. – № 1 (37). – С. 54 – 56.
2. Азаренкова Г. М. Сучасні комерційні банки: персонал, розвиток, організація / Г. М. Азаренкова. – Харків: Видавничий дім „ІНЖЕК”, 2003. – 132 с.
3. Азаренкова Г. М. Час як ключова ознака в узагальненні понять „стабільність” та „стійкість”/ Г. М. Азаренкова, О. Г. Головка //Вісник Української академії банківської справи. - 2009. – № 1. - С. 87-91.
4. Аналіз банківської діяльності : Підручник / А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А.М.Герасимовича. – Вид. 2-ге, без змін. – К.: КНЕУ, 2006. – 600с.
5. Антикризисное управление: Учебное пособие / [В.Г. Крыжановский, В.И. Лапенков, В.И. Лютер и др.]; под ред. Э.С. Минаева и В.П. Панагущина. – М.: Издательство ПРИОР, 1998. – 432 с.
6. Аранчій, В. Л. Фінанси підприємств : навчальний посібник / В. Л. Аранчій ; Мін-во освіти і науки України, Полтавська держ. аграрна академія. – К. : Професіонал, 2004. – 304 с. – ISBN 966-8556-29-1
7. Ачкасов А.И. Активные операции коммерческих банков / А.И.Ачкасов. – М.: Консалт-Банкир, 1994. – 46 с.
8. Балабанов И.Т. Финансовый анализ и планирование хозяйствующего субъекта / И. Т. Балабанов ; – М. : Финансы и статистика, 2000. – 208 с.
9. Банківський маркетинг : підручник / І. О. Лютий, О. О. Солодка; Мін-во освіти і науки України, Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: ЦУЛ, 2009. – 776 с.
10. Банківські операції : підручник / за ред. д.е.н. проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-но ТНЕУ „Економічна думка”, 2009. – 696 с.

11. Банківські операції : підручник / За ред. Міщенко, Слав'янської. – К.: Знання, 2006. – 727 с.
12. Банковское дело / Под ред. О. И. Лаврушина, М.: Финансы и статистика. – 672 с.
13. Банковское дело: стратегическое руководство / ред. В. Платонова, М. Хиггинса. – М. : Консалтбанкир, 2001. – 181 с.
14. Березинская О. Риски кредитования отраслей промышленности / О. Березинская [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bre.ru/risk/24869.html>
15. Белова І. В. Врахування галузевого фактору при проведенні банківського кредитування / І. В. Белова, О. О. Дутченко // Економічний простір: Збірник наукових праць. – № 48/1. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2011 – С. 137 – 143.
16. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: Учебный курс / И.А. Бланк. – К.: Эльга-Н, Ника – Центр, 2002. – 448 с.
17. Бланк И.А. Управление финансовой стабилизацией предприятия / И.А. Бланк. – К.: Ника–Центр, Эльга, 2003. – 496 с.
18. Бюлетень Національного банку України № 2/2005 (143) – С. 82. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://bank.gov.ua/Publication/econom/Buletten/2005/Bull-02_05.pdf
19. Бюлетень Національного банку України № 2/2006 (155) – С. 103. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://bank.gov.ua/Publication/econom/Buletten/2006/bull_02-06.pdf
20. Бюлетень Національного банку України № 2/2007 (167) – С. 122. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://bank.gov.ua/Publication/econom/Buletten/2007/bull_02-07.pdf
21. Бюлетень Національного банку України № 2/2008 (179) – С. 102. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://bank.gov.ua/Publication/econom/Buletten/2008/bull_02-08.pdf

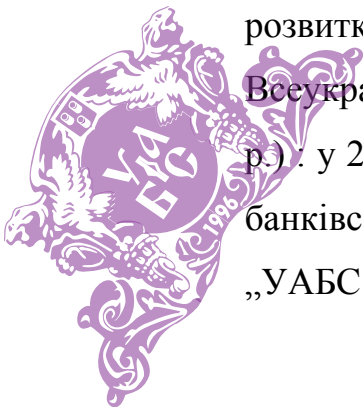
22. Бюлетень Національного банку України № 2/2009 (191) – С. 91. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://bank.gov.ua/Publication/econom/Buletten/2009/bull_02-09.pdf
23. Бюлетень Національного банку України № 2/2010 (203) – С. 112. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу: http://bank.gov.ua/Publication/econom/Buletten/2010/bull_02-10.pdf
24. Вальравен К. Д. Управление рисками в коммерческом банке / К. Д. Вальравен // Рабочие материалы Института экономического развития Мирового банка, 1997. – 319с.
25. Василенко Д.В. Визначення галузевої спрямованості та диверсифікації інвестиційної діяльності / Д.В. Василенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Npkntu_e/2009_15/stat_09/26.pdf
26. Василенко Л.П. Фінанси підприємства у схемах і таблицях: навчально-наочний посібник / Л. П. Василенко, Л. В. Гут, О. П. Оксеєнко ; Київський нац. торговельно-економ. ун-т, Чернівецький торговельно-економ. ін-т. – К. : Дакор, 2006. – 344 с.
27. Васюренко О. В. Банківський менеджмент / О. В. Васюренко. – К. : Видавничий центр „Академія”, 2001. – 320 с.
28. Вітлінський, В. В. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком : Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисципліни / В.В. Вітлінський, П.І. Верченко. - К. : КНЕУ, 2000. - 292 с.
29. Вожжов А. П. Банківський капітал в економіці України / А. П. Вожжов, О. І. Клименко // Фінанси України. – 2003. – №. 8. – С. 88–98.
30. Галасюк В. В. Незалежна експертна оцінка як засіб забезпечення необхідного рівня ліквідності об'єктів застави (практичні аспекти) / В. В. Галасюк, В. В. Галасюк // Вісник НБУ. – 1998. – № 7. – С. 51-54.
31. Галасюк В. В. Оцінка кредитоспроможності позичальників: що оцінюємо? / В. В. Галасюк, В. В. Галасюк // Вісник НБУ. – 2001. – № 5. – С.54 – 56.

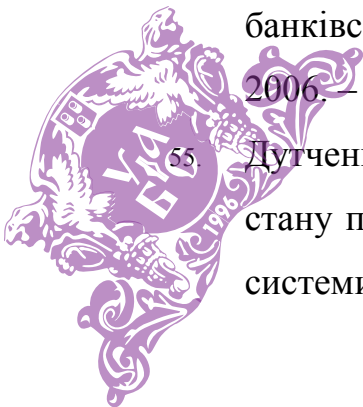
32. Галасюк В. О необходимости использования понятия „условный денежный поток” / В. Галасюк // Финансовые риски. – 2000. – № 1. – С. 125–128.
33. Галасюк В.В. Визначення розміру кредиту, що надається під заставу / В.В. Галасюк, Є.І. Ревонюк, І. О. Ліпська, В.В. Галасюк // Вісник НБУ. – 2000. – № 1. – С.45 – 46.
34. Галасюк В.В. Об определении понятия „ликвидационная стоимость” / В.В. Галасюк // Финансовые услуги. – 1999. – № 1–2. – С.58 – 60.
35. Галасюк В.В. Про нижню межу значень ліквідаційної вартості об'єкта оцінки / В.В. Галасюк, В.В. Галасюк // Державний інформаційний бюлетень про приватизацію. – 2000. – № 3. – С.51-53.
36. Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи / В. Геєць // Економіка України. – 2009. – № 2 (257). – с. 5 – 23.
37. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.uapravo.net/data2008/base52/ukr52413/page12.htm>
38. Гриньова В.М. Фінанси підприємств : Навч. посіб / В.М. Гриньова, В.О. Коюда. – 3-те вид., стер. – К. : Знання-Прес, 2006. – 423 с.
39. Гроші та кредит : Підручник. – 3-те вид., перероб. і доп. / [М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін.]; За заг. ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2002. – 598 с. – ISBN 966-574-369-4
40. Гроші та кредит: Навч.-метод. посіб. / В. М. Кочетков, Д. Г. Сирочинський, Н. Б. Андрушко. – 2-ге вид. – К.: Вид-во Європейського університету, 2002. – 84 с.
41. Гроші та кредит: Підручник /За ред. проф. Б. С. Івасіва. – К : КНЕУ, 1999 – 404 с.
42. Данілов О. Д. Інвестування : Навчальний посібник / О. Д. Данілов. – К. : Видавничий Дім „Комп'ютер прес”, 2001. – 364с.

43. Демківський А. В. Гроші та кредит : Навчальний посібник / А. В. Демківський. – К.: Дакор, 2003. – 528 с.
44. Дубров А. М. Стан кредитоспроможності галузей національної економіки / А. М. Дубров [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Tiru/2009_28_1/5.pdf
45. Дутченко О. О. Врахування галузевого фактору при визначенні кредитного рейтингу позичальника / О. О. Дутченко // Економічний простір: Збірник наукових праць. – № 45. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2011. – С. 148 – 154.
46. Дутченко О. О. Вплив залученого іноземного капіталу на розвиток підприємств в галузевому та регіональному розрізі / О. О. Дутченко // Економічний простір: збірник наукових праць. – № 37. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2010. – С. 45 – 54.
47. Дутченко О. О. Вплив різноманітних факторів на кредитоспроможність підприємства / О. О. Дутченко // Матеріали науково-практичної конференції Інституту „Економіки та менеджменту” СНАУ „Актуальні проблеми економіки та менеджменту” (11-12 грудня 2009 р.) – Суми : „Довкілля”, 2009. – 408 с. – С. 367.
48. Дутченко О. О. Галузеві аспекти управління фінансовими ресурсами підприємства / О. О. Дутченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : Збірник тез доповідей ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції (9-10 листопада 2006 р.) – Суми : УАБС НБУ, 2006. – С.161 – 163.
49. Дутченко О. О. Методичні підходи до удосконалення системи банківського кредитування / О. О. Дутченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : Збірник тез доповідей ХІІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції (28 – 29 жовтня 2010 р.) : у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад „Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ „УАБС НБУ”, 2010. – Т 2. – 233 с. – С.70 – 71.

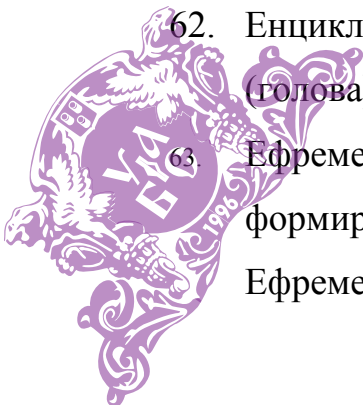

50. Дутченко О. О. Напрямки вдосконалення оцінки кредитоспроможності позичальника банку / О. О. Дутченко // Вісник Сумського національного аграрного університету, серія „Економіка та менеджмент”. Випуск 5/1 (39). – 2010. – С. 113 – 120.
51. Дутченко О. О. Напрямки удосконалення банківського кредитування з урахуванням галузевих особливостей / О. О. Дутченко // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : Збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (31 травня – 1 червня 2007 р.) – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С.91–92.
52. Дутченко О. О. Основні пріоритети інвестиційного процесу в Україні / О. О. Дутченко // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : Збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (27 – 28 травня 2010 р.) у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад „Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми : ДВНЗ „УАБС НБУ”, 2010. – Т 2. – 185 с. – С.74 – 76.
53. Дутченко О. О. Проблеми використання методик оцінки кредитоспроможності позичальника з урахуванням галузевих особливостей / О. О. Дутченко // Реструктуризація розвитку фінансового ринку в Україні: філософія, стратегія, тактика : Тези доповідей Всеукраїнської науково – практичної конференції студентів і молодих вчених (20 – 22 березня 2007р.) – Київ : Київський національний торговельно – економічний університет, 2007. – С. 114 – 115.
54. Дутченко О. О. Проблеми використання методик оцінки фінансового стану підприємств / О. О.Дутченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. Т. 17. – Суми : УАБС НБУ, 2006 – С. 260 – 264.
55. Дутченко О. О. Проблеми використання методик оцінки фінансового стану підприємств / О. О. Дутченко // Розвиток фінансово – кредитної системи України: здобутки, проблеми, перспективи : Тези доповідей

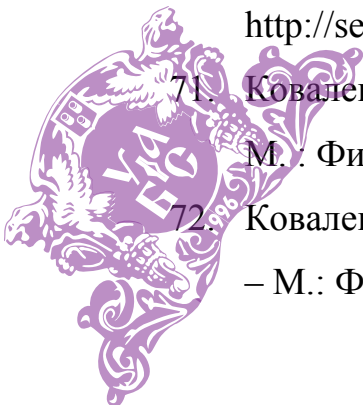
Другої Всеукраїнської науково-практичної конференції аспірантів та молодих учених (27 – 29 вересня 2006 р.) – Львів : ЛБІ НБУ, 2006. – С.66 – 68.

56. Дутченко О. О. Розробка підходу до визначення оптимального співвідношення „кредит – застава” / О. О. Дутченко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Збірник наукових праць. – 2010. – № 30. – С. 113 – 120.
57. Дутченко О. О. Розробка підходу до врахування галузевого фактора діяльності позичальника при проведенні банківського кредитування / О. О. Дутченко // Вісник Тернопільського національного економічного університету. Випуск 1. – 2011. – С. 86 – 92.
58. Дутченко О. О. Удосконалення критеріальної бази оцінки кредитоспроможності потенційного позичальника банку з урахуванням галузевих особливостей / О. О. Дутченко // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : науковий збірник / За ред. І.Г. Ткачук. – Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника, 2009. – Випуск V. – Т. 2 – С. 208 – 212.
59. Едророва В. Н., Модели анализа кредитоспособности заемщиков / В. Н. Едророва, С. Ю. Хасянова // Финансы и кредит. – 2002. – № 6 (96). – С. 9–15.
60. Економічна енциклопедія: у трьох томах, Т.2. / ред. С. В. Мочерний [та ін.]. – К. : Академія, 2000 – 864 с.
61. Експертна думка фахівців незалежного рейтингового агентства „Кредит-Рейтинг” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.creditrating.com.ua/ru/AnalyticsNews.html>
62. Енциклопедія банківської справи України / Редкол.: В.С. Стельмах (голова) та ін. – К. : Молодь – Ін Юре, 2001. – 680 с.
63. Ефременко И. Н. Влияние глобальных финансовых кризисов на формирование нового контура мировой финансовой архитектуры / И.Н. Ефременко [Електронний ресурс] / Вестник Северо-Кавказского

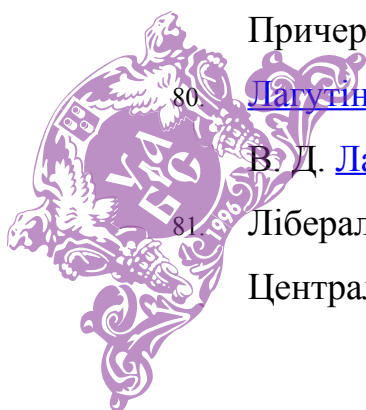

государственного технического университета. 2009. № 3 (20). – Режим доступа : science.ncstu.ru/articles/vak/2009-03-20/.../007.../file_download

64. [Спіфанов А. О.](#) Роль банківської системи України у становленні та розвитку електронного бізнесу / А. О. [Спіфанов](#), В. І. [Міщенко](#), Г. В. [Юрчук](#) // Вісник Української академії банківської справи. – 2002. – № 1. – С. 3–13.
65. Спіфанов А.О. Операції комерційних банків: Навчальний посібник / Спіфанов А.О., Маслак Н.Г., Сало І.В. – Суми : ВТД „Університетська книга”, 2007. – 523 с.
66. Єрмошенко М. М. Нова парадигма економічної науки в контексті розвитку в умовах України інформаційної економіки / М. М. Єрмошенко // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 1(91). – с. 14 – 20.
67. Казакова И.И. О методах оценки кредитоспособности заемщика / И. И. Казакова // Деньги и кредит. – 2007. – № 6. – с. 40 – 45.
68. Карапетян Т. Оцінка кредитоспроможності позичальника / Т. Карапетян // Економіка України. – 1999. – № 7. – С. 82-84.
69. Карасьова, З. М. Місце кредитного моніторингу в процесі кредитування / З. М. Карасьова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / Державний вищий навчальний заклад „Українська академія банківської справи Національного банку України”. - Суми, 2004. - Т. 9. - С. 257-263.
70. Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД). Затверджено наказом Держспоживстандарту України від 26.12.2005 № 375. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN19567.html
71. Ковалев В.В. Введение в финансовый менеджмент / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2000. – 768с.
72. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 560 с.

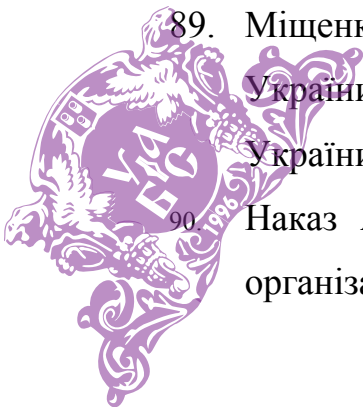

73. Ковалев В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / В.В. Ковалев. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 432 с.
74. Козьменко С. М. Консолідація капіталу в банківській системі України: проблеми та перспективи / С. М. Козьменко // Міжнародна банківська конкуренція : теорія і практика: збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (27 – 28 травня 2010 р.) : у 2-х т./ Держ. вищий навчальний заклад „УАБС НБУ”. – Суми: ДВНЗ „УАБС НБУ”, 2010. – Т.1. – С. 35-37.
75. Концепція створення системи рейтингової оцінки регіонів, галузей національної економіки, суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] : розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2004 р. № 208-р. – Режим доступу до документу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=208-2004-%F0>.
76. Кредит. Позика. Банківський вклад / Л.М.Горбунова, С.В.Богачов, І.Ф.Іванчук, Д.С.Йора: М-во юстиції України. – К.: ТОВ “Поліграф-Експрес”, 2006. – 41 с.
77. Кредитний ризик комерційного банку: Навч. посібник / В. В. Вітлінський, О. В. Пернарівський, Я. С. Наконечний, Г. І. Великоіваненко / За ред. В.В. Вітлінського. – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2000. – 251с.
78. Криклій, О. А. Управління кредитним ризиком банку : монографія / О. А. Криклій, Н. Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 86 с.
79. Кумурчук, Д.И. Оценка кредитоспособности заемщика, кредитные риски в украинских банках / Д.И. Кумурчук // Культура народов Причерноморья. – 2007. – №97. – С. 65–70.
80. [Лагутін, В. Д.](#) Кредитування: теорія і практика : навчальний посібник / В. Д. [Лагутін](#) – К. : Знання; КОО, 2000. – 215 с.
81. Лібералізація руху капіталу в ході євро інтеграції: досвід країн Центральної Європи : монографія / [А. О. Єпіфанов, С. М. Козьменко,

М. І. Макаренко, Ф. І. Шпиг та ін.] ; під ред. А. О. Єпіфанова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 109 с.

82. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій / Л. О. Лігоненко. – К.: Київ. Нац. Торг. Екон. Ун-т, 2001. – 580 с.
83. Лукашевич И.В. Залог и его оценка в условиях кризиса / И. В. Лукашевич, Т. А. Пустовалова // Журнал „Корпоративные финансы”. – 2009 – №2(10) – С. 70 – 82.
84. Мельник Т. М. Кількісний аналіз оцінки ризику / Т. М. Мельник // Фінанси України (укр.).– 2000.– № 9. – С.63-68.
85. Методика інтегральної оцінки фінансового стану позичальників – юридичних осіб [Електронний ресурс] / Український кредитно-банківський союз. – Режим доступу до документу : <http://www.kbs.org.ua/files/897546123456.pdf>.
86. Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій: Затв. наказом Агентства з питань банкрутства підприємств та організацій від 27.06.1997 р. № 81. [Електронний ресурс] / Режим доступу до документу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0288-97>
87. Методика розрахунку інтегральних регіональних індексів економічного розвитку Державний комітет статистики України / Наказ № 114 від 15 квітня 2003. – [Електронний ресурс] / Режим доступу до документу : http://uazakon.com/documents/date_1a/pg_ibcnog/index.htm
88. Михайлюк О. Як читати і аналізувати фінансову звітність / О. Михайлюк. – Міжнародна фінансова корпорація. – 2004. – 108 с.
89. Міщенко В.І. Моніторинг позичок у сучасній банківській практиці України / В.І. Міщенко, В.Л. Пластун // Вісник Національного банку України. – 2002. – № 8. – С. 9-14.
90. Наказ Агентства з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій „Про затвердження методики інтегральної оцінки

інвестиційної привабливості підприємств та організацій” від 23.02.98 № 22 [Електронний ресурс] / Режим доступу до документу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0214-98>

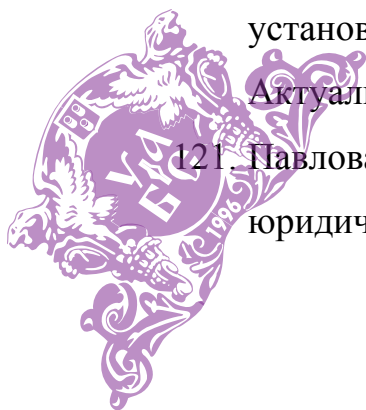
91. Наказ Міністерства економіки України „Про затвердження Методичних рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства” від 19 січня 2006 р. № 14 [Електронний ресурс] / Режим доступу до документу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ME06025.html
92. Науменкова С.В. Оцінка впливу галузевої приналежності на рівень перспективної платоспроможності позичальника / С.В. Науменкова // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 7. – С. 14–21.
93. Національний стандарт № 1 „Загальні засади оцінки майна і майнових прав” : постанова Кабінету міністрів України від 10 вересня 2003 року № 1440 [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради. – Режим доступу : <http://uazakon.com/document/spart27/inx27714.htm>
94. Національний стандарт № 2 „Оцінка нерухомого майна” : постанова Кабінету міністрів України від 28 листопада 2004 р. № 1442 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу до документу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1442-2004-%EF&p=1224441383697059>
95. Національний стандарт № 3 „Оцінка цілісних майнових комплексів” : постанова Кабінету міністрів України від 29 листопада 2006 р. № 1655 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу до документу : <http://www.uapravo.net/data/base03/ukr03415.htm>
96. Николаева Л.А. Экономическая теория / Л.А. Николаева, И.П. Черная [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : <http://exsolver.narod.ru/Books/Econom/Nikolaeva/index.html>

97. Нужна І. Особливості аналізу показників ліквідності під час визначення кредитоспроможності позичальників комерційних банків / І. Нужна // Регіональна економіка. – 2002 – №3. – С.173-178.
98. Онисько С.М. Фінанси підприємств / С.М. Онисько, П.М. Марич. – [2-ге вид.]. – Л. : Магнолія Плюс, 2005. – 366 с.
99. Операції комерційних банків: навчальний посібник / Р. Р. Коцовська, В. І. Ричаківська, Г. П. Табачук; НБУ, Львівський банківський ін-т. – 4-е вид., випр. – К.: Алерта, 2004. – 500 с.
100. Офіційний сайт „СНВО ім. М.В. Фрунзе” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : // www.frunze.com.ua
101. Офіційний сайт Асоціації українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : // <http://aub.org.ua/>
102. Офіційний сайт АТ „Ерсте банк” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : // <http://www.erstebank.ua/>
103. Офіційний сайт АТ „КБ „Володимирський” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : // <http://www.volodymyrsky.com.ua/>
104. Офіційний сайт ВАТ Банк „БІГ Енергія” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : // <http://www.bigenergy.com.ua/>
105. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // www.ukrstat.gov.ua.
106. Офіційний сайт Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : // <http://www.ssmc.gov.ua/>
107. Офіційний сайт Інформаційного агентства „Український фінансовий сервер” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : www.ufs.com.ua
108. Офіційний сайт Консалтингової групи КАУПЕРВУД [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : // www.galasyuk.com/
109. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : // www.bank.gov.ua.

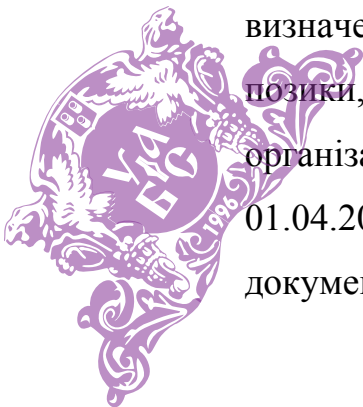

110. Офіційний сайт ПАТ „Альфа-Банк” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : // <http://www.alfabank.com.ua/>
111. Офіційний сайт ПАТ „Промінвестбанк” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : // <http://www.pib.com.ua/>
112. Офіційний сайт ПАТ „Райффайзен Банк Аваль” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : // <http://www.aval.ua/>
113. Офіційний сайт ПАТ „УркСиббанк” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : // <http://www.ukrsibbank.com/>
114. Офіційний сайт ПАТ КБ „Приватбанк” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : // <http://privatbank.ua>
115. Офіційний сайт ТОВ „Укрпромбанк” [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : // <http://www.ukrprombank.ua/>
116. Офіційний сайт Українського кредитно-банківського союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kbs.org.ua/>
117. Офіційний сайт Українського товариства оцінювачів [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : // www.uto.com.ua
118. Оцінка кредитоспроможності та інвестиційної привабливості суб’єктів господарювання : монографія / [А. О. Єпіфанов, Н.А. Дехтяр, Т.М. Мельник, І.О. Школьник та ін.] ; за ред. А. О. Єпіфанова. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – 286 с.
119. Павлов Р. А. Банківський сектор національної економіки: стан, тенденції розвитку та проблеми антикризового регулювання / Р. А. Павлов // Держава і регіони. Серія економіка та підприємництво 2007. - №2 – С. 177-184.
120. Павлов Р.А. Методика ранньої діагностики банкрутства банківських установ України з використанням карт Кахонена / Р. А. Павлов // Актуальні проблеми економіки. – 2007. - № 2 (68). – С. 152 – 162..
121. Павлова І.В. Методика оцінки кредитоспроможності заемщика - юридического лица при кредитуванні / І.В. Павлова // Расчеты и

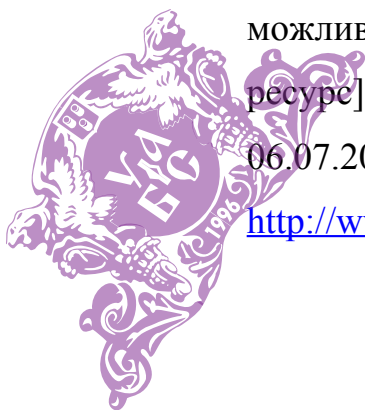

операционная работа в коммерческом банке (рус.). – 2003. – № 2. – С.56-73.

122. Партин Г. О. Фінанси підприємств : Навч. посібн / Г. О. Партин, А. Г. Загородній. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – 379 с.
123. Петров Д. А. Кредитный риск-менеджмент как инструмент борьбы с возникновением проблемной задолженности / Д. А. Петров, М. В. Помазанов [Электронный ресурс] / Банковское кредитование. – 2008. – Режим доступа : http://www.reglament.net/bank/credit/2008_6_article
124. Петрук О.М. Банківська справа : Навчальний посібник / О. М. Петрук; За ред. д.е.н., проф. Ф.Ф.Бутинця. – К., 2004. – 461 с.
125. Плюта В. Сравнительный многомерный анализ в экономических исследованиях / В. Плюта ; пер. с польск. В. В. Иванова. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 175 с.
126. Повышение устойчивости банковского сектора / Базельский комитет по банковскому надзору [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.cbr.ru/today/PK/1.pdf
127. Подсолонко Е.А. Анализ структуры кризисных явлений в экономике Украины, отраслевой аспект / Е.А. Подсолонко, Е.Г. Басиладзе // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского, серия „Экономика”. Том 20 (59). – № 1. – С. 152 – 170.
128. Попова Л.В. Применение моделей прогнозирования банкротства на российских предприятиях / Л.В. Попова, И.А. Маслова, Н.В. Пчеленок, М.М. Петрыкина // Прогнозирование банкротства. – 2004. - № 9. – С. 22 – 30.
129. Порядок проведення оцінки фінансового стану бенефіціара та визначення виду забезпечення для обслуговування та погашення позики, наданої за рахунок коштів міжнародних фінансових організацій: Затверджене Наказом Міністерства фінансів України 01.04.2003. № 247. [Електронний ресурс] / Режим доступу до документу : <http://www.rada.gov.ua/cqi-bin/laws/main.cqi>.

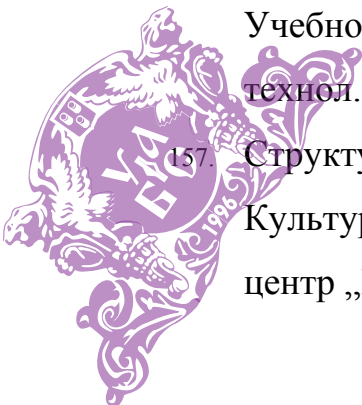
130. Примостка Л. Економічні ризики в діяльності банків / Л. Примостка // Банківська справа. – 2004. – № 3. – С.16-24.
131. Про банки і банківську діяльність : закон України від 7 грудня 2000 № 2121-III [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу до документа : <http://uazakon.com/big/text1158/pg1.htm>
132. Про заставу : закон України від 2 жовтня 1992 року № 2654-XII [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України. – Режим доступу до документу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>
133. Про затвердження Методики оцінки майна : постанова Кабінету міністрів України від 10 грудня 2003 р. № 1899 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу до документу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1891-2003-%EF>
134. Про оподаткування прибутку підприємств : закон України від 28 грудня 1994 № 334/94-ВР [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради. – Режим доступу до документу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=334%2F94-%E2%F0>
135. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні : закон України від 12 липня 2001 року № 2658-III [Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради. – Режим доступу до документу : <http://uazakon.com/document/spart27/inx27714.htm>
136. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] / Інструкція, затверджена Постановою Правління НБУ №368 від 28.08.2001. – Режим доступу до документу : <http://www.uapravo.net/data/akt742/page4.htm>
137. Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків [Електронний ресурс] / Положення, затверджене Постановою Правління НБУ № 279 від 06.07.2000 р. – Режим доступу до документу : <http://www.uapravo.net/data/base45/ukr45859.htm>

138. Про цінні папери та фондовий ринок : закон України від 23 лютого 2006 р. № 3480-IV [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу до документу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3480-15>
139. Проектний аналіз : Навч. посібник. / Рижигов В.С., Яковенко М.М., Латишева О.В. [та ін.]. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 384 с.
140. Прохно Ю.П. Теоретические и практические аспекты оценки предприятия-заемщика коммерческим банком / Ю. П. Прохно, П. П. Баранов, Ю. В. Лунева // Деньги и кредит. – 2004. – № 7. – С.46 – 50.
141. Рослов В. Ю. Результаты аналитического исследования проблематики применения оценочной деятельности в банковском секторе / В. Ю. Рослов [Електронний ресурс] / Сайт ассоциации российских баков. – Режим доступу : <http://www.arb.ru/site/docs/docs.php?doc=528>.
142. Рослов В.Ю. Роль залога и залоговой стоимости в кредитной сделке / В.Ю. Рослов, О.Н. Щербакова // Банковское кредитование. 2005. – № 2. – С. 102 – 115.
143. Рубан Т. Е. Анализ методик прогнозирования банкротства на основе использования финансовых показателей / Т. Е. Рубан, П. В. Байдаус [Електронний ресурс] – Режим доступу до документу : <http://www.uran.donetsk.ua/masters/publ2003/fem/baidaus.pdf> 20
144. Саблина Н.В. Использование метода таксономии для анализа внутренних ресурсов предприятия / Н.В. Саблина, В.А. Теличко // БизнесИнформ. – 2009. - № 3. – С. 78 – 82.
145. Садвакасов К. К. Коммерческие банки. Управленческий анализ деятельности. Планирование и контроль / К. К. Садвакасов. – М. : Ось 89, 1998. – 160 с.
146. [Сало І. В.](#) Фінансово-кредитна система України та перспективи її розвитку / І. В. [Сало](#). – К. : Наукова думка, 1995. – 178 с.
147. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку : навч. посіб. / І. В. Сало, О. А. Криклій. – Суми : Університетська книга, 2007. – 314 с.

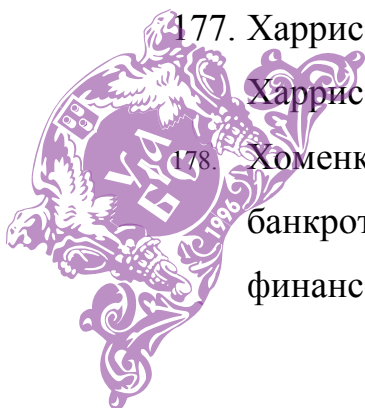
148. [Сало І.В.](#) Удосконалення фінансового аналізу банківських операцій / І.В. Сало // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 3 : зб. наук. пр. : Наукове видання. – Суми : Мрія-1 ЛТД; Ініціатива, 2000. – 381 с.
149. Семенов Б.А. Актуальные проблемы ипотечного кредитования и оценки залоговой стоимости имущества / Б.А. Семенов // Весник оценки имущества. – №7-8. – 1997. – С. 10 – 14.
150. Система розкриття інформації на фондовому ринку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу : <http://smida.gov.ua/>
151. Скібіцький О. М. Антикризовий менеджмент : Навчальний посібник / О. М. Скібіцький. – К.: Цент учбової літератури, 2009. – 568 с.
152. Скічко, О. І. Особливості банківського кредитування в сучасних умовах / О. І. Скічко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. праць / ДВНЗ „УАБС НБУ”. - Суми, 2005. - Вип. 14.- С. 341-348.
153. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств : навч. посібник / Р. А. Слав'юк. – К. : ЦУЛ, 2002. – 460с.
154. Словник-посібник економічних термінів: Рос. – укр. – англ. / [О. М. Дрозд, В. В. Дубічинський, А. С. Д'яков та ін.]; За ред. Т. Р. Кияка.-К.: Вид. Дім „KM Academia”, 1997. – 264с.
155. Современный экономический словарь : науч. изд. / ред. Б. А. [Райзберг](#), Л. Ш. [Лозовский](#) , Е. Б. [Стародубцева](#) – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Инфра-М, 2004. – 480 с.
156. Стрекалов О.Б. Кризисы в организации и управление проектами: Учебное пособие / О. Б. Стрекалов, Э.Р. Зарипов. – Казань: Казан. гос. технол. ун-т, 1997 – 160 с.
157. Структурный кризис: новый поход к изменению / Р. И. Темиргалиев // Культура народов Причерноморья. – Симферополь : Межвузовский центр „Крым”, 2000. - № 15. – С. 37 – 40.

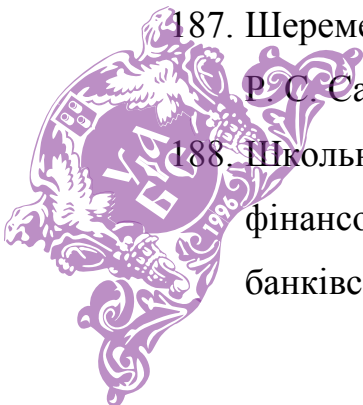
158. Телиженко А. М. Определение коэффициента предельной кредитной задолженности / А. М. Телиженко // Проблемы і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 13. : зб. наук. пр. Суми: ВВП "Мрія-1" ЛТД, УАБС НБУ, 2005. – 270 с. – С.262 – 265
159. Теория и практика антикризисного управления : Учебник для вузов / [Г. З. Базаров, С. Г. Беляев, Л. П. Белых и др.]; Под ред. С. Г. Беляева и В. И. Кошкина. – М.: Закон и право, ЮНИТИ, 1996. – 469 с.
160. Терещенко О. О. Дискримінантний аналіз в оцінці кредитоспроможності підприємства / О. О. Терещенко // Вісник НБУ. – 2003. – № 6. – С. 24 – 27.
161. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посібник / О.О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2004. – 412 с.
162. Техника финансового анализа / Пер. с англ. Под ред. Л.П.Белых. – М.:Аудит, ЮНИТИ, 1996. – 663 с.
163. Тиводар Т. М. Методика комплексної оцінки кредитоспроможності позичальника при наданні товарних кредитів / Т. М. Тиводар // Економіка. Фінанси. Право. – 2005. – № 5. – С.19–23.
164. Українські фондові індекси [Електронний ресурс] / Цінні папери України № 14(203) 11.04.2002. – Режим доступу : http://www.securities.org.ua/securities_paper/2002/14/03.html
165. Управління банківськими ризиками: навчальний посібник/ Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ „КНЕУ ім. Вадима Гетьмана”; ред. Л. Примостка. – 2-ге вид., без змін. – К.: КНЕУ, 2009. – 600 с.
166. Управління фінансовою санацією підприємства: Навчальний посібник / С. Я. Салига, О. І. Дацій. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 240 с.
167. Финансовая диагностика предприятия и поддержка управленческих решений / Под ред. В.П. Савчука. – М.: „Лаборатория базовых знаний”, 2004. – 174 с.

168. Финансовый менеджмент в условиях инфляции : учеб.-практ. руководство / Е. С. Стоянова. – М. : Перспектива, 1994. – 124 с.
169. Финансовый менеджмент: теория и практика : Учебник / Под ред. Е. С. Стояновой. – 4-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд-во „Перспектива”, 1999. – 656 с.
170. Фінанси підприємств : Навч. посібник : Курс лекцій / За ред. д.е.н., проф. Г.Г. Кірейцева. – К. : ЦУЛ, 2002. – 268 с.
171. Фінанси підприємств : Підручник / [А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін.]; Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – 6-те вид., перероб. та допов. – К. : КНЕУ, 2006. – 552 с.
172. Фінансове планування та прогнозування діяльності банків : монографія / О. В. Васюренко [та ін.] ; заг. ред. О. В. Васюренко ; Національний банк України, Університет банківської справи. - К. : УБС НБУ, 2009. - 323 с.
173. Финансовый менеджмент : Курс лекцій / Єрмошенко М.М., Єрохін С.А., Стороженко О.А.; За наук. ред. д.е.н., проф. Єрмошенка М.М. – К. : Національна академія управління, 2004. – 506 с.
174. Финансовый менеджмент : навчальний посібник / І.О. Школьник, І.М. Боярко, Б.І. Сюркало, за ред. І.О. Школьник. – Суми : Університетська книга, 2009. – 301 с.
175. Финансовый менеджмент : Підручник / Кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2005. – 535 с.
176. Формули та індекси [Електронний ресурс] / Цінні папери України № 25(214) 11.07.2002. – Режим доступу до документу : http://www.securities.org.ua/securities_paper/2002/25/index.shtml
177. Харрисон Г. С. Оценка недвижимости: Учебное пособие / Г. С. Харрисон. – М.: РИО Мособлупрполиграфиздата, 1994. – 231 с.
178. Хоменко И. Тестирование моделей прогнозирования вероятности банкротства транснациональных компаний в преддверии мирового финансового кризиса (на примере General Motors) / И. Хоменко

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу до документу :
<http://kibit.edu.ua/files/testing-models.pdf>
179. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV
[Електронний ресурс] / Відомості Верховної Ради України. – Режим
доступу : [http:// www.uapravo.net/data2008/base52/ukr52409/page12.htm](http://www.uapravo.net/data2008/base52/ukr52409/page12.htm)
180. Чайковський Я. Аналіз кредитоспроможності позичальника банківської
установи / Я. Чайковський // Журнал європейської економіки. – 2005,
том 4 (№ 3). – с. 328 – 346.
181. Чайковський Я. Напрямки вдосконалення аналізу кредитоспро-
можності позичальника комерційного банку / Я. Чайковський //
Банківська справа. – 2000. - № 5. – С. 13 – 15.
182. Череп А. В. Банківські операції : Навч. посібник / А. В. Череп, О. Ф.
Андросова. – К. : Кондор, 2008. – 410 с.
183. Череп А.В. Фінансова санація та банкрутство суб'єктів господарювання
: Підручник. – К.: Кондор, 2006. – 380 с.
184. Чиркова М.Б. Некоторые вопросы анализа кредитоспособности
заемщиков // Бухгалтерия и банки, 2000, № 8 – с.13
185. Чмутова І. Оцінювання та прогнозування фінансового стану
позичальника / І. Чмутова // Банківська справа. – 2000. – № 2. – С. 20-
22.
186. Шатковська І. Б. Управління кредитним ризиком на рівні
індивідуального позичальника / І. Б. Шатковська // Соціально –
економічні дослідження у перехідний період (Зб. наук. праць) / НАН
України, Ін-т регіональних досліджень. – Львів, 2002. – Вип. I (XXXII).
– С. 220.
187. Шеремет А. Д. Методика фінансового аналіза / А. Д. Шеремет,
Р. С. Сайфулін, Е. В. Негашев. – М.: ИНФРА – М, 2001. – 208 с.
188. Школьник І.О. Роль банків у процесі формування національної моделі
фінансового ринку / І. О. Школьник // Вісник Української академії
банківської справи. – 2008. – № 1 (24). – С. 64 – 70.

189. Юхменко П. І. Історія економічних учень : навч. посіб. / П. І. Юхменко, П. М. Леоненко. – К. : Знання. – Прес, 2000. – 514 с.
190. Argenti, J. Corporate Collapse. McGraw – Hill, New York, 1976

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

Таблиця А.1 – Вихідні дані для розрахунку таксономічного показника рівня розвитку сільського господарства, мисливства та лісового господарства за 2006 – 2010 рр.

Період	Коефіцієнт покриття	Коефіцієнт автономії	Частка короткострокових зобов'язань у валюті балансу	Частка довгострокових зобов'язань у валюті балансу	Зношеність основних засобів, нематеріальних активів, довгострокових біологічних активів та інвестиційної нерухомості	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Співвідношення нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) до власного капіталу	Рентабельність капіталу	Коефіцієнт оборотності запасів	Співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості	Співвідношення кількості прибуткових підприємств до збиткових	Співвідношення прибутку підприємств до збитку збиткових	Рівень рентабельності (збитковості), %	Оборотні активи в запасах ТМЦ / активи
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство														
2006	1,58	0,56	0,11	0,12	42,17	0,02	0,20	0,07	0,95	1,38	2,15	2,21	10,00	0,27
2007	1,72	0,55	0,11	0,13	38,77	0,03	0,26	0,07	0,95	1,16	2,66	4,07	19,00	0,26
2008	1,62	0,47	0,18	0,18	34,84	0,04	0,29	0,03	0,63	1,08	2,53	2,01	12,90	0,26
2009	1,65	0,48	0,12	0,17	35,82	0,04	0,33	0,03	0,57	1,05	5,99	1,29	14,70	0,24
2010	1,05	0,48	0,10	0,04	54,40	0,02	-0,08	0,02	5,27	1,83	5,99	1,29	3,40	0,17
Z =	0,20	1,15	-0,29	-0,16	0,12	-1,08	0,01	1,07	-0,36	0,24	-0,88	0,03	-0,34	0,77
	0,74	1,03	-0,39	0,12	-0,31	0,21	0,37	1,07	-0,36	-0,44	-0,62	1,67	1,20	0,49
	0,36	-0,85	1,73	0,93	-0,80	1,30	0,54	-0,46	-0,52	-0,69	-0,68	-0,14	0,15	0,41
	0,46	-0,60	-0,17	0,72	-0,68	0,49	0,80	-0,64	-0,55	-0,76	1,09	-0,78	0,46	0,06

	-1,75	-0,73	-0,87	-1,61	1,67	-0,92	-1,71	-1,04	1,78	1,64	1,09	-0,78	-1,48	-1,73
Промисловість														
2006	1,24	0,50	0,11	0,12	57,57	0,03	0,11	0,04	3,44	1,15	1,79	3,03	5,80	0,14
2007	1,30	0,47	0,13	0,14	57,95	0,03	0,15	0,04	3,44	1,07	1,89	3,20	5,80	0,14
2008	1,20	0,40	0,18	0,16	55,48	0,03	0,11	0,00	2,49	1,06	1,57	1,40	4,90	0,13
2009	1,12	0,37	0,15	0,16	60,08	0,02	0,06	-0,01	1,62	1,12	0,99	1,38	1,80	0,12
2010	1,09	0,36	0,18	0,15	60,47	0,03	0,07	0,03	5,01	1,16	0,99	1,38	1,00	0,13
Z =	0,60	1,25	-1,33	-1,47	-0,36	0,55	0,29	0,81	0,19	0,89	0,80	1,00	0,85	0,33
	1,26	0,83	-0,66	-0,53	-0,18	1,09	1,37	0,81	0,19	-0,88	1,02	1,18	0,85	1,27

Продовження табл. А.1

Період	Коефіцієнт покриття	Коефіцієнт автономії	Частка короткострокових зобов'язань у валюті балансу	Частка довгострокових зобов'язань у валюті балансу	Зношеність основних засобів, нематеріальних активів, довгострокових біологічних активів та інвестиційної нерухомості	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Співвідношення нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) до власного капіталу	Рентабельність капіталу	Коефіцієнт оборотності запасів	Співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості	Співвідношення кількості прибуткових підприємств до збиткових	Співвідношення прибутку підприємств до збитку збиткових	Рівень рентабельності (збитковості), %	Оборотні активи в запасах ТМЦ / активи
Z =	0,12	-0,28	0,96	0,94	-1,40	0,16	0,30	-0,77	-0,56	-1,19	0,29	-0,71	0,45	0,23
	-0,82	-0,75	0,09	0,77	0,87	-1,56	-1,05	-1,36	-1,25	0,19	-1,06	-0,74	-0,90	-1,44

	-1,17	-1,05	0,94	0,28	1,06	-0,23	-0,91	0,50	1,43	0,99	-1,06	-0,74	-1,25	-0,39
Будівництво														
2006	1,11	0,27	0,15	0,13	43,14	0,05	0,09	0,01	3,28	1,50	2,00	1,39	3,10	0,14
2007	1,15	0,23	0,20	0,18	36,31	0,05	0,07	0,01	3,28	1,38	1,98	1,13	2,60	0,14
2008	1,15	0,17	0,37	0,26	44,56	0,03	-0,26	-0,10	2,09	1,23	1,69	0,47	-2,70	0,13
2009	1,17	0,19	0,21	0,25	46,23	0,03	-0,33	-0,04	1,03	1,21	0,67	0,36	-0,90	0,12
2010	1,09	0,18	0,22	0,18	57,22	0,03	-0,02	-0,16	3,46	1,35	0,67	0,36	-3,70	0,16
Z =	-0,88	1,42	-0,99	-1,32	-0,31	1,06	0,94	0,88	0,62	1,41	0,88	1,35	1,11	0,40
	0,55	0,65	-0,39	-0,32	-1,21	1,07	0,81	0,88	0,62	0,35	0,85	0,79	0,95	0,00
	0,54	-0,93	1,68	1,07	-0,12	-0,63	-0,89	-0,57	0,51	-0,85	0,42	-0,56	-0,78	-0,70
	1,04	-0,39	-0,22	0,94	0,10	-1,09	-1,24	0,24	-1,53	-1,07	-1,08	-0,79	-0,19	-1,13
	-1,24	-0,74	-0,08	-0,37	1,55	-0,41	0,38	-1,43	0,79	0,16	-1,08	-0,79	-1,10	1,44
Торгівля														
2006	1,06	0,15	0,67	0,12	28,84	0,05	0,11	0,06	5,57	1,25	2,12	1,51	12,70	0,17
2007	1,07	0,15	0,65	0,12	25,73	0,05	0,14	0,06	5,57	1,25	2,24	1,86	13,10	0,16
2008	1,02	0,09	1,23	0,14	27,65	0,04	-0,39	-0,17	3,96	1,24	1,93	0,48	-0,20	0,16
2009	1,02	0,09	1,08	0,13	31,30	0,03	-0,47	-0,05	2,45	1,22	1,35	0,70	4,50	0,15
2010	1,02	0,06	1,86	0,15	32,42	0,04	-0,45	-0,06	6,93	1,19	1,35	0,70	5,10	0,17

Продовження додатку А

91

Продовження табл. А. . . 1

 Державний вищий навчальний заклад
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»
 State Higher Educational Institution
 «NATIONAL ACADEMY OF BANKING
 OF UKRAINE»

Період	Коефіцієнт покриття	Коефіцієнт автономії	Частка короткострокових зобов'язань у валюті балансу	Частка довгострокових зобов'язань у валюті балансу	Зношеність основних засобів, нематеріальних активів, довгострокових біологічних активів та інвестиційної нерухомості	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Співвідношення нерозподіленого прибутку (непоширеного збитку) до власного капіталу	Рентабельність капіталу	Коефіцієнт оборотності запасів	Співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості	Співвідношення кількості прибуткових підприємств до збиткових	Співвідношення прибутку прибуткових підприємств до збитку збиткових	Рівень рентабельності (збитковості), %	Оборотні активи в запасах ТМЦ / активи
Z =	1,02	1,03	-0,87	-1,19	-0,13	0,66	1,03	0,95	0,39	0,63	0,75	0,77	0,99	0,96
	1,17	1,08	-0,90	-0,73	-1,28	0,78	1,15	0,95	0,39	0,84	1,04	1,35	1,06	0,43
	-0,75	-0,51	0,27	0,59	-0,57	0,21	-0,57	-1,45	-0,54	0,42	0,32	-0,95	-1,26	-0,51
	-0,77	-0,46	-0,04	0,02	0,78	-1,70	-0,83	-0,16	-1,42	-0,26	-1,06	-0,58	-0,44	-1,50
	-0,66	-1,14	1,54	1,31	1,19	0,05	-0,78	-0,28	1,18	-1,63	-1,06	-0,58	-0,34	0,62
Транспорт та зв'язок														
2006	1,10	0,63	0,03	0,14	67,93	0,05	0,14	0,03	6,18	1,64	1,60	2,84	9,90	0,05
2007	1,13	0,60	0,04	0,16	70,22	0,07	0,17	0,03	6,18	1,63	1,75	3,06	9,80	0,05
2008	1,01	0,54	0,05	0,19	87,47	0,07	0,11	0,00	4,58	1,76	1,47	1,37	6,90	0,04
2009	1,04	0,55	0,04	0,17	86,76	0,05	0,09	0,01	3,45	1,33	0,89	1,39	8,50	0,04
2010	1,04	0,56	0,04	0,16	95,38	0,05	0,12	0,03	7,48	1,36	0,89	1,39	9,40	0,06
Z =	0,71	1,44	-1,14	-1,20	1,14	-0,48	0,56	0,61	0,39	0,50	0,70	0,96	0,80	0,55

	1,35	0,61	-0,60	-0,41	-0,95	0,84	1,42	0,61	0,39	0,46	1,06	1,22	0,72	-0,15
	-1,10	-0,98	1,51	1,38	0,50	1,29	-0,54	-1,32	-0,63	1,15	0,37	-0,74	-1,60	-0,70
	-0,44	-0,65	-0,01	0,60	0,44	-0,68	-1,13	-0,82	-1,35	-1,11	-1,06	-0,72	-0,32	-1,11
	-0,52	-0,42	0,24	-0,38	1,16	-0,97	-0,31	0,92	1,21	-1,00	-1,06	-0,72	0,40	1,40
Фінансова діяльність														
2006	2,15	0,51	0,04	0,09	23,74	0,10	0,28	0,06	46,88	0,85	1,82	4,47	7,50	0,01
2007	2,23	0,47	0,06	0,15	22,62	0,09	0,26	0,06	46,88	0,75	1,82	4,81	6,80	0,01
2008	2,13	0,42	0,07	0,21	22,45	0,09	0,22	0,02	25,07	0,74	1,62	3,56	5,20	0,01

Продовження табл. А. . . 1

Період	Коефіцієнт покриття	Коефіцієнт автономії	Частка короткострокових зобов'язань у валюті балансу	Частка довгострокових зобов'язань у валюті балансу	Зношеність основних засобів, нематеріальних активів, довгострокових біологічних активів та інвестиційної нерухомості	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Співвідношення нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) до власного капіталу	Рентабельність капіталу	Коефіцієнт оборотності запасів	Співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості	Співвідношення кількості прибуткових підприємств до збиткових	Співвідношення прибутку прибуткових підприємств до збитку збиткових	Рівень рентабельності (збитковості), %	Оборотні активи в запасах ТМЦ / активи
2009	1,86	0,41	0,09	0,16	22,99	0,06	0,17	0,01	13,17	0,83	1,94	4,47	1,50	0,01
2010	1,74	0,32	0,08	0,17	35,85	0,09	0,27	0,06	74,49	0,83	1,94	4,47	3,50	0,01
Z =	0,61	1,18	-1,32	-1,53	-0,31	0,81	0,85	0,74	0,24	0,90	-0,03	0,25	1,06	-0,71

	0,97	0,58	-0,69	-0,19	-0,50	0,26	0,45	0,74	0,24	-1,00	-0,09	0,96	0,78	0,65
	0,53	-0,09	0,36	1,22	-0,53	0,14	-0,47	-0,84	-0,69	-1,18	-1,59	-1,70	0,12	0,67
	-0,76	-0,18	1,20	0,21	-0,44	-1,73	-1,53	-1,32	-1,19	0,62	0,85	0,25	-1,39	0,80
	-1,35	-1,49	0,46	0,28	1,78	0,52	0,70	0,68	1,41	0,66	0,85	0,25	-0,57	-1,41
Операції з нерухомістю														
2006	0,97	0,61	0,04	0,12	41,05	0,03	-0,01	0,04	6,16	1,36	1,56	1,91	2,90	0,02
2007	1,07	0,59	0,05	0,15	41,62	0,03	0,07	0,04	6,16	1,23	1,57	3,64	3,70	0,02
2008	1,10	0,48	0,12	0,21	41,31	0,03	-0,02	-0,01	1,92	1,12	1,39	0,74	4,00	0,04
2009	1,03	0,46	0,13	0,18	42,66	0,02	-0,07	-0,01	0,92	1,23	1,14	0,51	5,10	0,06
2010	1,22	0,51	0,04	0,22	46,18	0,02	-0,07	0,01	4,27	1,00	1,14	0,51	0,00	0,05
Z =	-1,14	1,20	-0,82	-1,38	-0,72	0,63	0,15	1,02	0,95	1,30	0,93	0,33	-0,12	-1,01
	-0,14	0,91	-0,65	-0,60	-0,44	0,63	1,55	1,02	0,95	0,30	0,99	1,61	0,29	-1,04
	0,25	-0,77	1,01	0,76	-0,60	0,90	0,05	-1,02	-0,82	-0,52	0,16	-0,54	0,45	0,24
	-0,52	-1,01	1,17	0,17	0,04	-1,23	-0,94	-0,92	-1,23	0,29	-1,04	-0,70	1,02	1,24
	1,54	-0,33	-0,71	1,06	1,71	-0,93	-0,83	-0,10	0,16	-1,37	-1,04	-0,70	-1,63	0,57

Продовження додатку А

Державний вищий навчальний заклад
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
 State Higher Educational Institution
 «NATIONAL ACADEMY OF BANKING
 OF UKRAINE»

Таблиця А.2 – Коефіцієнт таксономії за видами економічної діяльності за 2006 – 2010 рр.

Вид економічної діяльності	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
Сільське господарство, мисливство та лісове господарство	0,25	0,44	0,18	0,29	0,04
Промисловість	0,60	0,60	0,36	0,12	0,18
Будівництво	0,56	0,70	0,25	0,26	0,15
Оптова й роздрібна торгівля; торгівля транспортними засобами; послуги з ремонту	0,55	0,60	0,23	0,19	0,16
Готелі та ресторани	0,56	0,68	0,21	0,12	0,34
Транспорт і зв'язок	0,63	0,72	0,15	0,25	0,3
Фінансова діяльність	0,66	0,62	0,23	0,12	0,32
Операції з нерухомістю, здавання під найм та послуги юридичним особам	0,47	0,68	0,33	0,13	0,20

Державний вищий навчальний заклад
 «УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ»
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

State Higher Educational Institution
 «UKRAINE ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE»

Таблиця Б.1 – Порівняльна характеристика коефіцієнтів (назви коефіцієнтів)

№ п/п	Формула коефіцієнту	НБУ	ПАТ "Райффайзен Банк Аваль"	ПАТ КБ "Приват Банк"	ПАТ "Альфа-Банк"	ТОВ "Укрпромбанк"
1.	<u>Грошові кошти</u> Поточні зобов'язання	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Коефіцієнт абсолютної (миттєвої) ліквідності	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Коефіцієнт миттєвої (абсолютної) ліквідності	Коефіцієнт миттєвої ліквідності
2.	<u>Ліквідні активи</u> Поточні зобов'язання	Коефіцієнт поточної ліквідності	Коефіцієнт поточної ліквідності	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Коефіцієнт поточної (швидкої) ліквідності	Коефіцієнт поточної ліквідності
3.	<u>Оборотні активи</u> Поточні зобов'язання	Коефіцієнт загальної ліквідності	Коефіцієнт загальної ліквідності (коэф. покриття)	Коефіцієнт поточної ліквідності	Коефіцієнт загальної ліквідності	Коефіцієнт загальної ліквідності
4.	<u>Позиковий капітал</u> Власний капітал	Коефіцієнт незалежності	Коефіцієнт незалежності	Коефіцієнт фінансової незалежності	Коефіцієнт незалежності	Коефіцієнт незалежності
5.	Власний капітал – <u>Необ. активи</u> Власний капітал	Коефіцієнт маневреності власних коштів	Коефіцієнт маневреності власних коштів	Коефіцієнт маневреності власних коштів	Коефіцієнт маневреності власних засобів	Коефіцієнт маневреності власних коштів
6.	<u>Прибуток чистий</u> Активи	Рентабельність активів	Рентабельність активів	Рентабельність активів	Рентабельність активів	Рентабельність активів
7.	<u>Прибуток чистий</u> Обсяг реалізації продукції (без ПДВ)	Рентабельність продажу	Рентабельність продажу	Рентабельність продажу	Рентабельність продажу	Рентабельність продажу

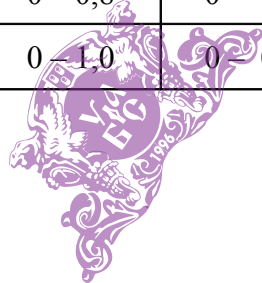
Продовження табл. Б.1

№ п/п	Формула коефіцієнту	ПАТ "УкрСиббанк"	ВАТ Банк "БІГ Енергія"	ПАТ "КБ "Володимирський"	ПАТ "Промінвестбанк"	ПАТ "Ерсте банк"
8.	<u>Грошові кошти</u> Поточні зобов'язання	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Коефіцієнт миттєвої (абсолютної) ліквідності	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Коефіцієнт абсолютної (миттєвої) ліквідності
9.	<u>Ліквідні активи</u> Поточні зобов'язання	Коефіцієнт поточної ліквідності	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Коефіцієнт поточної (проміжної) ліквідності	Коефіцієнт поточної ліквідності	Коефіцієнт поточної ліквідності
10.	<u>Оборотні активи</u> Поточні зобов'язання	Коефіцієнт загальної ліквідності	Коефіцієнт поточної ліквідності	Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)	Коефіцієнт загальної ліквідності	Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)
11.	<u>Позиковий капітал</u> Власний капітал	Коефіцієнт незалежності	Коефіцієнт фінансової незалежності	Коефіцієнт незалежності	Коефіцієнт фінансової незалежності	Коефіцієнт незалежності
12.	Власний капітал – <u>Необ. активи</u> Власний капітал	Коефіцієнт маневреності власних коштів	Коефіцієнт маневреності власних коштів	Коефіцієнт маневреності власних коштів	Коефіцієнт маневреності власних коштів	Коефіцієнт маневреності власних коштів
13.	<u>Прибуток чистий</u> Активи	Рентабельність активів	Рентабельність активів	Рентабельність активів за чистим прибутком	Рентабельності активів	Рентабельності активів
14.	<u>Прибуток чистий</u> Обсяг реалізації продукції (без ПДВ)	Рентабельність продажу	Рентабельність продажу	Рентабельність продажу за чистим прибутком	Рентабельності продажу	Рентабельності продажу

Продовження табл. Б.1

Показники Галузь	Коефіцієнт швидкої ліквідності	Коефіцієнт миттєвої ліквідності	Коефіцієнт поточної ліквідності	Коефіцієнт фінансової незалежності	Коефіцієнт маневреності власних коштів	Рентабельність активів	Рентабельність продажу	Коефіцієнт співвідношення надходжень на рахунки до основного боргу
Торгівля	0 – 1,0	0 – 0,20	0 – 2,0	1,0 – 3,0	0,05 – 0,50	0 – 10	0 – 15	0,60 – 1,50
Металургія	0 – 0,8	0 – 0,15	0 – 1,5	1,0 – 2,0	0,05 – 0,50	0 – 5	0 – 10	-0,30 – 1,50
Машинобудування та металообробка	0 – 0,8	0 – 0,15	0 – 1,5	1,0 – 2,0	0,05 – 0,50	0 – 5	0 – 10	-0,30 – 1,50
Переробна промисловість	0 – 1,0	0 – 0,20	0 – 2,0	1,0 – 2,5	0,05 – 0,50	0 – 8	0 – 10	0,15 – 1,50
Сфера обслуговування	0 – 1,0	0 – 0,20	0 – 2,0	1,0 – 2,0	0,05 – 0,50	0 – 10	0 – 15	0,60 – 1,50
Сільське господарство та лісництво	0 – 0,8	0 – 0,15	0 – 1,5	1,0 – 2,8	0,05 – 0,50	0 – 5	0 – 10	0,15 – 1,50
Будівництво	0 – 0,8	0 – 0,15	0 – 1,2	1,0 – 2,0	0,05 – 0,50	0 – 5	0 – 5	0,15 – 1,50
Хімічна та нафтохімічна промисловість	0 – 0,8	0 – 0,15	0 – 1,5	1,0 – 2,5	0,05 – 0,50	0 – 5	0 – 10	-0,30 – 1,50
Вугільна промисловість	0 – 0,8	0 – 0,15	0 – 1,2	1,0 – 2,0	0,05 – 0,50	0 – 10	0 – 10	-0,30 – 1,50
Зв'язок, комунікації, транспорт	0 – 1,0	0 – 0,20	0 – 2,0	1,0 – 3,0	0,05 – 0,50	0 – 10	0 – 15	0,15 – 1,50
Паливо та енергетика	0 – 0,8	0 – 0,15	0 – 1,5	1,0 – 3,0	0,05 – 0,50	0 – 8	0 – 10	-0,30 – 1,50
Інші галузі	0 – 1,0	0 – 0,15	0 – 2,0	1,0 – 2,5	0,05 – 0,50	0 – 8	0 – 10	0,15 – 1,50

Додаток В

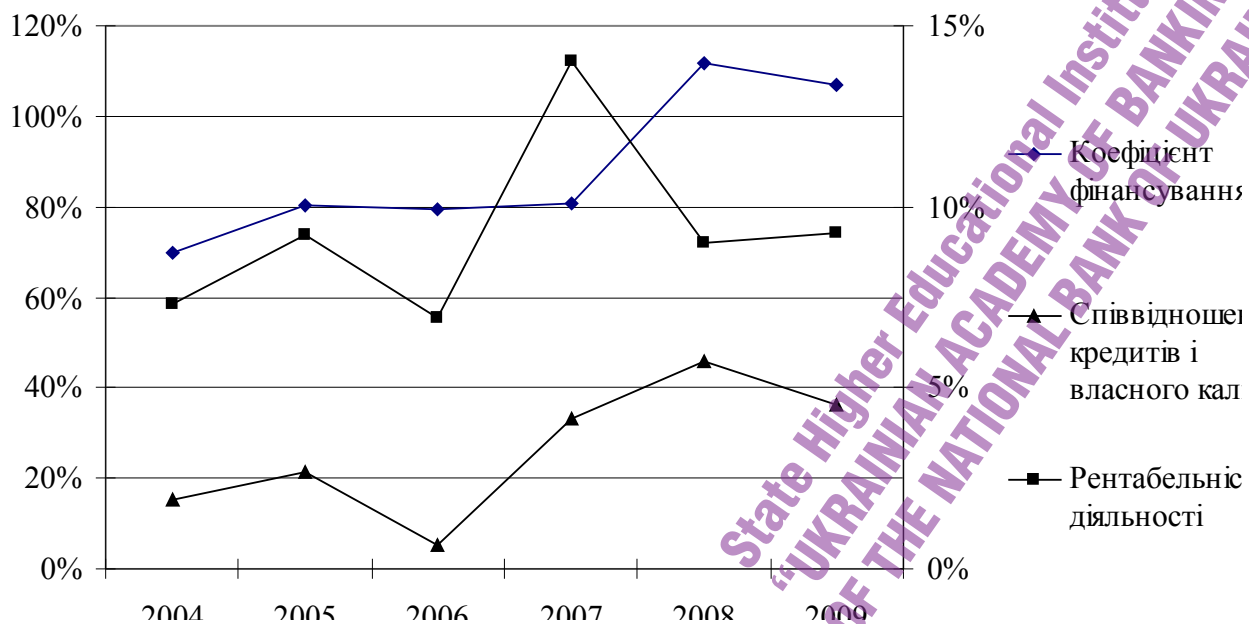

Рис. В.1. Динаміка рентабельності діяльності та фінансування підприємств сільськогосподарства, мисливства та лісового господарства за 2004 – 2009 роки

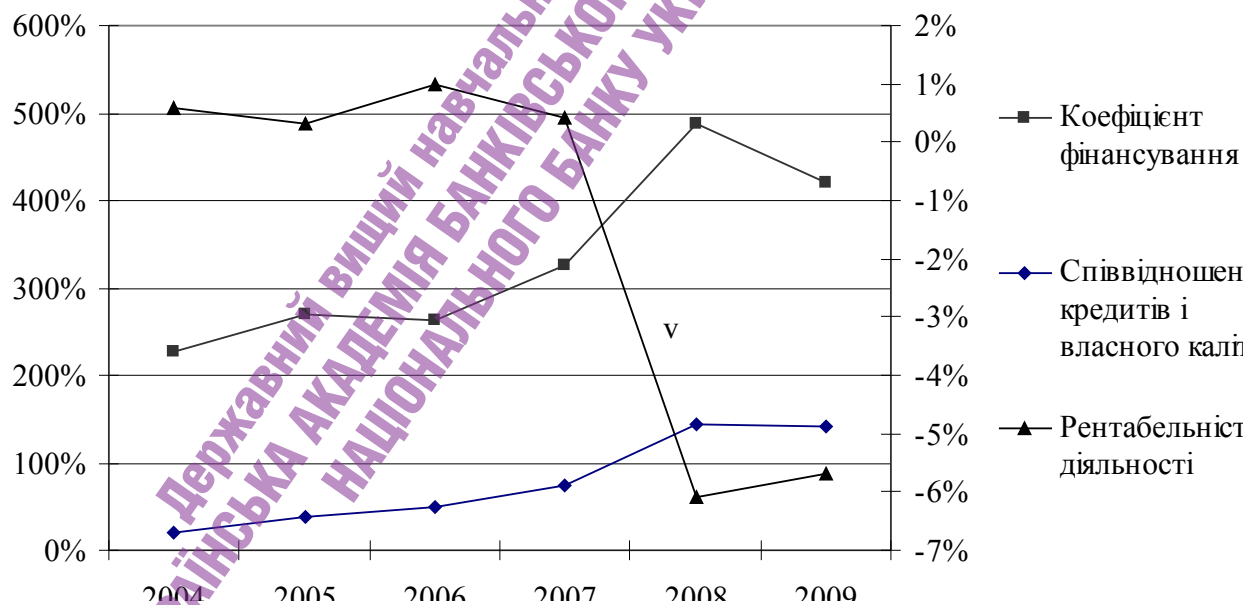

Рис. В.2. Динаміка рентабельності діяльності та фінансування підприємств будівництва за 2004 – 2009 роки

Продовження додатку В

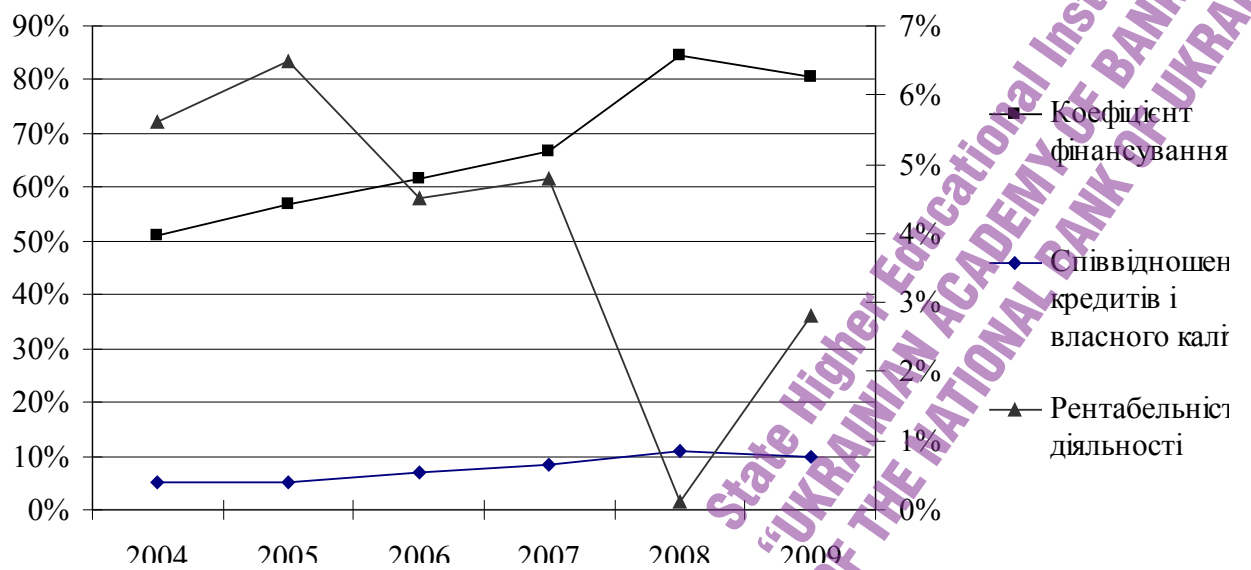

Рис. В.3. Динаміка рентабельності діяльності та фінансування підприємств транспорту та зв'язку за 2004 – 2009 роки

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Таблиця В.1 – Розрахунок коефіцієнтів заставного забезпечення за ВЕД

№ п/п	Період	% за кредит	Коефіцієнт варіації, %	Потенційний ризик, %	<i>K_{пз}</i>	<i>K_{зз}</i>
1.	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство					
2.	2004 – 2008 рр.	10,00	25,47	17,83	0,82	1,22
3.		12,00		18,00	0,82	1,22
4.		15,00		18,28	0,82	1,22
5.		18,00		18,51	0,81	1,23
6.		20,00		18,68	0,81	1,23
7.		22,00		18,85	0,81	1,23
8.		25,00		19,11	0,81	1,24
9.		28,00		19,36	0,81	1,24
10.		30,00		19,53	0,80	1,24
11.		40,00		20,38	0,80	1,26
12.	2005 – 2006 рр.	10,00	23,73	16,61	0,83	1,20
13.		12,00		16,77	0,83	1,20
14.		15,00		17,03	0,83	1,21
15.		18,00		17,25	0,83	1,21
16.		20,00		17,40	0,83	1,21
17.		22,00		17,56	0,82	1,21
18.		25,00		17,80	0,82	1,22
19.		28,00		18,04	0,82	1,22
20.		30,00		18,20	0,82	1,22
21.		40,00		18,99	0,81	1,23
22.	Будівництво					
23.	2004 – 2008 рр.	10,00	99,00	69,30	0,31	3,26
24.		12,00		69,96	0,30	3,33
25.		15,00		70,95	0,29	3,44
26.		18,00		71,94	0,28	3,56
27.		20,00		72,60	0,27	3,65
28.		22,00		73,26	0,27	3,74
29.		25,00		74,25	0,26	3,88
30.		28,00		75,24	0,25	4,04
31.		30,00		75,90	0,24	4,15
32.		40,00		79,20	0,21	4,81

Продовження табл. В.1

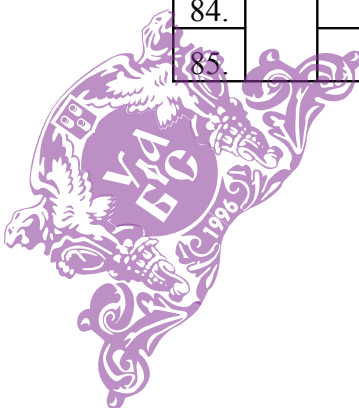
№ п/п	Період	% за кредит	Коефіцієнт варіації, %	Потенційний ризик, %	<i>Кпз</i>	<i>Кзз</i>
33.	Будівництво					
34.	2005 – 2009 рр.	10,00	99,00	69,30	0,31	3,26
35.		12,00		69,96	0,30	3,33
36.		15,00		70,95	0,29	3,44
37.		18,00		71,94	0,28	3,56
38.		20,00		72,60	0,27	3,65
39.		22,00		73,26	0,27	3,74
40.		25,00		74,25	0,26	3,88
41.		28,00		75,24	0,25	4,04
42.		30,00		75,90	0,24	4,15
43.		40,00		79,20	0,21	4,81
44.	Торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку					
45.	2004 – 2008 рр.	10,00	99,00	69,30	0,31	3,26
46.		12,00		69,96	0,30	3,33
47.		15,00		70,95	0,29	3,44
48.		18,00		71,94	0,28	3,56
49.		20,00		72,60	0,27	3,65
50.		22,00		73,26	0,27	3,74
51.		25,00		74,25	0,26	3,88
52.		28,00		75,24	0,25	4,04
53.		30,00		75,90	0,24	4,15
54.		40,00		79,20	0,21	4,81
55.	06 рр. 2005 –	10,00	99,00	69,30	0,31	3,26
56.		12,00		69,96	0,30	3,33
57.		15,00		70,95	0,29	3,44

58.		18,00		71,94	0,28	3,56
59.		20,00		72,60	0,27	3,65
60.		22,00		73,26	0,27	3,74
61.		25,00		74,25	0,26	3,88
62.		28,00		75,24	0,25	4,04
63.		30,00		75,90	0,24	4,15
64.		40,00		79,20	0,21	4,81

Продовження табл. В.1

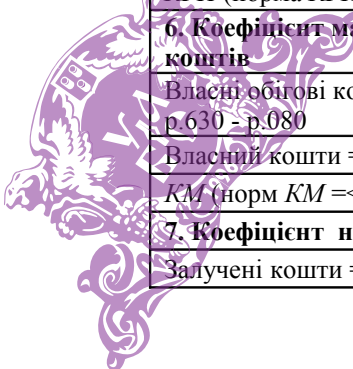
№ п/п	Період	% за кредит	Коефіцієнт варіації, %	Потенційний ризик, %	$K_{пз}$	$K_{зз}$
65.	Транспорт та зв'язок					
66.	2004 – 2008 pp.	10,00	49,31	34,52	0,65	1,53
67.		12,00		34,85	0,65	1,53
68.		15,00		35,34	0,65	1,55
69.		18,00		35,83	0,64	1,56
70.		20,00		36,16	0,64	1,57
71.		22,00		36,49	0,64	1,57
72.		25,00		36,98	0,63	1,59
73.		28,00		37,48	0,63	1,60
74.		30,00		37,81	0,62	1,61
75.		40,00		39,45	0,61	1,65
76.	2005 – 2006 pp.	10,00	54,62	38,24	0,62	1,62
77.		12,00		38,60	0,61	1,63
78.		15,00		39,15	0,61	1,64
79.		18,00		39,69	0,60	1,66
80.		20,00		40,06	0,60	1,67
81.		22,00		40,42	0,60	1,68
82.		25,00		40,97	0,59	1,69
83.		28,00		41,51	0,58	1,71
84.		30,00		41,88	0,58	1,72
85.		40,00		43,70	0,56	1,78

Додаток Г

Таблиця Г.1 – Оцінка кредитоспроможності ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе” за методикою ПАТ „Банк”

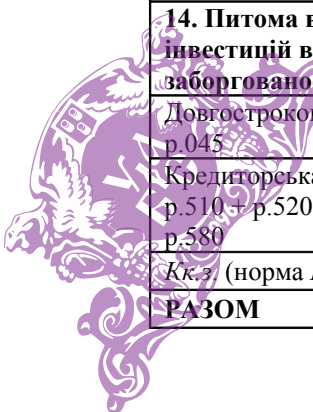
Назва Позичальника	ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе”					
Одиниця вимірювання	тис. грн.					
Показники	Форма	31.12.2006	31.12.2007	Кількість балів за дотримання нормативного значення		Загальна кількість балів
				на попередню звітну дату	на останню звітну дату	
1. Коефіцієнт миттєвої (абсолютної) ліквідності						
Високоліквідні активи = р.220 + р.230 + р.240	Ф.1	112 094,0	119 498,0			
Поточні зобов'язання = р.620125	Ф.1	2 446 841,0	1 931 710,0			
<i>К л. а.</i> (норма <i>К л. а.</i> $\geq 0,3$)		0,05	0,06	0	0	0
2. Коефіцієнт поточної (проміжної) ліквідності						
Ліквідні активи = р.150 + р.160 + р.170 + р.180 + р.190 + р.200 + р.210 + р.220 + р.230 + р.240 + р.250	Ф.1	1 518 651,0	2 130 570,0			
Поточні зобов'язання = р.620	Ф.1	2 446 841,0	1 931 710,0			
<i>К л. л.</i> (норма <i>К л. л.</i> $\geq 0,7$)		0,62	1,10	0	10	10
3. Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття)						
Оборотні активи = р.260	Ф.1	2 463 093,0	2 869 629,0			
Поточні зобов'язання = р.620	Ф.1	2 446 841,0	1 931 710,0			
<i>К П</i> (норма <i>К П</i> ≥ 2)		1,01	1,49	0	0	0
4. Співвідношення короткострокової дебіторської та кредиторської заборгованості						
Дебіторська заборгованість = р.160 + р.170 + р.180 + р.190 + р.200 + р.210	Ф.1	1 388 382,0	1 999 182,0			
Кредиторська заборгованість = р.520 + р.530 + р.540	Ф.1	1 042 498,0	538 971,0			
<i>К д/к</i> (норма <i>К д/к</i> ≥ 1)		1,33	3,71	5	10	15
5. Коефіцієнт грошового покриття						
Чисті грошові надходження на всі рахунки позичальника	додаток	X	- 23 459,0			
Сума кредитної заборгованості та нарахованих доходів	додаток	X	-			
<i>К Г П</i> (норма <i>К Г П</i> $\geq 1,5$)		X	X		0	0
6. Коефіцієнт маневреності власних коштів						
Власні обігові кошти = р.380 + р.430 + р.630 - р.080	Ф.1	- 8 283,0	579 595,0			
Власний кошти = р.380 + р.430 + р.630	Ф.1	749 336,0	1 098 794,0			
<i>К М</i> (норма <i>К М</i> $\leq 1,0$)		- 0,01	0,53	5	10	15
7. Коефіцієнт незалежності						
Залучені кошти = р.480 + р.620	Ф.1	2 906 182,0	2 611 774,0			

Власні кошти = р.380 + р.430 + р.630	Ф.1	749 336,0	1 098 794,0			
<i>KH</i> (норма <i>KH</i> ≤ 1,0)		3,88	2,38	0	0	0

Продовження табл. Г 1

Показники	Форма	31.12.2006	31.12.2007	Кількість балів за дотримання нормативного значення		Загальна кількість балів
				на попередню звітну дату	на останню звітну дату	
8. Показник фінансового лівериджу						
Довгострокові зобов'язання = р.480	Ф.1	459 341,0	680 064,0			
Власний капітал = р.380 + р.430 + р.630	Ф.1	749 336,0	1 098 794,0			
<i>Фл</i> (норма <i>Фл</i> ≤ 0,25)		0,61	0,62	0	0	0
9. Чистий прибуток за квартал						
Чистий прибуток (збиток) = р.220 (225)	Ф.2	- 162 342,0	403 254,0			
Чистий прибуток (збиток) за квартал	Ф.2	X	-		5	5
10. Рентабельність активів по чистому прибутку						
Чистий прибуток (збиток) за квартал = р.220 (225)	Ф.2	- 162 342,0	403 254,0			
Активи = р.280	Ф.1	3 655 547,0	3 710 597,0			
<i>Ра</i>		- 0,04	0,11		10	10
11. Рентабельність власного капіталу						
Чистий прибуток (збиток) за квартал = р.220 (225)	Ф.2	- 162 342,0	403 254,0			
Власні кошти = р.380 + р.430 + р.630	Ф.1	749 336,0	1 098 794,0			
<i>Рв.к.</i>		- 0,22	0,37		10	10
12. Чиста виручка від реалізованої продукції за квартал						
Чиста виручка від реалізації продукції = р.035	Ф.2	2 460 011,0	3 308 280,0			
Чиста виручка від реалізації продукції за квартал	Ф.2	X	-		5	5
13. Рентабельність реалізованої продукції за чистим прибутком						
Чистий прибуток (збиток) за квартал = р.220 (225)	Ф.2	- 162 342,0	403 254,0			
Чиста виручка від реалізації продукції за квартал	Ф.2	2 460 011,0	3 308 280,0			
<i>Рп.ч.</i>		X	0,12		10	10
14. Питома вага довгострокових фін. інвестицій в кредиторській заборгованості						
Довгострокові фін.інвестиції = р.040 + р.045	Ф.1	145 062,0	74 540,0			
Кредиторська заборгованість = р.500 + р.510 + р.520 + р.530 + р.540 + р.550 + р.580	Ф.1	2 358 604,0	1 788 338,0			
<i>Кк.з.</i> (норма <i>Кк.з.</i> ≥ 0,7)		0,06	0,04	0	0	0
РАЗОМ						80

Таблиця Г.2 – Встановлення кредитного рейтингу ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе” за методикою ПАТ „Банк”

Критерії оцінки	Якісна характеристика					Невиконання вимог Банку	Надані бали
Основні показники							
Категорія якості балансу	1 категорія ("добрий")	2 категорія ("задовільний")	3 категорія ("посередній")	4 категорія ("слабкий")	5 категорія ("незадовільний")	Ненадання звітності або надання нульової звітності *	
Кількість балів	180	150	120	90	0	0	80
Кредитна історія **	кредити поверталися в повному обсязі своєчасно, або були випадки прострочення, але не більше 7 днів	були випадки прострочення погашення кредиту, але не більше 90 днів		були випадки прострочення погашення кредиту більше ніж на 90 днів або кредитна історія відсутня		x	
Кількість балів	15	5		0			15
Додаткові показники							
Термін діяльності підприємства	більше 3 -х років	від 1-го до 3-х років		до 1-го року		Ненадання установчих документів	
Кількість балів	15	10		5		0	15
Стабільність взаємодії з контрагентами, рівень менеджменту	існує довгострокова співпраця з багатьма контрагентами, рівень менеджменту добрий	небагато постійних контрагентів, рівень менеджменту задовільний		немає довгострокових відносин або існує залежить від одного контрагента, рівень менеджменту слабкий		Ненадання звітності	
Кількість балів	10	5		0		0	10
Диверсифікація ризиків, ринкове положення	діяльність різноманітна, ринкове положення добре	є декілька однотипних напрямків діяльності, ринкове положення задовільне		діяльність вузької направленості, ринкове положення слабе		Ненадання звітності	
Кількість балів	10	5		0		0	10
Репутація підприємства і його керівників	Репутація добра (немає негативної інформації)	Є поодинокі випадки негативної інформації, але в цілому вона не впливає на діяльність підприємства		Репутація негативна (відповідна інформація безпосередньо впливає на діяльність підприємства)		Ненадання звітності або установчих документів	
Кількість балів	10	5		0		0	10
УСЬОГО							140

* - Для новостворених підприємств та підприємств, які не здійснювали господарської діяльності з моменту своєї реєстрації
** - Стосується тільки угод, строк дії яких на дату оцінки позичальника вже закінчився

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”